1970 / RUGSĖJIS-SEPTEMBER / Nr. 8(22)



ATVIRO ŽODŽIO MĖNRAŠTIS

akiračiai

STUDIJOS VILNIAUS UNIVERSITETE

KVIETIMU VERTĖTŲ PASINAUDOTI

Šiame puslapyje persispausdintos Vilniaus universiteto rektoriaus sąlygos užsienio lietuviams studijuoti Vilniaus universitete buvo išspausdintos *Gimtojo Krašto* rugpiūčio 20 d. numeryje bei pasiųstos tiems, kurie anksčiau teiravosi apie studijų galimybes universitete.

Nuo pat savo gyvavimo pradžios *Akiračiai* kėlė ir judino šį klausimą. Faktas, kad iki šiolei užsienio lietuviams studijuoti Lietuvoje galimybių nebuvo, vertė mus prieš tokią padėtį pasisakyti griežtai, sarkastiškai, nedviprasmiškai ir nenuolaidžiai. Už tai dabar, supažindindami savo skaitytojus su prof. J. Kubiliaus pranešimu, norime taip pat aiškiai ir atvirai pasisakyti, kad šį posūkį kultūriniuose Lietuvos santykiuose su išeivija vertiname labai teigiamai. Kad ir nedidelis skaičius lietuvių studentų iš užsienio galėtų būti labai naudingas ne tik išeivijos ilgesniam tautiniam išsilaikymui, bet taip pat ir Vilniaus universitetui, ir bendrai lietuviškam reikalui.

Kiekvienas klausimas — taigi ir šis — turi savo teoriją ir praktiką. Šiuo metu, kol dar Vilniuje nestudijuoja nei vienas užsienio lietuvis, galime kalbėti apie tokių studijų galimybes tik teoretiškai. O teoretiškai sąlygos kai kuriais požiūriais yra gana palankios. Pavyzdžiui, aukštosiose mokyklose Lietuvoje šiuo metu nėra taip vadinamų laisvų klausytojų. Tokiu būdu kiekvienas studentas yra priimamas pilnam (daugumoje specialybių trunkančiam penkis metus) kursui. Užsienio lietuviams galimybė pastudijuoti tik vienerius metus gali būti praktiškai prieinamesnė už pilną viso universiteto kursą. Aspirantūra Vilniaus universitete reiškia maždaug tą patį, kas Amerikos universitetuose vadinama „graduate school". Ji paprastai trunka 3 metus. Per tą laiką, išlaikius kandidatinius egzaminus ir parašius kandidatinę disertaciją, galima įsigyti mokslų kandidato laipsnį. Baigusieji pagrindines studijas (= graduate students), kuriems mokslų kandidato laipsnis neaktualus, atrodo galėtų praleisti metus laiko mokslinio stažavimosi kategorijoje.

Mokslas universitete užsienio lietuviams, kaip ir visiems kitiems universiteto studentams, nemokamas. Normaliomis aplinkybėmis tai reiktų vertinti labai teigiamai. Tačiau niekam nepaslaptis, kad išeivija išskyrus taip vadinamus pažangiuosius, dabartinės faktinės padėties Lietuvoje nelaiko normalia, t. y. teisėta. Todėl daug kam ši lengvata atrodys nepriimtina, ypač kad tai reiškia ne tik bendravimą su sovietinės valdžios pareigūnais (universitetas yra valstybinis), bet ir naudojimąsi šios valdžios teikiamomis lengvatomis. Dėl bendravimo su pareigūnais mūsų nuomonė gana paprasta: betkokie ryšiai su Lietuva, nebendraujant su jos sovietiniais pareigūnais, šiuo metu yra galimi tik fantazijų pasaulyje. Gi realus pasaulis yra toks, kad studentai turės bendrauti su pareigūnais lygiai tiek pat, kiek ir kiekvienas turistas ar lankantis gimines Lietuvoje, ar siunčiantis ten laišką, kurį išnešioja sovietinės Lietuvos pareigūnas — laiškanešys.

Faktas, kad užsienio lietuviai, jeigu jie bus priimti, studijuos nemokamai, mums taip pat atrodo labai palankus ir vertintinas teigiamai. Jeigu būtų dvi galimybės — užsimokėti už mokslą, arba studijuoti nemokamai — tektų rinktis pirmąją, nenorint, kad iš to būtų daromos kokios nors politinės išvados. Jei tokių dviejų galimybių nėra, pasinaudojimas *vienintele* galimybe lietuvių kilmės užsienio studentams studijuoti Lietuvoje nereiškia ir negali reikšti jokių politinių implikacijų. Lietuvos gyventojams, tiek pareigūnams tiek ir eiliniams žmonėms, šitokios mūsų emigracinės politikos plonybės sunkiai suprantamos. Tokia tačiau yra išeivijos gyvenimo specifika, su kuria mums čia reikia skaitytis.

Viena iš truputį keblesnių smulkmenų, su kuria susidurs norintieji studijuoti Vilniuje, tai pažangių organizacijų, laikraščių ar visuomenininkų rekomendacija. Nepatogu studentams prašyti rekomendacijos žmonių, kurių jie nepažįsta. Ir nepraminga ieškoti jos ten, kur dėl amžiaus, išsilavinimo, pažiūrų skirtumų neįmanoma rasti bendros kalbos. Tačiau išeivija turtinga profesoriais, kurie dirba Amerikos ir Europos universitetuose ir taip pat nėra atitrūkę nuo lietuviško gyvenimo. Todėl, mūsų nuomone, norintieji studijuoti Vilniuje, lengvai galėtų gauti jų rekomendacijas. O be to *Akiračių* redakcija, kurios beveik pusę sudaro universitetų dėstytojai, turėtų būti pakankamai pažangi, ir mielai padės savo rekomendacija rimtiems ir gabiems studentams.

Tokia tad studijų galimybių Vilniuje teorija. Verta galbūt truputį paspėlioti ir apie tai, kaip šios galimybės įsigyvendins praktikoje.

Nėra kolkas jokių duomenų spėlioti, kiek užsienio studentų yra pasiryžęs priimti universitetas. Gan pesimistiškai nuteikia labai panašios sąlygos užsienio lietuviams aplankyti gimines Lietuvoje. Lankytojo (ne turisto) vizą Lietuvon gauti šiais metais atrodo daug sunkiau negu anksčiau, ir lankytojų vizas gauna labai nedaug norinčių, taip kad aplankyti gimines Lietuvoje galimybė ir liko beveik tik teoretiška. Reikia tikėtis, kad studentų priėmimo atžvilgiu sovietiniai pareigūnai nebus tokie šykštūs.

Iš kitos pusės, būtų labai apgailėtina, jei išeivijoje neatsirastų pakankamo skaičiaus studentų, norinčių studijuoti Vilniaus universitete. Be abejo dalį kandidatų atbaidys kaikurių politinių veiksnių rezoliucijos, tėvų baimė, nepalankios spaudos reakcija, na ir pinigų kelionei ir pragyvenimui trūkumas. Dėl galimos veiksnių reakcijos reikia prisiminti, kad toli gražu ne visa organizuota išeivija nusistačiusi prieš kultūrinius ryšius su Lietuva. Priešingai, dar šių metų vasario 27 Vokietijos Lietuvių bendruomenės taryba priėmė nutarimą, raginantį reikalauti, kad „užsienio lietuvių jaunimui būtų leidžiama Lietuvos aukštosiose mokyklose eiti aukštuosius mokslus arba jose pasitobulinti". (*Akiračiai*, 1970 m. 3 Nr.) Tikėkimės, kad dabar Vokietijos LB Taryba taip pat pirmoji paragins studentus pabandyti šia galimybe pasinaudoti. Atrodo, jau atėjo laikas ir JAV LB Tarybai šiuo klausimu pozityviai pasisakyti. Dar daugiau — studentai paprastai yra neturtingiausia visuomenės dalis. Reikėtų, kad Bendruomenė pasirūpintų padėti tiems, kurie tokios pagalbos būtų reikalingi. Tačiau — iki Bendruomenė pasiryš ir išdrįs šį klausimą pajudinti, vertėtų gal atgaivinti komitetą, telkusį lėšas krepšininkų kelionei į Lietuvą, ar daryti, ką nors panašaus.

(nukelta į 2 psl.)

KVIEČIA VILNIAUS UNIVERSITETAS

UŽSIENIO LIETUVIŲ PRIĖMIMO STUDIJUOTI VILNIAUS VALSTYBINIAME V. KAPSUKO UNIVERSITETE SĄLYGOS

Atsižvelgdamas į užsienyje gyvenančių lietuvių pageidavimus, Vilniaus Valstybinis V. Kapsuko universitetas numato priimti mokytis universitete užsienio lietuvius.

Užsienio lietuviai gali būti priimti mokytis pilnam universiteto kursui arba vienerių metų laikotarpiui tam tikrame kurse, aspirantūroje bei moksliniam stažavimuisi pagal šias specialybes: matematika; fizika; chemija; biologija; geografija; medicina; lietuvių k. ir literatūra; rusų k. ir literatūra; romanų ir germanų filologija; bibliotekininkystė ir bibliografija; žurnalistika; istorija; ekonomika; teisė; psichologija.

Į universitetą priimami asmenys iki 35 metų amžiaus, turintieji pilno vidurinio išsilavinimo diplomą, į aspirantūrą — iki 40 metų ir moksliniam stažavimuisi — bet kurio amžiaus, baigę aukštąją mokyklą.

Pageidaujantieji mokytis Vilniaus Valstybiniame V. Kapsuko universitete privalo atsiųsti universiteto rektoriui šiuos dokumentus:

1) dokumentą apie išsilavinimą,
2) pažymėjimą apie sveikatą,
3) autobiografiją,
4) anketą (gaunama TSRS ambasadoje) — 2 egz.,
5) 6 fotografijas,
6) pažangių užsienio lietuvių organizacijų, laikraščių redakcijų ar atskirų visuomeninių veikėjų rekomendaciją.

Mokymasis universitete nemokamas. Lietuvos TSR suteikia užsienio lietuviams, atvykusiems mokytis į universitetą, stipendiją, teisę nemokamai naudotis medicininiu aptarnavimu, laboratorijomis, mokymo kabinetais, skaityklomis ir bibliotekomis bei aprūpina bendrabučiu.

Kelionės išlaidas į Lietuvos TSR, atvykstant mokytis, važiuojant atostogų bei grįžtant, užbaigus mokslą, užmoka patys besimokantieji.

Studentai, sėkmingai baigę pilną universiteto mokymosi programą ir išlaikę valstybinius egzaminus ar apgynę diplominį darbą, gauna atitinkamos specialybės diplomą, kuris yra ekvivalentiškas JAV magistro laipsnio diplomui. Baigusieji aspirantūrą ir apgynę disertaciją gauna atitinkamų mokslų kandidato diplomą, kuris yra ekvivalentiškas JAV mokslų daktaro diplomui.

Besimokantieji universitete užsienio lietuviai privalo vykdyti mokymosi programas bei universiteto rektorato patvirtintus studentų disciplinos reikalavimus, tarybinius įstatymus, be to, gerbti Lietuvos TSR papročius bei tradicijas.

J. KUBILIUS

Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko universiteto rektorius, LTSR Mokslų akademijos tikrasis narys, fizikos-matematikos mokslų daktaras, profesorius

turinyje

GRANDINĖLĖ — NAUJIENOS

SU LABAI GERAIS LINKĖJIMAIS

„‚Naujienos‘ kiekvieno darbo žmogaus draugas ir bičiulis“, — skaitome to dienraščio puslapiuose. Deja, tenka pastebėti, kad vis dėlto labai jau savotiškas tas *Naujienų* bičiuliškumas.

Praėjusį pavasarį *Naujienų* skaitytojai tikriausiai pastebėjo clevelandiečių daktarų H. Brazaičio ir A. Butkaus atvirus laiškus, redakcijos palydėtus įžanginiais straipsniais, kuriuose buvo pakedenti abu tų laiškų autoriai, PLB ir *Grandinėlė*. Taip pat turėjome progos stebėtis paprastiems mirtingiesiems tiesiog neįsivaizduojamu Naujienų įžanginių autoriaus sugebėjimu visą savo straipsnio svorį sukrauti ant vienos — ir dar tokios apvalios — „o“ raidės, mikliai išgriebtos iš clevelandiečio daktaro J. Jakšto atsakymo į AKIRAČIŲ anketą. Tai buvo pasigerėtinai originalus AKIRAČIŲ korektūros klaidos pagerbimas (visi esame girdėję, kad „velnią maliavoja“, bet tik *Naujienų* įžanginių autorius sugeba jį „pamoliavoti“).

Visa tai akivaizdžiai byloja apie *Naujienų* redaktoriaus bei įžanginių autoriaus guvumą ir kilniadvasiškumą. Deja, man toli gražu jis nebuvo toks prielankus, kaip clevelandiečiams daktarams, nors tikrai esu darbo žmogus ir, be to, dar netaip labai seniai buvau *Naujienų* bendradarbis, tik, žinoma, nedaktaruotas.

Š. m. liepos 20 d. Naujienoms išsiunčiau čionai spausdinamą savo „Atvirą laišką L. Vaičiūnienei“, pridėjęs atskirą laiškiuką redaktoriui ir taip pat — pašto ženklų, eventualiam rankraščio grąžinimui. Nesulaukęs jokių rezultatų, parašiau jam antrą laišką ir pridėjau vieną dolerį, voko užadresavimui ir užklijavimui apmokėti, ir iki šiol (rugsėjo 20 d.) jokio atgarsio — tarsi viską būčiau kokion kiaurymėn įmetęs. Taigi, matote, koks originalus *Naujienų* draugiškumas ir bičiuliškumas.

Vienok tikriausiai nebūtų tikslu įtarti, kad tokio pažangaus ir demokrastiško laikraščio redaktorius būtų giliai įsižeidęs ir griežtai nusprendęs visiškai ignoruoti darbo žmogų, ir dar buvusį savo bendradarbį. Greičiausiai jis vis dar labai užimtas įrodymų ieškojimais Venecueloje, kad rusų ambasada Kolumbijoje neprotestavo prieš Grandinėlės gastroliavimą tame krašte (žr. *Naujienos*, 1970.VII.9).

Juozas Pivoriūnas

TO NAUJIENOS NEDĖJO

Gerbiamoji Ponia Vaičiūniene,

Savo paskutiniais straipsniais birželio pradžioje Jūs beveik motiniškai išlydėjote *Grandinėlę* į Pietų Ameriką, kur ji išdykavo dvi savaites. Jau 3 savaitės, kai ji sugrįžo atgal, visokiausiais laurais nešina, o Jūs gi kažkodėl ją ignoruojate, neišeinate jos pasitikti savo naujais rašiniais, kurie būtų gal kaip duona ir druska.

Žinote, mūsų kolonijoje labai pasigendama Jūsų moksliškų aiškinimų ir aplamai vyrauja nemažas susirūpinimas, kodėl taip ilgai tylite. Tiesa, viename savo straipsnių, Jūs minėtoje, kad esate jau metuose. Tačiau vis vien, pusantro mėnesio atostogų — kažin ar ne didokas liuksusas, kai prieš akis tokie platūs svarbaus ir kilnaus darbo barai. Jums turėtų būti gerai žinoma, kad tauta tokiais atvejais nėra linkusi leisti ilsėtis (vienas choro vadovas čia daug kam gyrėsi, kad Jūs jam panašiai rašėte, kai jis prieš porą metų pasiskelbė pasitrauksiąs poilsiui).

Kartu su šiuo laišku siunčiu *Naujienų* redakcijai 5 Clevelando dienraščio *The Plain Dealer* straipsnius apie *Grandinėlę*, vildamasis, kad juose ir Jūs rasite įkvėpimo savo autoritetingiems pagvildenimams (lietuvių spaudą, ypač gi straipsnius apie *Grandinėlę*, Jūs pati atidžiai sekate). Vieno tų straipsnių yra šitokia antraštė: „Russian Protest Fails to Stop Lithuanians' Columbia Trip“. Kaip žinome, šituo klausimu *Naujienų* įžanginio autorius jau tarė savo sparnuotą žodį liepos 9 d. laidoje. Tik kažin ar bevertėjo jam vaidinti Kalėdų senelį ir brautis pirkion pro kaminą, kai galima paprasčiausiai įeiti pro duris (nesuprantama, kodėl turi būti kvaršinamos galvos kažkam Venccueloje, kur nėra jokios Lietuvos atstovybės, kai Clevelando dienraščio straipsniuose — įžanginio autorius sakosi su jais susipažinęs — aiškiai rašoma apie rusų ambasadą Kolumbijoje ir kai galima kreiptis į generalinį Lietuvos konsulą Stasį Sirutį).

Jums tikriausiai nėra žinoma, kad buvo svarstoma Jus — žymiausiąją *Grandinėlės* populiarintoją — kviesti į šio būrelio garbės narius (atrodo, būtumėt buvusi vienintelė garbės narė), bet, deja, atsirado techniškų kliūčių. Tos kliūtys, tai nelemtas Jūsų kilnių tikslų sutapimas su sovietinės ambasados ne taip jau kilniais interesais. Vienok man pažįstama tautos dalis žavisi Jūsų rašiniais. Savaime aišku, daugeliui čia nemaža padeda ir žinojimas, kad apie *Grandinėlę* skaito taurias mintis poetės, mokančios net eilėraščiu pasveikinti šokėjus. Ir kai Jūs tatai primenate skaitytojams, tai nebent tik koks neprausta-burnis galėtų suabejoti Jūsų kuklumu ir pamanyti, kad tikrai giriatės ar didžiuojatės.

Tačiau Jūs, be abejo, geraširdiškai juokaujate, rašydama, kad (prieš L. Sagį?) esate „nelyginant dovydėlis prieš galijotą“, nes juk negalite nežinoti savo plunksnos nepaprasto miklumo, bei tiesiog stebėtinos ištvermės, kuri visiems *Naujienų* skaitytojams taip aiškiai matoma.

Tiesa, G. Narutis *(Naujienos*, liepos 8 d.) už Jus gal kiek ryškiau iškėlė problematiškumą mūsų tautinių šokių bei drabužių lietuviškumo, bet Jūs užtai prirašėte bent keliolika kartų daugiau žodžių.

Na, kas be ko, gali būti ir priekaištaujama, kad reikšmingą tos žodžių masės dalį sudaro pasikartojimai. Bet juk pasikartojimų nevengė ir kai kurie kiti didieji klasikai bei jų pirmatakas Homeras — jiems tatai buvo tam tikra stilistinė užgaida arba savotiškas literatūrinis pasismaguriavimas. Užtat Jums, Ponia Vai-

(nukelta į 15 psl.)

akiračiai

The Lithuanian Monthly — Published monthly, except August and December, by Viewpoint Press, In 6821 South Maplewood Avenue, Chicago, Ill. 606 Subscription rates: $5.00 annualy in the US, $6 in foreign countries; $0.50 per copy. — Second class postage paid at Chicago, Ill. ● Šio numerio redakcija: D. Bielskus, K. Drunga, G. Procuta, L. Mockūnas, dr. T. Remeikis, Z. Rekašius; spaudos grafika A. Kurausko; administratorius K. Avižienis. ● Redakcija atsako už nepasirašytus straipsnius. Straipsniai, su kurių turiniu redakcija nesutinka, spausdinami tik pasirašyti. Slapyvardžiais pasirašyti straipsniai nepageidaujami. Skaitytojų laiškai turi būti pasirašyti ir laiškų skyriuje jie spausdinami, jei jų turinys liečia AKIRAČIUOSE svarstytus dalykus. Laiškai kitomis temomis gali būti spausdinami kaip straipsniai. ● Metinė 10 numerių prenumerata JAV-se — $5.00; kituose kraštuose — $6.00; atskiro nr. kaina — $0.50. Prenumeratas ir aukas čekiais ar piniginėmis perlaidomis prašome išrašyti AKIRAČIŲ vardu ir pasiųsti aukščiau nurodytu adresu.

. . . REIKĖTŲ PASINAUDOTI

(atkelta iš 1 psl.)

Nereikia turbūt aiškinti, kad grįžę iš Vilniaus studentai išeivijai galėtų būti labai naudingi tautinio išsilaikymo prasme. Nepaslaptis, kad studentiško amžiaus išeivijos lietuviai Lietuvos daugumoje nėra matę, apie ją tik skaitę ar girdėję dažniausiai neigiamas propagandines mintis, sunkiai jiems einasi su lietuvių kalba. Jaunimo tarpe ypač trūksta žmonių, kurie būtų pakankamai susipažinę su Lietuva, jos gyventojais, kultūra, papročiais, sunkumais ir atsiekimais. Dar mažiau yra tokių, kurie ir kitus pajėgtų šiomis temomis sudominti. O tačiau, nors ir labai mažai žinių turima apie Lietuvą jaunoje kartoje — susidomėjimas yra, ir nemažas. Studijos Vilniuje galėtų būti viena iš tų nedaugelio efektyvių priemonių šį susidomėjimą pozityviai panaudoti.

Savaime suprantama, kad studijuodami Vilniuje užsienio lietuviai studentai bus spaudos, propagandinės organizacijos bei komunistinė doktrina persunktų paskaitų indoktrinuojami komunistinei ideologijai. Susipažinti su komunizmu jaunesniems užsienio lietuviams būtų naudinga jau vien dėl to, kad Lietuva šiuo metu yra komunistinėje valdžioje. O be to nereikia pamiršti, kad studijuojant Vilniuje teks susipažinti ne tik su komunizmo teorija, bet ir praktika — galimybė, kurios nėra Vakarų pasaulio universitetuose. Patyrimas su studentais, studijavusiais SSSR universitetuose, ir jaunesnio amžiaus turistais, lankiusiais Lietuvą, labai akivaizdžiai įrodo, jog praktinis susipažinimas su komunistine santvarka ir jos visuomene duoda labai teigiamų rezultatų.

Ryšium su pažadais priimti į Vilniaus universitetą užsienio lietuvius vertėtų pasvarstyti ir lituanistinių kursų vasaros metu galimybes, apie kurias Lietuvos spaudoje dar nebuvo užsiminta, bet apie kurias užsimena kai kurie iš Lietuvos atsilankantieji žmonės. Atrodo, kad būtų galima prie Vilniaus universiteto vasarą suorganizuoti 3-4 savaičių lituanistinius kursus šeštadieninių mokyklų mokytojams ir studentams, kurie ateityje galėtų dirbti šeštadieninėse mokyklose. Šitokiuose pokalbiuose paprastai pabrėžiama, kad bent pradžioje tokie kursai turėtų ribotis nedidele 12-15 žmonių grupe.

Norint pabandyti šią galimybę įgyvendinti, reikėtų jau dabar pradėti organizuoti norinčių tokiuose kursuose praleisti maždaug mėnesį laiko Lietuvoje ir pradėti susirašinėjimą su galimais tokių kursų organizatoriais Vilniuje, panašiai kaip kad buvo ruošiama krepšininkų išvyka.

Z. V. Rekašius



Drausmės sargyboje

DIRVOJE

MOISIEJEV — DA, LIETUVIAI — NIET

Nekartą išeivijos spaudoje, ypač *Dirvoje*, buvo rašyta apie tai, jog menininkų gastroles Jungtinėse Amerikos valstybėse sovietai išnaudoja propagandiniams tikslams, kad menininkų priedanga čia siunčiami šnipai, kad juos lydi sovietų politrukai, kad netik kitiems, bet ir mums, lietuviams, nedera ir nevalia remti šitokių menininkų gastrolių.

Šiuo metu Amerikoje lankosi I. Moisiejev vadovaujama Maskvos rusų baleto grupė. Keliuose miestuose šią grupę piketavo antikomunistiniai nusiteikę amerikiečiai. New Yorke jos koncertą pertraukė žydai, protestuodami prieš jų tautinės grupes persekiojimą Sovietų Sąjungoje. Čikagoje koncerto metu sprogo dvokianti bomba.

Tikėjomės, kad ir *Dirva* paragins savo skaitytojus, jei ne pikietuoti, tai bent neremti šių kultūrinių mainų. Todėl labai nustebome, rugsėjo 18 dienos *Dirvoje* radę skelbimą, raginantį savo skaitytojus nepraleisti progos pamatyti Moisiejev'o baletą.

Laikraštis, kuris *Akiračius* vadina *Maskviračiais*, pasirodo turi savo liniją: tik lietuvius menininkus reikia boikotuoti, o rusus galima net reklamuoti. Ponia Čekienė, toje pačioje *Dirvoje* paklodes patriotiškų pamokslų visiems prirašiusi, galėtų bent truputį ir apie *Dirvos* hipokritus savos partijos laikraštyje parašyti. O gal „sava nesmirda“, nors ir liaudies posakio? Taigi, maloningoji Ponia, malonėkite ir šiuo klausimu bent porą žodelių! Jūsų, paskutinės likusios bendradarbės, *Dirva* gi tikrai neišcenzūruos...

• Moiseyevo baletas Clevelande duos tik tris pastatymus rugsėjo 19 ir 20 d. Music Hall. šeštadienį, 8:30 v. v., sekmadienį 2 val. p. p. ir 7:30 v. vakare.

Igoro Moiseyevo vadovaujama rusų baleto grupė savo pastatymais išgarsėjusi visame pasaulyje.

Bilietai gaunami Cleveland Opera Assn., 1124 Terminal Tower, pas Burrows 419 Euclid ar skambinant į Higbee's 579-3774, kurie bus paskaityti jūsų sąskaiton. (Sk.)

— Tai yra vienos epochos pabaiga ir labai gera pradžia kitos... (Brandtas)

— Aš pilnai pritariu Jūsų nuomonei — (Kosyginas)

MASKVOS - BONOS SUTARTIS

KAS NUSKYNĖ GĖLĘ, JAI NEPRAŽYDĖJUS

Šitoks trumpas kelių žodžių pasikeitimas įvyko tarp Vokietijos kanclerio Willy Brandto ir sovietų premjero N. Kosygino, padėjus parašus po vokiečių-sovietų nepuolimo sutartimi, kuri buvo pasirašyta Kremliaus rūmuose simboliškoje šv. Kotrynos salėje.

Pats sutarties pasirašymas buvo labai iškilmingas, dalyvaujant partijos bosui Brežnevui ir visas iškilmes rodant per televiziją.

Tuo būdu, du didžiausi Europos priešai, po 25 metų šaltojo karo, grąsinimų, reikalavimų bei kitų krizių, vedančių beveik prie naujo karo, staiga pasirašė sutartį, kuri netik kalba apie taikingą sugyvenimą, bet faktiškai įteisina Europos padalinimą ir pripažįsta nuo pat II-jo Pasaulinio karo sovietų siekiamą status quo Europoje. Kitaip sakant, tai lyg taikos sutartis, kuri oficialiai karo nugalėtojų dar nėra pasirašyta, bet šiuo precedentu atidaranti kelią Europos taikos galimybėms.

Kiekvienas politinis partneris, pasirašydamas tarptautinio pobūdžio sutartį, siekia ko didesnės sau naudos, ir čia nėra vieno laimėtojo, nors kiekvienas interpretuoja pasirašytą sutartį savo naudai, lygiai kaip ir šios vokiečių-sovietų sutarties atveju. Niekas neabejoja, kad abu partneriai, pasirašydami šią sutartį, turėjo priešingus tikslus, tik kyla klausimas — kuriam partneriui pavyks tas toli siekiančias politines užmačias įgyvendinti?

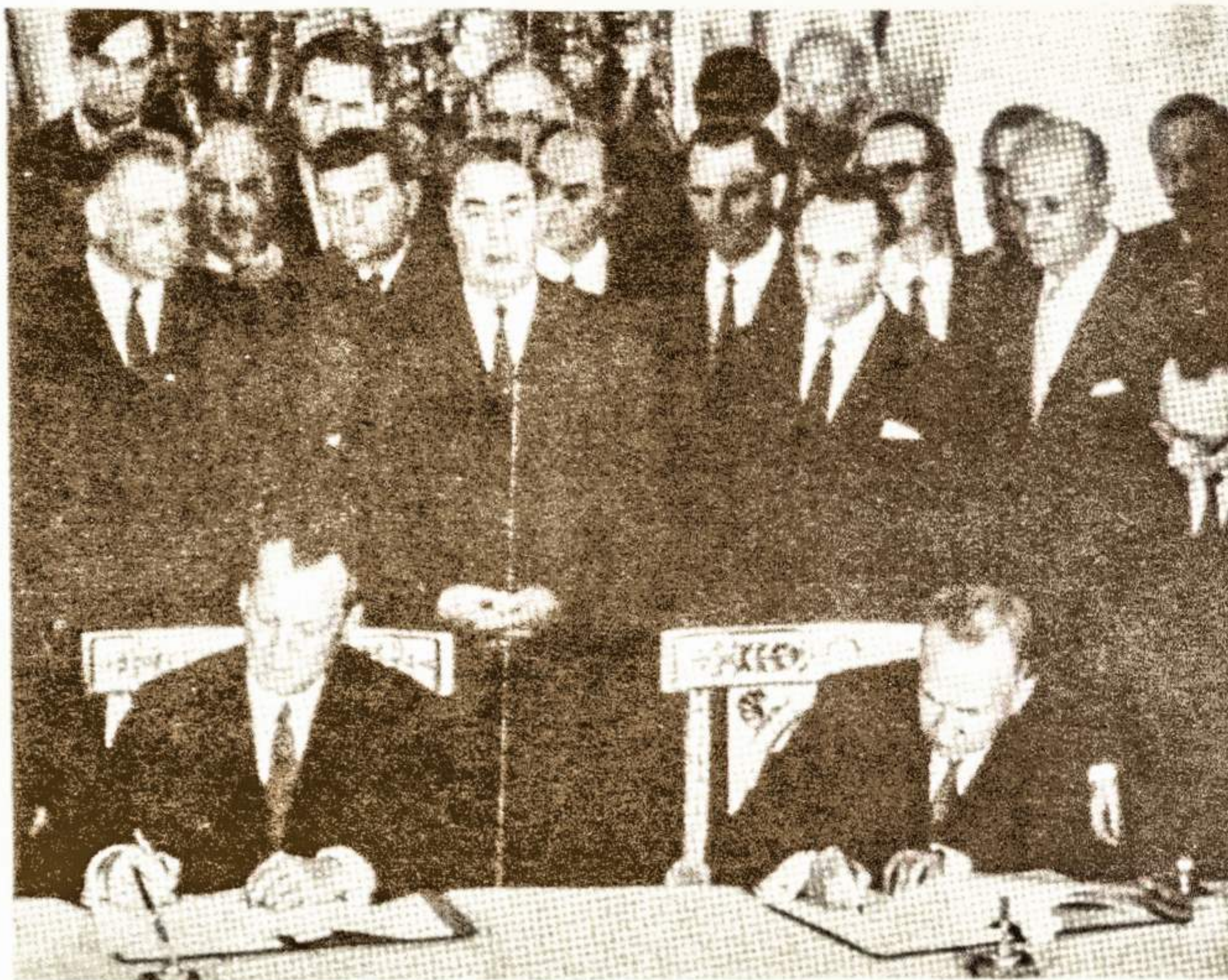
NE PIRMĄ KARTĄ...

Vokiečiai ir rusai istoriniai priešai, kovoję du pasaulinius karus, ne pirmą kartą panašią sutartį pasirašo. 1922 metais, tada Weimaro vokiečių respublika Rapallo konferencijoj pasiekė su rusais diplomatinį susitarimą. 1939 metais Hitleris slaptai pasiuntė į Maskvą savo užsienio reikalų min. von Ribentropą, ir Stalinui šypsantis buvo pasirašytas nepuolimo paktas. Nors tas susitarimas truko neilgą laiką, bet jo pasėkoje Hitleris, įžygiuodamas į Lenkiją, pradėjo II-jį Pasaulinį karą, o Stalinas užpuolė Suomiją ir užėmė Pabaltijo valstybes. Tolimesnės Vakarų sąjungininkų slaptos sutartys, kaip Jalta, Potsdamas, privedė prie dabartinio Europos padalinimo.

Prieš 15 metų tuometinis Vokietijos kancleris K. Adenaueris irgi buvo nuvykęs į Maskvą ir po ilgų derybų ir labai šalto priėmimo, už paleidimą 10.000 vokiečių karo belaisvių, užmezgė diplomatinius santykius su Sov. Rusija, tačiau tolimesni metai vokiečių-sovietų santykiuose buvo paženklinti nuolatiniais įtarimais, apkaltinimais ir gąsdinimais. Maskva laikė Vakarų Vokietiją karo kurstytojų lizdu, siekiančiu jėga atsiimti prie Lenkijos prijungtas žemes ir taip pat jėga įvykdyti Vokietijos suvjungimą. Toji Maskvos dviveidės politikos propaganda turėjo dvigubą tikslą — tarptautinėje plotmėje palaikyti įtampą, gi krašto viduje ir satelitams nuolat priminti vokiečių pavojų ir reikalą atsisakyti nuo ekonominių ir politinių pagerinimų.

Rytų Vokietijos teritorijoj esantis Berlynas pasidarė nuolatinių ginčų objektu ir Rytų Vokietijos bosas Ulbrichtas, sovietams laiminant, pagal norą ir reikalą jį naudojo Vakarų sąjungininkų grasinimams. Kai iš Rytų Vokietijos pabėgėlių skaičius pasiekė 3 milijonų ribą, išvengti ekonominės katastrofos ir politinių pasekmių, Ulbrichtas, sovietams vėl pritariant 1961 m. rugpiūčio 13 d. aklinai uždarė sienas ir apie Berlyną išaugo garsusis mūras, per kurį bandant pereiti kiekvienas be įspėjimo buvo šaudomas. Jei dar pirmaisiais metais vis dar perbėgdavo iki





Ar tik 1970 m. parašas nepatvirtino 1939 m. konspiracijos pasėkų?

30.000 asmenų, tai pav., šiais metais per pirmuosius 6 mėn. vos 350 asmenų pasiekė Vakarų pusę.

KAIP GIMĖ BRANDTO „OSTPOLITIK“?

Tuo laiku, kaip tik Vakarų Berlyno burmistru buvo dabartinis Vokietijos kancleris W. Brandtas. Jis aiškiai matė, kad be žodinių pažadų, Vakarų sąjungininkai nieko nedaro sustabdyti agresinei sovietų politikai Vokietijos atžvilgiu ir tada jau pradėjo galvoti apie naują politiką, taip vad. „Ostpolitik“. Jis įsitikino, kad norint pasiekti betkokią stabilizaciją Vakarų Europoje, reikalinga siekti normalių santykių su Sov. Rusija ir rytų Europos kraštais. Ekonominiai faktoriai irgi prisidėjo prie to politinio kurso keitimo, nes toji „Ostpolitik“ davė daug vilčių Vokietijos ekonominei ekspansijai ir galimybėms.

Jau būdamas koalicinės vyriausybės užsienio reikalų ministeriu, W. Brandtas pradėjo pirmuosius bandymus su Čekoslovakija, bet sovietams ją okupavus, Brandtui pasidarė aišku, jog vienintelis kelias į betkokį susitarimą eina per Maksvą.

Kremliuje irgi tuo laiku pradėjo pūsti kiti vėjai, ypačiai po to, kai 1969 metais prie Ussuri upės įvyko didesnio masto kariniai susirėmimai su kiniečiais. Iki šiol vedama Maskvos politika atsidūrė dviejų frontų pavojuj ir, norint skirti didesnį dėmesį Tolimiesiems rytams, — reikėjo ieškoti kelių stabilizuoti Vakarų frontui. Čia W. Brandto „Ostpolitik“ visiškai atitiko sovietų „Westpolitik“, ir neužilgo specialus Brandto pasiuntinys Egon Bahr išvyko į Maskvą deryboms.

Pasirašytoji sutartis susideda iš 5 paragrafų, kurie kalba apie taikingą sugyvenimą, atsisakymą nuo teritorinių reikalavimų ir Europos sienų nepakeičiamumą, įskaitant Oderio-Neisės liniją tarp Lenkijos ir Vokietijos, ir dabartines sienas tarp Rytų ir Vakarų Vokietijos, kitaip sakant, Vokietija atsisako nuo bet kokių teritorinių reikalavimų.

Taip, po 25 metų, Europoje, nuolatinių įtampų centre, staiga susidarė visiškai nauja politinė padėtis, suteikianti daug galimybių pastoviai taikai įgyvendinti ir lygiai taip pat nemažai pavojų, atidarant kelius naujai sovietų ekspansijai.

KAS NUSKYNĖ GĖLĘ, JAI NEPRAŽYDĖJUS...?

Vieni tą pasirašytą sutartį sutiko optimistiškai, kaip pvz. prancūzų laikraštis *Le Monde* pavadino tą susitarimą modernios Europos istoriniu posūkiu, gi kiti pasisakė daugiau rezervuotai ir su nepasitikėjimu kaip pvz., šveicarų laikraštis *Neue Zuericher Zeitung* rašė: Abiejų partnerių ilgametis nepasitikėjimas ir neapykanta stato klausimą — kas nuskynė gėlę, jai nepražydėjus...?

Maskvos oficiali propaganda tą sutartį gyrė ir garbino kanclerio Brandto politinę išmintį. Motyvai aiškūs — Maskva tikisi išgauti seniai siekiamą dabartinių sienų pripažinimą ir, užliūliuojant Europos valstybes netikram saugumo jausme, — išstumti iš Europos JAV-bių karinę ir politinę įtaką. Maskvos organizuojama Europos saugumo konferencija, kuri turėtų įvykti kitais metais Helsinkyje, kaip tik ir turi tą tikslą.

Nors Brandto vyriausybės politinė ateitis, pasirašius šią sutartį nėra tikra, nes parlamente jis turi vos 13 balsų daugumą, tačiau sprendžiant iš viešosios opinijos davinių — 75 % pasisakė už Brandto dabartinį politinį kursą. Ekonominiai faktoriai gali tuos procentus tik padidinti, nes Vokietijos rinkai atsidarys didelės galimybės, pav., pačios sutarties dar nepasirašius, jau Maskvoje sėdėjo vokiečių automobilių fabriko Daimler-Benz atstovai.

Dėl šių politinių ir ekonominių faktorių, Vokietijos įtaka žymiai didės ir neįučiomis gali sukelti jos politines ambicijas — pasidaryti trečioji jėga, turinčią savo rankose pagrindinį „kozirį“ pasaulio politiniame balanse. Kaip vienas diplomatas teisingai pasakė — nuo šio momento prasideda nauja Vokietijos istorija.

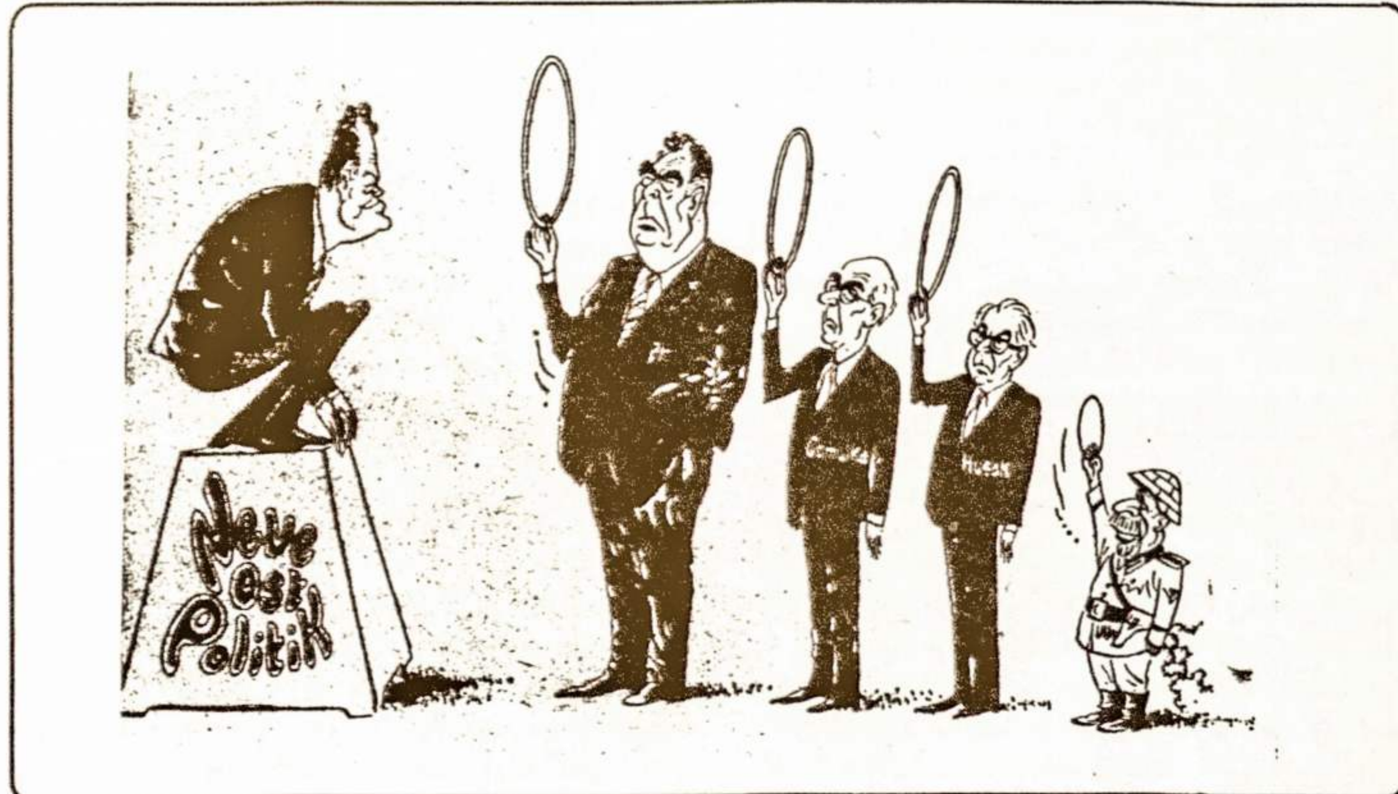
Centrinėje Europoje politinės įtampos sumažinimas, be teoretinių ir kartais idealistiniais samprotavimais pagrįstų galimybių, turi ir pavojų, kurie gali abiejų partnerių optimistines viltis paversti į sunkiai permatomas komplikacijas politinio balanso atžvilgiu. Jei vakariečiams yra pavojinga priimtii sovietų siūlomą taikingą sugyvenimą, kaip vienintelę garantiją taikai, taip lygiai sovietams tos įtampos sumažinimas gali sukelti daugiau problemų, negu praktinės politinės naudos.

Moderni istorija parodė, kad diktatūriniai režimai geriau laikosi, kai yra nuolatinė politinė įtampa, nes jie tada gali lengviau kontroliuoti savo piliečius, nuolat jiems primenant kapitalistinių valstybių pavojų. Po sutarties pasirašymo ir Vokietijai baigus derybas su Lenkija ir Čekoslovakija (su Rumunija diplomatiniai santykiai užmegsti seniau), sovietų propaganda turės keisti žodyną ir išvadoje — satelitiniuose kraštuose ir pačioje Sov. Rusijoj gali iškilti nauji sąjūdžiai, reikalaujantieji didesnės laisvės. Ypač tie sąjūdžiai Kremliaus valdovams gali sukelti didelį galvosūkį, jei padidės spaudimas iš Kinijos pusės.

Tad suvedant optimistinį ir pesimistinį pasirašytos sutarties balansą, visvien lieka neatsakytas klausimas, kurį mūsų anksčiau minėtas šveicarų laikraštis pastatė:

— Kas nuskynė gėlę, jai nepražydėjus...?

Henrikas Žemelis



DIRVOS ANKETA

LAIKRAŠTIS JIEŠKO „TYLINČIOS DAUGUMOS"

Įsižiūrėjusi į madingus viešosios nuomonės tyrimus, ryžosi to amato pabandyti ir vieno iš mūsų laikraščių, būtent, *Dirvos* redakcija: pasiskelbė vykdanti anketą (pasiteiravimą) visuomenės nuomonei tirti ir pateikė klausimų lapą. Atsakymai būsią paskelbti, o tada, sako, *„mes matysime savo visuomenės atvaizdą statistikoje"*. (Turbūt norėta pasakyti „visuomenės *nuomonės* atvaizdą").

Puikus, entuziastingai sveikintinas užsimojimas. Įdomu ir smalsu tokį atvaizdą ko greičiausiai pamatyt. Deja, entuziazmą ir smalsumą čia pat sutramdė rengėjų paaiškinimas, kokia to sumanymo intencija ir vykdymo priemonė. Sumanymas, pasirodo, beesąs apsigimęs... abiem kojom luošas.

NEREIKŠMINGAS OBJEKTAS

Kad ir žadėdama *„visuomenės* atvaizdą", *Dirva* pabrėžtinai pareiškė jieškanti tik nuomonių iš *„tylinčios daugumos"*, kuri (neaišku kodėl) neturinti progos pareikšti savo nuomonių kitaip, kaip „tik panašiu būdu", atseit, tik kryžiukais ar ratukais atspausdintame klausimų lape... O ir tos „daugumos" jieško ne visoj lietuvių ar bent Amerikos lietuvių visuomenėj, o tik tarp savo skaitytojų, nes klausimų lapas pateiktas tik laikraštyje. Taigi, tyrimo objektas čia tik *vienas*, visuomenės sektorius toli gražu nei iš pačių didžiųjų, nei netgi iš pačių būdingųjų išeivinės lietuvių visuomenės sektorių. Pagaliau, ir tas sektorius tiriamas *ne visas*, o tik jo „tylinčioji dauguma", tik tie, kurie savo nuomonių raštu ar žodžiu nepareiškia viešai nei *Dirvoj*, nei kur kitur. Žodžiu sakant, šio tyrimo objektas *nedidelė ir visiškai pasyvi mūsų visuomenės dalis*, kuri ligšiol (kol nebuvo klabenama anketomis) savo nuomonių viešai nereiškė ne todėl, kad nebūtų tam progų (visiems tokios progos kraštuose, kuriuos gi ne veltui vadinam laisvais, yra atviros), o nereiškė tik todėl, kad arba tingi kalbėti, arba nelaiko savo tų nuomonių pakankamai svarbiomis, arba tų nuomonių visiškai neturi, nes nesuka sau galvos visuomeniniais klausimais.

Tad, jeigu ir visa toji *Dirvos* skaitytojų dauguma staiga sukrustų ir susiųstų savo kryžiukus bei ratukus klausimų lapuose, iš to vistiek nesusidarytų *visos mūsų visuomenės nuomonės atvaizdas, o tik* galbūt nuomonių (ar nesusivaikymų?) atvaizdas iš mažokos, nelabai būdingos, pasyvios, tad ir menkareikšmės dalies.

Be to, labai nerealu tikėtis, kad tylinčioji, taigi pasyvioji, nerangioji laikraščio skaitytojų dalis (redakcija iš anksto vadina ją dauguma) taip jau labai pultų ir į klausimų lapą kryžiukus rašyti. Patyrimas (kaip tik tos pačios *Dirvos*) rodo, kad į anketas atsiliepia vos keletas ar, geriausiu atveju, keliolika dešimčių skaitytojų, ir tai, daugiausia, kalbančiųjų, o ne tylinčiųjų. Kadangi naujasis klausimų lapas numatytas ne vardinis, o anoniminis, tai atsakymų skaičiuotojai negalės net patikrinti, ar tai „tylinčiosios daugumos", ar „kalbančios mažumos" atsakymai. Tai galėtų būti net visiškai nežinomų *išdaigininkų* „nuomonė". Juk, anketai esant anonimiškai, ne taip jau sunku kam nors surankioti kokią porą šimtų atitinkamo *Dirvos* numerio egzempliorių, išsikirpti iš jų klausimų lapus ir netgi pagal *vieno* linksmo ar pikto išdaigininko nuožiūrą sukurti *lemiamą pluoštą duomenų*, iš kurių būtų pęr akis medžiagos skaičiavimo žaidimui, bet kurie negali būti pagrindas dėmesio vertam rezultatui.

Taigi tame, iš esmės įdomiame sumanyme „viena koja luoša" yra dėl to nereikšmingo ir neapčiuopiamo tyrimo objekto pasirinkimo. Dėl to sumanymas nustoja savo reikšmės ir įdomumo, ir lieka tik vienas gal šiek tiek įdomus klausimėlis, — kokia gi psichologinė priežastis tokio savotiško reiškinio, kad laikraštis ėmė egzaltuoti „tylinčiąją daugumą" ir visuomeninės išminties lobių žvejoti su fanfarais išplaukia ne į visuomenės gelmes, o į pačias seklumas?

TYLINČIOS DAUGUMOS MITAS

„Tylinčios daugumos" sąvoka Amerikoj pagarsėjo prieš dvejus metus, kai ji buvo pavartota prezidento rinkimuose, Nixonui pasisiūlius būti tylinčiųjų amerikiečių interesų gynėju. Demokratai, liberalai, radikalai ir visi kiti antikonservatoriai bei antinuosaikieji propagandoje buvo pažymėti „rėksnių" ženklu, o visi kiti „tylinčiųjų" vardu. Įtikinančiai skambėjo teigimas, kad, nepaisant didelio „rėksnių" sukeliamo triukšmo, „tylinčiųjų" yra dauguma.

Iš 73,211,562 balsavusiųjų (įsidėmėkim, iš balsavusių, o ne tylėjusių!), už Humphrey pasisakė 31,275,165, už kitus smulkius „rėksnius" 244,444, taigi vadinamųjų „rėksnių" šalininkų pasirodė būta 43.052%. Bet ir už Nixoną pasisakiusių tariamų tyliųjų buvo ne kažinkiek daugiau: 31,785,480, arba 43.416%. Likusi „antirėksnių" dalis pabalsavo už Wallace. Tų buvo 9,906,473, arba 13.532%. Sudėjus Nixono ir Wallace gautuosius balsus, visa tariama „tylioji dauguma" būtų beveik 57% iš balsavusių tarpo.

Bet balsuoti turinčių teisę (21 ir daugiau metų amžiaus) JAV 1968 metais buvo 118,788,000. Atseit, 45,567,000 su viršum *nebalsavo*. Iš *viso* elektorato Nixono gauti balsai sudarė tik 26.76%, Humphrey — 26.33, Wallace — 8.34, mažai tegirdėtų „rėksnių" — 0.20, o niekieno negauti — 38.37%.

Tai šie 38 Amerikos elektorato nuošimčiai ir yra tikroji *tylinčioji* (tiksliau tariant, „don't care") dauguma: ne absoliutinė, bet stipri reliatyvi dauguma. Tačiau gudriai pavartotas propagandinis šūkis tebepalaiko mitą, kad „tylioji dauguma" esanti kaip tik ta, kuri išrinkusi Nixoną prezidentu, (taip pat ir kuri už Wallace balsavusi). Tai būtų visas balsavusių sektorius nuo vidurio į dešinę, nuo atsargiai santūrių liberalų iki radikaliausių konservatorių imtinai.

Kalbančių mūsų visuomenės viršūnių dalyje (gal ir daugumoje, bet to dar jokia anketa netyrinėjo) yra puoselėjama iliuzija, kad kaip tik iš šio dešininio Amerikos politikos sektoriaus dar galima tikėtis veiklios ir apčiuopiamos paramos aktualiosioms mūsų tautinėms aspiracijoms. Leiskime, kad daugiausia tuo lietuviškojo patriotizmo sumetimu, o ne vien dėl savo pasiektos socialinės padėties interesų, minėtoji mūsų kalbančiųjų dalis stengiasi ko daugiausia lietuvių įrikiuoti į tą menamai palankesnįjį Amerikos politinį sektorių, ar bent prie jo prisišlieti ir identifikuotis su tuo sektorium, užsidėjusiu (kad ir nepagrįstai) Amerikos „tylinčiosios daugumos" iškabą. Dėl to ir ši iškaba yra įgijusi gerą vardą mūsų „kalbančiose viršūnėse". Tokia iškaba, turbūt, laikoma tinkanti ir mūsų visuomenei kviesti į, sakysim, pro-konservatyvųjį sparną. Turbūt todėl ir *Dirva*, kaip Nixonas anąmet, atkreipė (iš anksto palankų) dėmesį į „tylinčiosios daugumos" nuomonę. Bet iš jos užsimojimo tyrinėti tą nuomonę nematyt, kad čia būtų dairomasi kažkokios dar nežinomos, nepažįstamos nuomonės. Dairomasi, atrodo, kaip tik tų pačių nuomonių, kurios jau ne tik žinomos, bet ir tolydžio skelbiamos, įrodinėjamos, ginamos. Dairomasi ne nepasakytų nuomonių, o *daugumos titulo* jau skelbiamoms nuomonėms. Jei nėra po ranka kokios geresnės daugumos, tai nors *tylinčios*... Ypač, kad „tylinčioji dauguma" ne tik tebedėvi propagandinio mito sukurtą aureolę, bet dar ir tuo patogi, kad ji gi *vistiek tylės*, kokias nuomones jos aureole bepapuoštum...

PRETENZINGAS PASILYGINIMAS

Antras gražus *Dirvos* užsimojimo luošumas yra pats klausimų lapas. Tokio klausimų lapo tinkamumas visuomenės nuomonėms tirti vargu gali pralenkti iš siūlo ir skardinėlių sumontuoto „telefono" tinkamumą *long distance* pasikalbėjimui. Betgi rengėjai teigia, lyg jų anketa nekažinkiek tesiskirianti nuo Gallupo anketų... Ji tik esanti ne tokia sudėtinga, kaip Gallupo, ir čia nereikėsią tokios sudėtingos skaičiavimo mašinerijos, kaip tenai. Mat, čia būsiąs *„tam tikro pobūdžio* atsiklausinėjimas", suprask, ne toks, kaip ten, kur „pasitenkina tam tikru nuošimčiu", o paskui jau „mašinerija" viską atlieka...

Sunku būtų rasti kitą tokį pretenzingą ir tokį faktų neatitinkantį pasilyginimą.

Tikrasis skirtumas tarp Gallupo ir *Dirvos* anketų yra tas, kad *Dirva* tyrinėjimą pradeda iš priešingo galo, negu Gallupas ar kiti to darbo profesionalai. Pats sudėtingiausias studijinis ir skaičiavimo darbas tenai atliekamas *pirma*, negu daromas atsiklausimas. Profesionalai viešosios nuomonės tyrinėtojai pradeda nuo atitinkamos *visuomenės sandaros* studijų, kurios nuolatos atšviežinamos. Jie visuomenę išanalizuoja socialiniu, ekonominiu, kultūriniu, politiniu, etniniu, rasiniu, profesiniu, teritoriniu ir visokiais kitokiais požiūriais, galinčiais turėti įtakos į žmonių problemines nuomones. Sudaroma lyg mozaikinį visuomenės paveikslą (žemėlapį) iš grupių, susiklosčiusių pagal įvairias minėtųjų požiūrių kombinacijas. Tada iš kiekvienos tokios „mozaikinės plokštelės" kruopščiai atrenka dažniausia tik po vieną tipiškiausį tos grupės pažiūrų reiškėją ir remiasi *prielaida*, kad kokia bus to vieno asmens nuomonė tam tikru reikalu, tokia maždaug bus ir visos grupės.

Profesionalai viešosios nuomonės tyrinėtojai *žino, ką klausia*, ne taip, kaip *Dirva* — štai klausimų lapas, atsiliepkit, kas nepatingėsit... Klausiamųjų parinkimas ir yra tenai pats didžiausias ir sudėtingiausias darbas.

O klausia nuostabiai nedaug. Ne kokį nors „tam tikrą nuošimtį", kaip *Dirvoj* sako, o tik apie pusantros tūkstantosios nuošimčio dalies, t. y., maždaug vieną iš 65,000 turinčių teisę balsuoti. (Apie keliolika šimtų iš visos Amerikos). Klausimų paskiru atveju čia esti vienas ar du, retai kada trys ar daugiau, ir jie liečia tik vieną temą. Klausimai konkretūs, preciziški, toki, kad atsakinėtojas neturėtų nei abejojimų, nei galėtų išsisukinėti nesuprantąs, ko klausiama. Atsakyti galima trejopai: taip, ne, ir nežinau (dar nesu susidaręs nuomonės). Keliolikai šimtų tokių atsakymų suskaičiuoti ir statistiškai sugrupuoti sudėtingos mašinerijos nebereikia: iš bėdos, pakaktų paprasto pieštuko.

Dirva savo tariamai „nesudėtingoj" anketoj viską padarė atvirkščiai. Jokios parengiamosios analizės tiriamojoj visuomenėj ar jos daly nedarė. (Ne juokai tą ir padaryt). Klausimų lapai nepaskirstyti į sistemingai išsiaiškintus visuomenės sluogsnius, o tik išmesti urmu „į minią" ir tai tik į savo prenumeratorių „minią". *Kas iš tos „minios" atsilieps, — nežino ir žinoti nesikėsina:* klausimų lapų siūlo nepasirašyti ir nepadaryti jų vardiniais.

Visdėlto siūlo tiems anonimams patiems pasisakyti, kas jie tokie. Tam tikslui lape yra net devyni klausimai su 24-iais langeliais kryžiukams. (Faktiškai net su 26-iais, kadangi į vieną langelių porą įleidžiamos tik moterys, ir į vieną porą tik vyrai...) Atsakovai turi į tuos langelius įrašyti bent po devynis kryžiukus, bet gali ir iki keturiolikos.

Keturiais kryžiukais reikia suteikti faktinių informacijų apie save (lytis, santuokinis statusas, amžiaus grupė ir formalaus išsimokslinimo lygis). Tai dalykai, kuriuos kiekvienas atsakovas, jei nesumanytų tyčia pameluoti (o kas anonimą patikrins?), gali „įkryžiuoti" visiškai objektyviai ir tiksliai.

Kiti penki klausimai reikalauja *autoatestacijos*, turbūt, turinčios liudyti atsakovo nuomonės kompetentingumą. Čia tų anonimų atsakymai tegali būti subjektyvūs. Todėl ši klausinėjimo dalis tiek teverta, kiek būtų verti išleidžiamieji mokyklos egzaminai, kur mokiniai savo egzaminų darbus rašytų užsidarę nuo mokytojų, net ir vienas nuo kito slėpdamies po kaukėmis, ir kur vietoj savo identifikacijos prie rašinių kiekvienas pridėtų tik savo paties sprendimą apie savo išsimokslinimą ir dalykų žinojimą...

Kadangi į kiekvieną klausimą gali būti po du, tris ar penkis skirtingus atsakymus (o į vieną, kur klausia, kuo domisi *Dirvoje*, gali būti net 24-os atsakymų kombinacijos), tai iš viso atsakymų kombinacijų gali būti net *116,640* variantų... Tokia atsakovų charakteristikos pulverizacija („plaukų skaldymas") statistikai sudaryti tinka nė kiek ne geriau, kaip vandens srautas laužui užkurti.

Esminėj klausimų lapo daly liečiamos net keturios visiškai skirtingos temos. Atsakyti reikia į 14 klausimų. „Bendravimo" temoj penki klausimai, į kuriuos atsakymai priimami tik „taip", ar „ne" („trečio kelio nėra"!). Bet ir tai atsakymų kombinacijų gali būti net 32. O „meno atstovų" nominacijoj (iš visų septynių mūsų įkvėptinių tarpo) galimų atsakymų įvairybė ne tik neapskaičiuojama, bet ir neįsivaizduojama, ypač, kad neaišku, apie kokius „meno atstovus" čia klausiama: ar tik JAV lietuvių, ar visos išeivijos, ar visos lietuvių tautos (taigi ir „iš anapus"), ar gal net viso pasaulio menininkų...

Klausimai suformuluoti ne tik nepreciziškai, o net keliaprasmiškai, ir kaikurie, be to, dar atrodo lyg ir „pafrizuoti", kad paskatintų atsakyti taip, kaip klausėjas iš anksto pageidauja...

VISDĖLTO ATŽYMĖTINAS REIŠKINYS

Iš šitaip renkamų duomenų, kiek jų bebūtų surinkta, *patikimo* žadėto „savo visuomenės atvaizdo statistikoje" nebus. Tačiau pats faktas, kad, štai, vienas mūsų laikraštis ėmėsi tokios iniciatyvos, vistiek yra atžymėtinas ir aptartinas.

Neprivalu užsimerkti ir dėtis nematančiais tos nelemtos aplinkybės, kad tą reikšmingą ir įdomų uždavinį vykdyti yra užsimota neturint tam reikiamų pajėgų nė būtiniausio minimumo. Ir nebūtų teisinga šiuo atveju suniekinti ar smerkti *Dirvą*, kam ryžosi daryti tokį dalyką, nepaisydama tos taip gerai žinomos aplinkybės (pajėgumo stokos). Nes kas gi iš mūsų nesam toj ar kitoj srity, tuo ar kitu metu bandę plika kakta sieną pralaužti!.. Juk narsieji gi pilis ima. Tik, žinoma, *vien narsumu* retai kada tepaima... *Dirva* šiuo atveju nusipelno pagyrimo už narsumą ir užuojautos dėl neišvengiamai atslenkančio nusivylimo, *jeigu* turėjo intenciją atrasti daugiau tiesos apie mūsų visuomenėje esamas nuomones pateiktaisiais klausimais. Jeigu...

O jeigu viso šio sumanymo intencija bus buvusi tik pasižvejoti iš anksto pageidautų nuomonių iš kažkokios menamos anoniminės „tylinčios daugumos" ir sukurti iš to atsitiktinį ar net ir suplanuotą viešosios nuomonės padirbinį, tai apie tokį reiškinį turėtų būti visiškai kitokia kalba.

V. Rastenis

Stepas Lukavičius, LTSR nusipelnęs (!) pramonės darbininkas, liepos 21 *Tiesoje* ginasi, kad jis turi ordiną, ir dar ne betkokį, o „švenčiausią iš šventų". Jau ketvirtą kartą jam patikėtas deputato mandatas. O be to jis — cecho proforgas!

Abi *Tiesos*, ir „komsenimo" ir komjaunimo, mirgėte mirga visokiais partorgais, proforgais, komsorgais, fozorgais, agitpropais, komkomais... Netrūksta ir kitokių „deimančiukų", kaip pavyzdžiui — „Kaunasenergoremont".

Gi sekančią dieną tos pačios *Tiesos*, toje pačioje vietoje Lietuvių kalbos ir literatūros instituto direktorius K. Korsakas džiaugiasi, kad „daugelis tų rūpesčių ir bėdų, kuriomis sirgo ir kuriomis skundėsi buržuazijos valdomoje Lietuvoje inteligentija, jau seniai nugrimzdo istorijos užmarštin".

Lietuvių kalbos ir literatūros institutui atrodo vertėtų kaikurių Lietuvos inteligentijos rūpesčių neišmesti istorijos užmarštin. Pavyzdžiui kad ir rūpestį savos kalbos apšvarinimu. Jau seniai pribrendo reikalas visokius zorgus, torgus, sorgus, propus, forgus, tatus, datus ir panašų biurokratinį šlamštą iš spaudos ir gyvenimo mesti lauk, šiukšlių dėžėn. Ir šitam milžiniškam apšvarinimo darbui būtinai reikia panaudoti tarybinėje terminologijoje labai populiarią „priešakinę techniką". Liaudies išmintis juk teisingai sako, kad „užpakalinė technika" sienoj skylės nepratrinsi. Ypač tokioje biurokratinėje sienoje...

Liepos 18 d. *Tiesoje* korespondentai, aprašydami „pažangiųjų" Amerikos lietuvių susitikimą su Lietuvos revoliucionieriais, nejučionis neperėjo patys nustebo.

— „Tame baltų galvų būryje ryškiai išsiskiria jaunutė Daina Čelkytė. Kas ją atvedė į šį susitikimą?".

D. Čelkytė, ispanų kalbos mokytoja iš New Jersey, pasirodo, norėjo pamatyti žmones, kurie kovojo už dabartinę Lietuvą.

Nustebtume, turbūt, ir mes, pamatę tokį „stebuklą". „Pažangių" ir nežilų Amerikoje dar neteko matyti...

Liepos 16 d. *Tiesos* beveik visi keturi puslapiai užpildyti pranešimais apie naujos SSRS Aukščiausios tarybos posėdžius. Išvardintos tarybos ir komisijų pirmininkų pavardės, pristatyta ir patvirtinta nauja ministrų taryba (be esminių pasikeitimų) ir nauji darbo įstatymų pagrindai, pagaliau įvedant 41 valandos darbo savaitę. Visi pasiūlymai ir nutarimai priimti. Kaip ir visada — vienbalsiai. Keturi puslapiai užpildyti be galo nuobodžia retorika. Vienintelė įdomesnė smulkmena — plojimų politika...

LIETUVOS SPAUDOS APŽVALGA

APIE PROFORGUS IR KITOKIUS ORGUS

Žodelis suteikiamas deputatui L. Brežnevui. Jis sutinkamas karštais, ilgai trunkančiais plojimais. Deputato A. Kosygino žodis sutinkamas ilgai trunkančiais plojimais (tačiau nebekarštais). Taip pat ir deputato M. Suslovo kalba. Ir deputato N. Podgornio. O kitų deputatų kalbas TASS'o žurnalistai pamini be plojimų...

Baigus kalbėti L. Brežnevui — audringi, ilgai trunką plojimai. Po A. Kosygino kalbos — ilgai trunką plojimai (bet neaudringi). O Suslovo ir Podgornio kalbų pabaigos be plojimų. Tokios mat plojimų plonybės.

Aukštoji mokykla T A S S'o žurnalistams būtina. Plojimų teorijos katedroje, turbūt, studijuojamas plojimų karštumas ir audringumas...

Maskvoje veikia nuolatinė Lietuvos TSR ministrų tarybos atstovybė prie TSRS ministrų tarybos. Ji susideda iš atstovo Stanislovo Jaruševičiaus, pavaduotojo Mindaugo Stankevičiaus ir dar šešių patarėjų.

Rugpiūčio 2 d. *Komjaunimo Tiesa* aprašo vieną atstovybės darbo dieną. Lietuvos „atstovybė" Maskvoje sprendžia štai kokias problemas:

1. Inkaro fabriko Kaune išplėtimo galimybes,
2. Elfos fabriko Vilniuje prašymą sumažinti elektros variklių gamybos planą,
3. Kaune kebli padėtis su gyvenamų namų apšildymu. Stengiamasi gauti leidimą ten 1971 metais statyti šiluminę jėgainę,
4. aiškinamasi dėl sporto rūmų statybos Šiaulių televizorių gamyklos darbininkams,
5. norima gauti Maskvos sutikimą elektrifikuoti Vilniaus-Kauno geležinkelį.

Vienas iš svarbiausių „atstovybės" darbų pastaruoju metu — ginčai dėl numatytos naftos teršyklos perkėlimo iš Jurbarko į Mažeikius.

Komjaunimo Tiesa šį kartą tikrai parodė daug drąsos, viešai paskelbdama, kad net dėl sporto salės Šiaulių darbininkams statybos reikia derėtis su Maksva.

Kompartijos teoretikai aiškina, kad Lietuvos ir kitų TSR'ų valstybingumas reiškiasi dviem formom — respublikine ir sąjungine. Atrodo, kad pasistatyti sporto salę reikia „visasąjunginio valstybingumo", gi nusipirkti sviedinį toje salėje spardyti, turbūt, užtenka ir „respublikinio".

Šiais šimtmetinių Lenino „atlaidų" metais lietuviai negavo nei vienos TSRS mokslo ir meno premijos. Užtai įdomu, kam ir už ką LTSR partijos centro komitetas ir ministrų taryba paskyrė šįmetines respublikines premijas.

E. Bičiūnui, V. Blodžiūnui, B. Borisai, A. Čuplinskui, A. Drąsučiui, J. Kamicaičiui, J. Linčiauskui, A. Nemeikšiui, V. Paurai, V. Ramanauskui ir M. Stulpinui premija paskirta už skaičiavimo priemonių komplekso „Rūta 110" sukūrimą. Ši skaičiavimo mašina naudojama pramonėje, prekybos ir transporto įstaigose, bankuose ir kitur, kur reikia apdoroti didelį informacijos kiekį. Ši mašina turi automatą, atpažįstantį iki 200 ranka rašytų skaičių per sekundę, taigi gali perduoti skaičiavimui ranka rašytą informaciją be perforuotų kortelių. Be to „Rūta-110" turi išorinę magnetinių diskų atmintį. Pažymėtina, kad šie atminties magnetiniai diskai pradedami gaminti Panevėžyje ir bus panaudojami kitose sovietinėse skaičiavimo mašinose. Iki šiol magnetiniai atminties diskai nebuvo gaminami nei Sov. Sąjungoje nei kituose komunistiniuose kraštuose.



Virgilijus Noreika premijuotas už 1967-69 metų koncertus (taigi ir JAV gastroles), režisierius P. R. Vėbra už kino filmus („Čiutyta Rūta" ir kt.), A. Skirutytė už iliustracijas knygoms: revoliucinėms ir kitoms.

K. J. Klimašauskui, C. Kosteckiui ir A. V. Petrauskui premija paskirta už plataus pritaikymo integruotų mikroschemų sukūrimą ir įdiegimą gamyboje. Integruotos mikroschemos modernioje elektronikoje pakeičia iš atskirų elementų sudarytas grandines — jos yra žymiai mažesnės, patvaresnės, lengviau pakeičiamos ir įgalina pastatyti galingas skaičiavimo mašinas ir karinės elektronikos įrengimus, kurie būna daug lengvesni, sunaudoja mažiau energijos ir neužima tiek daug vietos. Sovietai šioje mikroelektronikos srityje yra gerokai atsilikę ir lietuviai atrodo stengiasi užimti pirmaujančią vietą. Anot grupės vadovo Algirdo Petrausko, lietuviškos mikroschemos išsiskiria greita „orientacija" — loginis veiksmas užima tik keliolika nanosekundžių (nano=milijardinė dalis). Tokiu būdu skaičiavimo mašinose su tokių elementų pagalba galima pasiekti keliolikos milijonų matematinių operacijų per sekundę. O tai jau prilygsta geroms JAV gamybos skaičiavimo mašinoms.

Prof. Jurgiui Viščakui premija paskirta už darbus apie didelės varžos puslaidininkių fotolaidumą, gi matematikos dr. K. Grincevičiui — už teoretinį darbą aukštojoje geometrijoje — kompleksų teorijos klausimuose.

Prof. Povilui Brazdžiūnui premija paskirta už bendrosios fizikos ir fizikos praktikos darbų vadovėlius universitetui bei fizikos terminų žodyną.

Vadovėliai paprastai nelaikomi premijuotinais mokslo veikalais. Tačiau dabartinėse Lietuvos sąlygose, kur taip intensyviai propaguojamas tautinio menkavertiškumo jausmas, premijos skatina lietuvius autorius rašyti vadovėlius ir tuo bent dalinai paneigti valdžios propagandistų nuolat kartojamą mintį, kad „visa šviesa ateina tik iš rytų". Ankstyvesnis, dar 1928 metais prof. Čepinskio išleistas bendrosios fizikos vadovėlis jau tapo bibliografine retenybe ir šiuo metu beturi tik istorinės vertės. Todėl premija prof. Brazdžiūnui vertintina labai teigiamai. Reikia tikėtis, kad ji paskatins rašyti vadovėlius ir daugiau lietuvių autorių ir bent dalinai prisidės prie verstinės rusiškos literatūros sumažinimo.

K. Grigui, A. Jonynui ir L. Saukai premija paskirta už veikalą „Lietuvių tautosaka", o J. Baršauskui, K. Čerbulėnui ir A. R. Jankevičienei už „Lietuvių liaudies architektūrą" (I ir II tomai).

Literatūrai ir menui teko septynios premijos. Dailės istorikas Paulius Galaunė premijuotas už šešių knygų „Lietuvių liaudies meno" ciklą. P. Galaunė, šiais metais sulaukęs aštuoniasdešimties metų amžiaus, lietuvių kultūros ir dailės paminklais pradėjo domėtis daugiau kaip prieš pusę šimtmečio, dailės klausimais parašė daugiau kaip dvidešimt veikalų, suorganizavo Čiurlionio galeriją. Pauliaus Galaunės nuopelnai mūsų dailės ir kultūros istorijai tikrai dideli ir, vargu, ar kam kils abejonė, jog P. Galaunė įvertinimo ir premijos tikrai nusipelnė.

Juozui Macevičiui premiją „uždirbo" jo eilėraščių „Nekasdieniška knyga". Anot *Tiesos*, jo poezija persunkta kovingu pilietiniu aistringumu, tarybinės tikrovės poetizavimu. Jo herojus — pilietis komunistas, partiškai suvokiantis istorijos raidą. J. Macevičius — rašytojų sąjungos valdybos sekretorius. 1950 metais su A. Jonynu parašė poemą „Laiškas vadui", kuri net partijai šiuo metu jau nebelabai prie širdies dėl perdidelės panegirikos Josifui Stalinui.

Partiškumas, pilietiškumas, panegirika, patosas — tai vis žodžiai, kurie naudojami apibūdinti J. Macevičiaus poezijai. Ir prasideda jie visi iš tos pačios raidės, kaip ir poezija. Yra tačiau ir daugiau žodžių, prasidedančių „p" raide. Pavyzdžiui, pigi propaganda...

Toks aš buvau, esu ir būsiu,
Kitoks jau būti negaliu. —
Nemoku padalinti per pusę
Nei idealų, nei kelių.

Net bendražygių skaudžiai muštas,
Aš kito kelio nemačiau.
Ne dėl jaukios miesčionio gūžtos
Su šautuvu stabus verčiau.

Aš su viena tiesa suaugau
Ir šiandien saugau ją tyrai. —
Ramiai žiūriu į veidą draugui,
Kalbu su priešu atvirai.

Ir šiandien man gyventi nelengva
Su savo didele tiesa...

V. Mackevičius, kaip skelbiama, apdovanotas už tapybos darbus: „LKP veteranas Stimburys", „Revoliucinis Vilnius", „Tilto per Nerį statyba", ir, svarbiausia, už šimtmetiniams Lenino atlaidams skirtą „Apasionatą".

Tapyba kaip tapyba, bet jau paveikslų pavadinimai! Premijai užtektų vien pavadinimų, ir be tapybos...

(zvr)



Respublikinę premiją gavusios Aldonos Skiriutytės lino raižinys „Varpai".

VYTAUTAS MAČERNIS

GRĄŽINTAS TAUTAI

Šiais metais Lietuvoje buvo išleista, kruopščiai paruošta ir kritiko V. Kubiliaus įvadu palydėta Vytauto Mačernio poezijos rinktinė, „Žmogaus apnuoginta širdis". V. Mačernio kūrybai „surasti" trūko dvidešimt penki metai. Net ir taip neseniai išėjusiame „Lietuvių literatūros istorijos" IV-me tome (1968 m.) apimančiame 1940-1967 metų laikotarpį, Mačernio vardas nėra minimas. Tačiau šios knygos šiltas sutikimas Lietuvoje rodo, kad V. Mačernis, nors oficialiai ir nebuvo iki šiolei pastebėtas, jo kūryba buvo plačiai visiems žinoma.

Vakaruose V. Mačernio kūryba buvo plačiai liaupsinta, bet mažai studijuota. Pagal A. Nyka-Niliūną, išskyrus dr. J. Griniaus bandymą „Žemės" poezijos antologijoje atskleisti Mačernio kūrybinės misijos esmę — niekas dar jo poeziją nėra plačiau analizavęs. Tikimės, kad su šios rinktinės pasirodymu padidės susidomėjimas V. Mačernio kūrybos klausimais ir abiejose Atlanto pusėse.

MAN PATINKA TIK VANDENYS GILŪS

(RECENZIJA „PERGALĖJE")

Nedrąsu rašyti apie mėgiamą poetą, kurio vardas mūsų kartai, 40-jų metų gimimo žmonėms, tarsi apgaubtas paslaptimi, o trumpas poeto gyvenimas, taip beprasmiškai ir tragiškai nutrūkęs, tapęs jau liūdna, gražia legenda. Tuo tarpu daugeliui poeto amžininkų V. Mačernis tebėra realus, gerai pažįstamas asmuo, su kurio sėdėta viename suole, vaikščiota, gyventa, diskutuota... Prisimenu, pokario metų gimnazistai persirašinėjo V. Mačernio eilėraščius iš sudūlėjusių sąsiuvinėlių, ir liūdni jo posmai keistu kontrastu skambėjo to meto agitacinių, džiugių eilėraščių, pirmųjų gurguolių, pirmų rinkimų ir kalbų fone, tačiau ši karo debesio palaistyta ir nerimo prisodrinta kūryba tiko prie grėsmingos atmosferos, gaubusios miškus, juodas naktis, susigūžusias kaimo trobas...

Besidžiaugiant, jog, pasirodžius rinkiniui, praturtėjo ir gerokai prasiplėtė lietuviškos poezijos valdos ir horizontai, jog ši poezija dar kartą patvirtina, o daugeliu aspektų ir pagilina lietuvių poezijos nacionalinio savitumo supratimą, nemažiau jaudinančias emocijas žadina ir pati jauno poeto asmenybė, jo likimas.

Nepaliaujama, įtraukianti savo sūkurin šio jauno žmogaus dvasinė veikla, jo tylus balsas, sklindantis iš knygos, jo liūdnos akys, žvelgiančios iš nuotraukų, jo mirtis „nelaukta ir staigi", jo kapas žolėje, aptvertas pilka tvorele — visa tai, suslėgus laiko presui, tarsi nebesiskaido atskirais komponentais, o susidėsto į vientisą, nepakartojamą žmogaus, poeto likimo paveikslą. V. Mačernio gyvenimas ir ankstyva absurdiška poeto mirtis tarsi suraišioti nematomais priežastingumo siūlais su jo filosofinėmis, etinėmis ir estetinėmis pažiūromis, su jo ieškojimais ir tragiška pasaulėjauta, su poezija, kurioje grūmiasi viltis su rezignacija, akimirka su amžinybe, prasmė su beprasmybe. Iš vienos pusės, poeto gyvenimas sutelpa jo paties parafrazuotame ketureilyje, tinkančiame epitafijai:

Ar liūdnesnio kas būti galėtų
Už likimą žmogaus šioj nakty?
Jo gimimas toks ilgas ir lėtas,
O mirtis — nelaukta ir staigi.

Iš kitos pusės — ne rezignacija ir nesusitaikstymas, o nuolatinis nerimas, bethoveniškas iššūkis likimui (koks bebūtų jis neišvengiamas ir liūdnas) sudaro V. Mačernio lyrikos patosą, nesiliaujančią jo balso crescendo ir diminuendo kaitą, skeptiškos minties kietumą ir nuoširdaus jausm judėjimą.

Tuo pat metu, kai poeto dvasia su jaunatvišku atkaklumu siekia aprėpti neaprėpiama, jo mintis daužosi įkalinta būties mįslių labirinte. Ir visa tai duota patirti ir išreikšti dvidešimties metų poetui, kurio dar šviečia saulėtas, slėpiningas vaikystės pasaulis, vis silpnėjantis, tolydžio prarandamas žmogaus ir pasaulio vienybės pojūtis, pagimdęs persmelkiančiai ryškius ir efemeriškai nepatvarius „Vizijų" paveikslus:

O būdavo kaitra. Javų perpus
nulinkę varpos,
Pakvipę gintaru liepsnodavo miškai
ugny.
Ir mėlynam danguj lyg kaulo pilys
gretimų bažnyčių bokštai
Atrodydavo dieviškai balti.
Praeidamas mačiau artojų dideles
šeimas, padrikusias laukų platybėse,
Regėjau jų nenykstančių darbų
dienas ir neramias jų poilsio naktis.
Pribrendę buvo jau laukai, ir
viršum jų, tartum rami dvasia,
Pleveno didelės piūties rimtis.

V. Mačernio prisilietimas prie žemės versmių — anaiptol ne bravūriškas ir kiek melodramatiškas sūnaus-paklydėlio sugrįžimas iš miesto basomis per pievas pasiguosti beržui, kažkada taip mėgiamas ir tebemėgstamas mūsų poetų — kaimo kūdikių. A. Mačernio prisilietimas prie gamtos — šventas ir laisvas. Jis įsileidžia didelės žemės alsavimą į namus tarsi visai nejučiomis — „didžiajam kambary, prie stalo, *pievų, ežerų, pelkynų* gėlėmis papuošto"... (Panašiu aspektu gamtos ir žemės kultas pastaruoju metu suskambėjo naujausioje mūsų lyrikoje, kur jį iškėlė ir išvystė jauniausios kartos poetai, tačiau jų sukurti idiliški tėviškės paveikslėliai dažnai atrodo stilizuotai statiški, be jausminės gyvybės — poetai tarsi bijo juos suardyti kokiu nors neatsargiu dvasios krustelėjimu).

V. Mačernis savo vaizdiniams leidžia lietis spontaniškai laisvai, tarsi dūmams iš nerimu kunkuliuojančių dvasios gelmių, nes šie gilums tvariniai, nors ir vienkartiniai, neišsenka — juos maitina gelmė. Poetas tik akimirkai prisišlieja prie žemės, vaikystės aiškumo, prie artojų-protėvių šešėlių, ir vėl pasineria į juodus nežinios verpetus („Kodėl kas nors yra? Kodėl aš pats esu. Didžiausia paslaptis visatos slėpinių?"), tačiau ten, kur poetas paliete pasaulį, lieka ryškūs, tarsi saulės nušviesti plotai, saulėto gintaro luitai — iš „Vizijų" spinduliuoja ta pati šviesa, kuri trykšta M. Čiurlionio „Karalių pasakoje"...

Sonetuose V. Mačernio pasaulėjauta darosi daiktiškesnė, konkretesnė, besiremianti logiško sąryšingumo principu. Vietomis jo lyrika įgauna skaidrumo ir gilios rimties, bet šitokia rimtis pasiekiama tiktai dramatiškų išgyvenimų išdavoje, įprasminus viską, net ir beprasmybę. Tai laikina palaiminga būsena, kai „pro ašarų tyrus lašus šviečia aukštas ramybės dangus". Ramybę, kuri taip traukia ir masina išvargintą poeto širdį, tegali atnešti „amžini dalykai" — gal būt, gamta, gal meilė, kurios poetas taip karštai ir droviai šaukiasi viename iš gražiausių „Žiemos" ciklo sonatų „Don Juan" — „kaip poilsio šalies, moters ieškojau žemėj"... O „Pavasario" sonetuose (jų parašymo datos — 1944 m. balandžio, gegužės, birželio mėnesiai — sutampa su pavasario ir karo žingsniais) jaunuolį tarsi nusineša plati, liūliuojanti ir gaivališka srovė, privertusi akimirkai užmiršti, „Budos mokinio" askezę. Poetas betarpiškai ir godžiai gaudo, ką mato, girdi, liečia (o juk tai — paskutinis jo pavasaris)...

Šiandien norėčiau išsitiest kur
miško aikštėj
Ir taip, pusiau budėdamas, pusiau
sapne,
Klausytis vėjo, kurs po plačią girią
vaikšto,
Viršūnių įsuptų daina ramindamas
mane.
Norėčiau metų tūkstantį aš taip
tįsoti
Su neaiškiai suvokiamu gyvybės
jautimu,
Kol samanom apaugtų sąnariai
žaizdoti.
Ir sieloj taptų kaip tvėrimo dienoje
ramu.

Tačiau prieštaravimų ir abejonių draskomoje sieloje, kuriai nieko nebėra tikro, nieko pastovaus, negali būt ramu. Gamtos, kaip ir nieko kito, poetas nepadaro nei savo poezijos dievu, nei religija — jis, viskuo abejojantis, nenori tapti „vieno pono vergu", nenori ir negali turėti vieno tikėjimo — koks jis bebūtų. Skeptiškas, nusivylęs visais jam siūlomais, nepatvariais ir dūžtančiais idealais, pamilęs kančią, neviltį ir klajones, poetas ironizuoja „tikinčiuosius", nes, įtikėjęs kuo nors —

Sąžine ramia sudeginsi eretikus
ant laužo,
Į kalėjimus sukiši daug kitaip
galvojančių žmonių.
(tikintieji neretai per vienąkart
sudaužo
Tai, ką žmonija per amžius statė
pamažu).

Taigi poetas bevelijo laisvę ir „amžinojo žydo" kančią, negu tikėjimą ir jo teikiamą dvasios ramybę. Šia linkme veikė poetą jo gyvenimo laikas — jo jaunuoliškose akyse iškilę ir sužlugę idealai, dūžtančių, anksčiau atrodžiusių, nepajudinamom vertybių skeveldros, karo atverta bedugnė tuštuma. („Kur veržies? — Tuštumon. Ką surasi ten? — Nieko").

Įdomu ir baisu pasinerti į šį atvertą žmogaus „sielos pragarą". Stebina, jog globalinis sielvartas kankina šį visiškai dar jauną, Žemaitijos laukuose išliūliuotą poetą, kuris be jokios pozos apie save sako: „Aš, dar tik įpusėjęs dvidešimt trečiuosius, Jaučiuos pavargęs ir pasenęs Vakarų žmogus".

Neįtikėtina ir tai, kad, siaučiant pasaulyje karui, nei vienas šūvis, nei viena gyva aimana neįstrigo posmuose, parašytuose „didelio ir tvirto" senolių namo prieglobstyje... V. Mačernio asmenybės ir kūrybos pavyzdys dar kartą pailiustruoja, kokia daugybė komplikuotų faktorių — subjektyvių ir objektyvių — nulemia menininko formavimąsi, jo ideologiją, jo santykį su aplinka ir istorijos žingsniais.

Nežinome, kur būtų atvedęs poetą jo intensyvus vidinis gyvenimas, kokias vertybes — filosofines, ideologines, etines ir estetines — jis būtų pasiėmęs ar atmetęs, prie ko jis būtų apsistojęs, nuo ko atsisakęs. Tačiau, kuo gyveno ir ką rašė poetas buvo tikra, iškentėta, talentinga.

Jei nebūtų likę nieko daugiau, tiktai „Vizijos" su ta obels šakoj plevenančia numirusios senolės skara — V. Mačernio vardas lietuvių literatūroje neturėtų būti užmirštas.

G. Mareckaitė

(Pergalė, 1970, 9)

Vytautas Mačernis, *Žmogaus apnuoginta širdis*. Vaga, Vilnius. 1970.



MAČERNIO RINKINIUS PAPILDANT

SKAISTYBĖS IŠTYRIMAS

*Viduriniais amžiais į karaliaus dvaro
rūmus
Pats valdovas kviesdavo kasmet naujas
damas, —
Kur pirmiausia būdavo ištirtas jų
skaistumas...
Jam patikrint jis mokėjo būdą susirast.*

*Prie karališkojo stalo tarp visų bajorų
Joms įpildavo raudono vyno į puošnias
taures,
Bet kurių viduj išgraviruoti aktai
nepadorūs
Piktindavo sielas dar gėdingas ir skaisčias.*

*Jei kuri, pakėlusi prie lūpų taurę,
Ją palenkus ir pažvelgusi vidun, staiga
Suliepsnodavo, išvydus kokį piešinį
netaurų,
Lyg sausa pušis ant kalno, žaibo įskelta,*

*Tai visi dvariškiai iš naujosios damos
Juokdavos, susižavėję josios skaistumu,
Ir dainuodavo, lyg tie studentai
„Gaudeamus":
Vivat omnes virgines, gyventi gera ir
smagu!*

*Jei kita dama, pažvelgusi taurėn į vidų,
Vyną ir toliau girkšnodavo ramiai,
Ach, tai dar labiau, šį reginį išvydus,
Pagyvėdavo (karaliaus rūmuos)
kalbos ir juokai.*

1944.I.13

(Eilėraštis tilpęs tik Lietuvoj išleistame M. poezijos rinkinyje *Žmogaus apnuoginta širdis.)*

NĖRA LAIMĖS

*Aš prie Tavo kojų, Viešpatie, ateisiu,
Vėjais gal atplauksiu prie Tavo akių.
Čia maldoj aš tyliai žodžiais pasikeisiu,
Pasiskųsiu, Dieve, kad gyvent sunku.*

*Daug žydėjo žemę puošiančių vosilkų,
Prieš akis man raibo tie laukai žali,
Liūdna buvo jausti meilės išsiilgus,
Kad be šito žodžio nieko neturi.*

*O dabar man dienos liūdnos, niūrios,
melsvos.
Dangūs apsidengia pilkumu giliu,
Laikas neša saulę, žalios liepos gelsta,
Nuogume suvirpa beržas pakelių.*

*Vėl sugrįš į žemę margaspalvės dienos,
Vėl rugiuos bus daugel mėlynų akių,
Bet neradęs laimės, pasiliksiu vienas
Pasiskųsti Dievui, kad gyvent sunku.*

1936 m.

(Eilėraštis tilpęs tik K. Bradūno red. M. poezijos rinkinyje *Poezija.)*

ROMAS ŠARMAITIS

DIEVAI LIETUVIŠKAI NESUPRANTA

Lietuvos rusifikacija šiandien labai skirtinga nuo to, kas jai buvo būdinga pirmaisiais pokario metais. Nebėra masinio trėmimo iš Lietuvos nei kolonizatorių antplūdžio Lietuvon. Lietuvių kalba taip pat naudojasi visomis pilietinėmis teisėmis. Beveik (deja, dar tik beveik...) visur Lietuvoje galima susikalbėti lietuviškai.

Šiandien rusifikacija yra daug subtilesnis ir komplikuotesnis reikalas. Tai pastangos kad ir lietuviškai kalbančiam žmogui nejučiomis įtaigoti rusišką galvoseną. Ir tai atliekama gana subtiliai, į talką pasikviečiant statistiką, lietuviškas pavardes, meno ir literatūros etiketes.

Labai būdingas šitokios rusifikacijos pavyzdys — čia persispausdinama dalis pokalbio iš *Literatūros ir Meno* (1970.VII. 4). Romas Šarmaitis, istorijos instituto prie Lietuvos kompartijos C. K. direktorius, čia vėl kartoja labai dažnai kompartijos peršamą mintį, kad lietuviai patys vieni, nepriklausomai gyvendani, be rusų globos, nesugebėjo eiti su gyvenimo pažanga. Tuo tarpu rusų „globojamoje" Baltgudijoje pažanga, anot R. Šarmaičio ir jo statistikos, buvusi nepalyginamai didesnė.

Visų šitų šarmaitiškų išvedžiojimų tikslas, mūsų nuomone, gan lengvai permatomas. Įtikintas savo tautos nesugebėjimu tvarkytis ir siekti pažangos savarankiškai, skaitytojas, be abejo, pajus savotišką menkavertiškumo jausmą, labiau jam liks priimtina partijos peršama „nacijų suartėjimo" politika. Visai tuo pačiu tikslu lenkiškos gamybos „nacijų suartėjimo apaštalai" anuomet, caro valdomoje Lietuvoje ir lenkų okupuotame Vilniaus krašte, aiškino mūsų kaimiečiams, kad... ponas Dievas lietuviškai nesupranta. Ir pasekmės turėtų būti tokios pačios — „antros rūšies" tautų priartėjimas prie „pirmos rūšies" nacijos...

Visos šios rūšies „naciškos" statistikos, įrodinėjančios „antros rūšies" tautų nesugebėjimą ir nepažangumą, naudoja tuos pačius metodus ir priemones. Visų pirma, atrenkami „naudingi" faktai. Statistika, kuri prieštarauja „antros rūšies" naujų menkavertiškumo teorijai, nutylima. O blogiausiu atveju, net ir didelį tautos ar valstybės pažangumą įrodanti statistika panaudojama priešingam tvirtinimui paremti. O be to, kiekviena statistika susideda iš skaičių, kuriuos galima vienaip ar kitaip (nebūtinai labai sąžiningai) interpretuoti.

Romas Šarmaitis naudoja visus šiuos metodus. Todėl įdomu į jo statistiką pažvelgti truputį atidžiau.

Bandydamas įrodyti mūsų tautos nesugebėjimą kultūros ir švietimo srityje, R. Šarmaitis lygina Lietuvos studentų skaičių 1938 metais (3924) su Baltgudijos studentų skaičiumi (16,000). Priimant šiuos skaičius už „tikrą pinigą", Lietuvoje tada turėjo būti apie 8000 studentų. Mat, pradiniu ir viduriniu mokslu Lietuvoje buvo skaitomi pirmieji dvylika metų, gi sovietinėje Baltgudijoje pasidaryti studentu užteko dešimties metų. Taigi, septintos ir aštuntos klasės gimnazistai sovietinėje statistikoje būtų jau institutų studentais. Ši „smulkmena" R. Šarmaičiui nelabai palanki jo „tautinio menkavertiškumo" statistikoje, todėl ir liko nepastebėta. Jeigu Lietuvoje 1913 metais (rusų viešpatavimo metais) neraštingų žmonių buvo 58 nuošimčiai, o nepriklausoma Lietuva per 23 metus sugebėjo neraštingumą sumažinti iki 6 nuošimčių, tai iš to sąžiningas vertintojas turėtų padaryti išvadas apie nepaprastą kultūrinės pažangos tempą. Šioje srityje nepriklausomos Lietuvos pasiekimai tokie dideli, kad jais galima pagrįstai didžiuotis visur ir visada. O be to verta prisiminti ir tai, kad 1941 metais į Lietuvos beraščių skaičių įėjo ir Vilniaus krašto gyventojai. Lenkų okupacinė valdžia Vilniaus krašte iki 1939 metų sugebėjo uždaryti beveik visas lietuviškas mokyklas. Vertinant Lietuvos sugebėjimą tvarkytis be „vyresnių brolių" (-okupantų) pagalbos, būtų truputį sąžiningiau ir Lietuvos beraščių skaičių nurodyti 1938 metais, t. y. be Vilniaus krašto. Bet tada ir vėl sušlubuotų šarmaitiška tautinio menkavertiškumo teorija.

Vyresnio amžiaus žmonių išmokyti skaityti ir rašyti dažnai nebeįmanoma, kai jie neturėjo galimybės mokytis rašto būdami jauni. Galima tada kalbėti tik apie likvidavimą.

Pramonės gamyba taip pat gali būti šioks toks pažangos rodiklis. Ir paprastai būna taip, kad atsilikusiuose kraštuose pramonės produkcija žemesnė, bet ji auga greičiau, gi pažangesniuose kraštuose gamyba didesnė ir ji auga lėčiau. Norint tad daryti bet kokias išvadas reikėtų lyginti ir pramonės produkciją, ne tik jos didėjimą.

Pažangos trūkumą nepriklausomos Lietuvos žemės ūkyje ponas R. Šarmaitis bando įrodyti traktoriais. Čia, mat, norint įrodyti Lietuvos ir lietuvių nesugebėjimą savistoviai tvarkytis, reikėjo pamiršti ir žemės ūkio gamybą, ir jos augimo tempus. Užtai verta ponui R. Šarmaičiui ir visiems kitiems apmokamiems tautinio menkavertiškumo teorijos skleidėjams priminti, kad nepriklausoma Lietuva sovietinę Baltgudiją buvo toli pralenkusi netik grūdų derlingumo, bet ir visose kitose žemės ūkio gamybos srityse. O be to net LTSR statistika (LTSR Ekonomika ir kultūra 1968 metais, 155-156 psl.) negailestingai tvirtina, kad 1941 metų kiaulių skaičių Lietuvoje sovietinė santvarka tesugebėjo pasivyti tik 1958 metais, gi karvių skaičiumi atsilikusi buvo net iki 1963 metų.

Na bet tai vis faktai, nelabai palankūs apmokamiems tautinio menkavertiškumo apaštalams. Romui Šarmaičiui ir į jį panašiems, dievai dar ir dabar lietuviškai nesupranta...

PRIKLAUSO HUMANISTINEI TRADICIJAI

(Ištraukos iš įvado V. Mačernio poezijos rinkinio.)

V. Mačernis stengėsi išpuoselėti naują poetiškumo normą, surištą tik su esminėmis žmogaus buvimo problemomis („Išspręst gyvybės ir mirties lygtis Su begale nežinomųjų"). Jam atrodė pernelyg menkas ir tuščias užsiėmimas ieškoti poetiškumo širdies atodūsiuose, vienkartinėse būsenose, jausmingoje individualios sąmonės išpažintyje. Karas išblaškė egocentrišką iliuziją, kad tavo „aš" stovi pasaulio centre, o tuo pačiu nuvertino ir smulkios psichologinės analitikos reikšmę. Poetas dabar nori pamatyti tai, kas bendra, visuotina, kas sieja jo vienkartinę būtį su visų žmonių būtimi, suvokti savo vietą visatos sandaroje. „Sunkiausia pasakyti bendrus dalykus, sakydavo Horacijus. Ir tik tas rašytojas didelis, kurs moka pasakyti bendrus dalykus, bet taip, kokie jie yra", — rašė jisai laiške. V. Mačernis grįžta prie V. Mykolaičio-Putino poetikos — lakoniško brėžinio, logiško sąryšingumo, klasiškos sandaros, neryškios simbolikos, dramatiško minties rutuliojimo. Jis stengiasi supoetinti filosofinį rečitatyvą — abstrakčių kategorijų judėjimą, šuolį nuo tezės iki išvados, lėtą tiesos brendimą, nors neretai šitas filosofinis rečitatyvas (jo studijų pasėka) virsta tik užgesusia samprotavimų lava („Trioletai", „Skeptikai", „Distancijos jausmas"), šalta ir puošnia retorika („Aš paliksiu bemiegančią Jus / Ir, suradęs kitur skausmo daigus, / Vėlei tęsiu kančios žaidimus"), kur jau nebėra gilumninės įtampos, laisvo išsiliejimo, o bado akis racionalistinė schema ir proziškas frazės sunkumas. Į poetinį suvokimą jis įveda skeptiškos ironijos smūgį, degraduojantį vertybes, išblaškantį emocinį vienaspalviškumą, nes jautėsi stovįs ne vidury vaizduojamų įvykių, o tarsi šalia jų, atskiras nuo to, kas vyksta, bejėgis katastrofiškos dabarties akivaizdoje. Geriausiuose V. Mačernio kūriniuose filosofinis rečitatyvas ir skaudi ironija susilieja su svaiginančiu ūmaus praregėjimo — vizijos karščiu, lyrinio jausmo tyru paprastumu. Tai ir sudaro tą naują poetiškumo normą, kurią V. Mačernis nešė lietuvių lyrikai.

V. Mačernio lyrika priklauso humanistinei lietuvių literatūros tradicijai. Tai didelių vertybių ieškančios, abejojančios ir besikankinančios sielos istorija. Jon įrašytas žmogiškumo, ramybės, gėrio ilgesys, trapi meilė žemei ir gyvenimui, šitai aukščiausiai ir vienintelei vertybei, nes, anot poeto, „Mes nežinome kam, bet gyventi, kurt ir juoktis pasauly — puiku.".

V. Kubilius

AMERIKIETIS KALBININKAS

BALTISTŲ KONFERENCIJOJE VILNIUJE

Šiais metais birželio 16-18 dienomis Vilniaus universitete įvyko antroji sąjunginė konferencija baltų lingvistikos klausimais. Konferenciją formaliai atidarė Lietuvos TSR aukštojo ir specialaus vidurinio mokslo ministeris H. Zabulis.

Birželio 16 d. buvo skaitomi šie pranešimai:

K. Korsakas — Baltistikos uždaviniai ir perspektyvos.

V. N. Toporovas — Apie Pamaskvės baltišką elementą (prof. Toporovui neatvykus, jo pranešimą skaitė Tamara Sudnik).

A. N. Savčenka — Genetiniai baltų kalbų santykiai su kitomis indoeuropiečių kalbomis.

V. K. Žuravliovas ir A. G. Avksentjeva — Apie vieną baltų ir slavų izoglosą.

A. Breidakas — Kai kurie konsonantizmo istorijos klausimai ir priebalsių fonologijos sistemos raida Latgalės tarmėse.

R. Gryslė — Latvių skiemenų priegaidžių semantinis svoris.

Z. Zinkevičius — Dėl lietuvių tautosilabinių *an* tipo junginių pirmojo dėmens siaurėjimo.

J. Kazlauskas — Baltų kalbų pakitimų santykinės chronologijos nustatymo galimybės.

Birželio 17 dieną buvo skaitomi šie pranešimai:

J. S. Stepanovas — Akcentacija ir metatonija lietuvių kalbos veiksmažodyje.

W. P. Schmidas — nagrinėjo lingvistines sistemas.

R. Eckertas — Slavų skoliniai su kamienu *-i* lietuvių kalbos istorijoje.

M. Rudzytė — Esamojo laiko formos su priesaga *-n-* kai kuriose latvių aukštaičių tarmėse.

J. Laučiūtė (Otkupščikova) — Darybinis baltizmų išskyrimo slavų kalbose kriterijus.

V. Mažiulis — Dėl baltų veiksmažodžio fleksijos istorijos.

V. Ambrazas — Dėl lietuvių kalbos sintaksinės sistemos raidos.

S. Karaliūnas — Dėl kai kurių diachroninių generatyvinių modelių baltų kalbose.

A. Girdenis — Lietuvių kalbos priesagų kirčiavimo raida.

Williamas R. Schmalstiegas — Baltų ir slavų vokalizmo sistemų raidos chronologija.

Birželio 18 dieną buvo skaitomi šie pranešimai:

J. V. Otkupščikovas — Leksinių izoglosų atrankos principai.

A. P. Nepokupnas — Lietuviški apeliatyvai XVI-XVII a. ukrainiečių kalbos paminkluose.

V. Dambė — Atitikimai Latvijos toponimikoj su senovės prūsų kalba (skaitė B. Laumane).

D. Zemzarės pranešimą „Kuršiškos paralelės skaitė E. Kagainė.

R. Bertulis — nagrinėjo liet. *bernas*, latv. *berns* ir jų vedinių semantiką.

J. Palionis — Dėl vienos lietuvių kalbos infinityvinės konstrukcijos.

A. Piročkinas — Dėl kilmininko ir galininko su bendratimi vartojimo tikslo aplinkybei reikšti.

A. Sabaliauskas — Baltų kalbų tvartų pavadinimai.

Visi dalyviai laikė konferenciją labai vaisinga, ir nutarta, kad būtų gera tokias bendro pobūdžio konferencijas turėti kas ketveri metai. Sekanti konferencija numatyta Rygoj. Tarp tokių konferencijų galėtų būti šaukiami mažesni simpoziumai specialiais baltistikos klausimais. Buvo taip pat siūloma, kad Vilniuj ir Rygoj būtų organizuojami specialūs kalbos institutai tiems, kuriems baltų kalba nėra gimtoji ir kurie norėtų pagerinti savo praktišką lietuvių bei latvių kalbos mokėjimą. Šioje konferencijoje skaityti pranešimai bus išleisti atskira knyga.

Tai buvo pirmoji mokslinė konferencija Europoje, kurioje man teko dalyvauti. Kažkodėl tikėjaus, kad ji skirsis nuo Amerikos lingvistinių konferencijų, bet mane labiau stebino panašumai nei skirtumai. Vienas mano pastebėtas skirtumas buvo tas, kad diskusijos dėl pranešimų vyko dienos posėdžio pabaigoje, o ne po kiekvieno pranešimo atskirai. Atrodo, kad tuo būdu buvo siekiama išvengti daug nereikšmingų smulkmenų, kurios iškyla, diskutuojant po kiekvieno pranešimo.

Pranešimai buvo labai geri, ir aš asmeniškai nemažai patyriau tiek iš pranešimų, tiek ir iš neformalių pasikalbėjimų su kalbininkais, dalyvavusiais konferencijoj iš kitur. Dalyvavo tik trys kalbininkai užsieniečiai, būtent, prof. R. Eckertas iš Leipzigo, prof. W. P. Schmidas iš Goettingeno ir aš. Buvau kiek nusivylęs, kad nebuvo daugiau rusų kalbininkų. Pasigedau profesorių Trubačiovo, Toporovo ir Ivanovo, nors su pastaraisiais dviem turėjau progos vėliau pasikalbėti Slavistikos institute Maksvoje.

William R. Schmalstieg

Martins Ziverts rašo scenos veikalus jau veik 40 metų, o jie vaidinami ne tik egzilėje, bet ir okupuotoje Latvijoje, į kurią jis iš Švedijos neseniai buvo nuvykęs. Jo parašyta apie 40 veikalų, kurių skalė siekia nuo pilno ilgio tragedijų iki kamerinių komedijų ar eksperimentinių vienaveiksmių. Jie apima istorinius, psichologinius, socialinius, politinius ar net mokslinius įvykius, liečiančius ir šiai dienai aktualias problemas. „Vara" arba „Jėga", kuri pirmą kartą buvo pastatyta 1944 metais Rygoje ir kurios turinyje vaizduojamas Lietuvos karaliaus Mindaugo nužudymas, mano supratimu, yra geriausias M. Ziverto pilno ilgio veikalas, nors daug kam labiau patinka prieškarinė komedija *Muenchhauzeno vestuvės*, dar ir dabar Latvijoje tebestatoma.

„Jėga" yra tragedija ir todėl norėčiau pradėti su prielaida, kad sunkiausiai pakeičiamas tragedijos elementas yra teisiojo arba vertingojo žmogaus kentėjimai. Pats temos pasirinkimas, t. y. konspiracija prieš karalių Mindaugą ir jo bei dviejų mažamečių sūnų nužudymas jau duoda tąjį kentėjimų elementą. Taigi pirmas klausimas būtų: ar Mindaugas iš tikrųjų buvo teisus ir vertingas žmogus?

Toksai klausimas, tiesa sakant, labai natūralus, nes jau pačioje veikalo pradžioje sužinome, kad Mindaugas yra žiaurus despotas. Iš vienos pusės jis yra savo jėgos viršūnėse, ką tik atmetęs popiežiaus autoritetą ir krikščionybę (laikas — 1263 metai!) tuo metu, kai totorių chanas atsiuntė savo pasiuntinius prisivilioti Mindaugą į sąjungą su juo, o iš kitos pusės — Mindaugas neturi draugų ir tegali pasitikėti vien savo sargybiniais, daugelio karų veteranais ir, bent jis pats taip galvoja, jų vadu kunigaikščiu Trainaičiu. Tačiau net sargybiniai turi drebėti, nes be sunkaus kumščio nėra nė valdymo (sargai tai priima kaip teisingą ir privalomą karaliaus pareigą ir jai paklūsta). O šiaipgi — karaliaus laukia „šimtai žmogžudysčių"; netgi ir popiežius Aleksandras yra per vyskupą pasiuntęs nuodų, ir jeigu tas vyskupas dar nėra nužudytas kartu su kitais 29 pasmerktaisiais dvasiškiais, tai tik dėl to, kad niekas nežino, kur paslėpti nuodai.

Mindaugas nemažiau žiaurus su savo kilmingaisiais pavaldiniais ar kaimynais valdovais. Vos tik veikalui prasidėjus, šventuolis senis kunigaikštis Daujotas, perdaug savarankiškas ir delsiąs mokesčių sumokėjimą, neteisingai apkaltinamas slėpęs ginklą ir karaliaus akivaizdoje nužudomas. Kada Morta, ką tik mirusios karalienės sesuo, norėdama sukurstyti kitus kunigaikščius, papasakoja, kaip Mindaugas pagrobęs ir išžudęs savo draugus ir brolius, norėdamas pasisavinti jų žemes ir jas įjungti į savo karalystę, visiems iš tikrųjų gaunasi greičiau niekšo, negu herojaus vaizdas ir klausimas apie jo vertumą pasidaro iš tikrųjų opus.

Dabar mes sužinome, kad šią rudens naktį Mindaugas susišaukė visus kilmingusius savo pilin ne vien pasitarimui, bet taipgi norėdamas paskelbti naujos karalienės pasirinkimą, gi ji, didžiausiam visų pasipiktinimui, pasirodo esanti Morta, stipriausio kunigaikščio ir artimiausio Mindaugo draugo žmona. Po šio įvykio pasidaro aišku, kad Mindaugas yra galingas niekšas konflikte su Daumantu, kuris iš tikrųjų ir yra tas teisingasis. Scena paruošiama kovai tarp Mindaugo jėgos ir Daumanto tiesos.

Leiskite šioje vietoje įterpti teoretišką Martino Ziverto nuostatą, kad tragedija nėra tiesos ir neteisybės susikirtimas, o susidūrimas dviejų tiesų. Nežiūrint kaip iš paviršiaus beatrodytų, Mindaugas irgi turi būti ir teisus ir vertingas žmogus. Tada kyla klausimas: kaip ir kas jį tokiu padaro? Ir kaip gi Ziverts, vos pristatęs Mindaugą niekšingu despotu pirmojoje veikalo dalyje, visą tai įrodys?

Čia mums praverstų žinoti kitas Ziverto

MARTINS ZIVERTS

LATVIŲ DRAMATURGO VEIKALAS APIE MINDAUGĄ

teoretinis konceptas, šiuo atveju liečiąs veikalo struktūrą. „Jėga" yra 49-nių scenų veikalas (kai kurios jų tęsiasi tik 2 ar 3 minutes), atskleidžiąs idealą Ziverto vaidinimo, kuriame nebūtų sulaužyta trijų vienumų — laiko, vietos ir veiksmo — idėja ir kuriame įtampa augtų iki kulminacinio taško pabaigoje. Toks vaidinimas, kuriame viena scena vystosi iš kitos, yra sintetinis vaidinimas ir jis atsiekia savo formos tik su paskutine scena. Tai yra kontrastas kito tipo vaidinimui, kur forma sugestionuojama jau pačioje pradžioje ir kurį Ziverts vadina analitiniu vaidinimu dėl to, kad jo kryptis ir išsivystymas gali būti atpažįstami nuo pat ekspozicijos, gi žiūrovo sudominimas glūdi pačiame pristatymo būde.

Reikėtų priminti dar vieną Ziverto veikalų ypatybę, tai centrinio momento arba didžiosios scenos idėja, nebūtinai didžiosios savo apimtimi, bet tokios, į kurią visos ligtolinės scenos logiškai vestų ir nuo kurios visos sekančios scenos tiesioginiai priklausytų savo išvadomis.

Tatgi dabar, vėl sekant veikalo turinį, esame pačiame besivystančio veiksmo centriniame taške. Ligšiolinės scenos tiek veikalo veikėjams, tiek ir žiūrovams įrodė Mindaugo niekšingumą ir yra daromi pasiruošimai jo nužudymui. Kaip tik šioje vietoje Ziverts ir duoda didžiąją sceną, kurioje atskleidžiamos Mindaugo teisės. Norint atsiekti mūsų vaizduotės visiško persiorientavimo karaliaus Mindaugo atžvilgiu, tai turėtų būti labai stipri scena. O šito Ziverts atsiekia vienintele ilga kalba visame vaidinime.

Norėčiau pabrėžti, kad tai nėra Mindaugo charakterio bruožų perorientavimas priešingon pusėn, nėra pristatymas naujų teisinančių aplinkybių. Ziverts neįveda čia nė praeities priesaikų išpildymo ar dievų kaltinimo. Posūkis atgal įvyksta vien tik ligšioliniame mūsų Mindaugo motyvų nežinojime. Mindaugo teisė remiasi jo paties savo kaip karaliaus rolės supratimu ir Ziverto jėgos poveikio konceptu. Mindaugo charakterio monumentalumas remiasi jo paties įsitikinimų tvirtumu. Jis neabejoja, nesiblaško, nesigaili; jam nereikia dangstytis dievybės mitais ar kurstyti sau palankios viešosios nuomonės.

Nežiūrint gausybės tradicinių ėjimų ar elementų kuriuos Ziverts panaudoja savo tragedijoje — intrigų, išdavimo, pavydo, mirusiųjų pasirodymo, pranašysčių, priesaikų ir prakeikimų, nuodų ir peilių, netgi tradicijomis paspęstų žabangų, privertusių jaunąjį Mindaugą vesti vyriausią seserį šeimoje vietoj jaunesnės Mortos, kurią jis tebemyli — nežiūrint viso to Mindaugas nėra autoriaus verčiamas ieškoti pateisinimo kitur, o tik savo jėgos ir savo vaidmens supratime.

Tiesa, visi tie ėjimai puikiai pasitarnauja veiksmo pastūmėjimui į dramą, kuri atrodo yra nepamainoma ir neišvengiama. Faktinai tai ir yra autoriaus „tour de force" visus šiuos elementus į veikalą įvesti ir padaryti reikalingais, o vis dėl to nė vieno nepanaudoti Mindaugo teisės išaiškinimui ar pateisinimui.

Kas gi tada yra toji jo teisė?

Dvidešimt ketvirtoje scenoje, po to kai Morta jį sulaiko nuo įsakymo nužudyti savo sūnų, tapusį stačiatikių vienuoliu ir keikiantį Mindaugą savo Dievo vardu, turime tą ilgą kalbą. Dabar mums paaiškėja, jog Mindaugas pilnai supranta, kad sūnus kalbėjo tiesą, apšaukdamas jį žmogžudžiu ir vagimi, jis žino, kad praliejo daug kraujo, bet niekas kitas išskyrus jį patį nežino su kokiu pasibiaurėjimu jis tai darė. Tačiau tas, kurio rankose yra jėga juk ir negali kitaip daryti. Mindaugas atskiria gėrį nuo blogio, bet neturi kito pasirinkimo: pavieniai kunigaikščiai, įskaitant ir jo paties brolius, kiekvienas norėjo valdyti taip kaip išmanė, nors ir neįstengdami atsispirti išoriniams priešams — rusams, totoriams ar vokiečių ordinams — kurie naikina ne tik vadus, bet ir pavaldinius. Mindaugas žino, kad užgrobti kito žemę yra bloga, kad žudyti savo brolius yra dar blogiau, bet jeigu reikia būti stipriu, ydant atsiekus kilnaus tikslo — genčių sujungimo ir žmonių apsaugos — jeigu reikia būti stipriam norint šitokio tikslo atsiekti, tai tos jėgos siekiant reikia būti niekšu, ir jeigu turi būti vienas niekšas didesnis už visus kitus, tuo niekšu nori būti Mindaugas.

Tokiu būdu Mindaugas atskleidžia savo teisę: geriau negarbingu būdu savo žmones išgelbėti, negu leisti jiems visiems garbingai pražūti. Jėga padaro keleto nužudymą daugelio labui ir gerovei būtinybe. Jėgos turėjimas visa tai įpareigoja.

Susilaikysiu nuo šitokios prielaidos filosofinio pateisinimo. Užteks pripažinti, kad Mindaugas savo kalboje yra pakankamai įtikinantis palenkti savo pusėn Mortą, prieš tai prisiekusią jį nužudyti, arba palenkti auditorijai, kad jį pripažintų vertu ir teisiu žmogumi. Tai yra iš tikrųjų didinga scena, kurioje žiūrovas beveik priverčiamas teisėtai didžiuotis žmogumi tariančiu: jeigu reikia niekšo didesnio už visus kitus, juo būti noriu aš.

Mindaugas niekada nevartojo jėgos savo paties naudai iki tos vietos, kur jis pasiima Mortą, savo visados mylėtą, dėl to, kad jam reikia nors vieno žmogaus, kuriuo galėtų visuomet pasitikėti.

Tai, žinoma, ir yra jo paskutinioji kliūtis. Ją apkabindamas, jis pajunta durklą paslėptą jos drabužiuose ir taip turi apsivilti savo paties asmeniškos laimės ir pasitikėjimo viltimis, nežiūrint to, kad Morta dabar jau yra atpažinusi jo vertumą. Jos vyras, o taipgi ir sargybinių vadas Trainaitis, tikėjęs, kad karalius ves jo paties dukterį, dabar atsisuka prieš jį; jis yra nužudomas, kunigaikščiai stoja prieš viens kitą prasideda žudymai ir nuodijimai, žmonės sukyla, sargybiniai nė vieno nebeklauso, kol pagaliau, su pirmaisiais auštančio ryto spinduliais atvyksta pasiuntinys pranešdamas, kad totorių kariuomenė artinasi prie pilies. Nebėra, kas vestų į kovą, ir laužas, sukurtas pranešti apie priešo artėjimą, tampa laidotuvių laužu Mindaugui ir Mortai, jį sekančiai į liepsnas (užkulisyje). Vaidinimas baigiamas Daumanto šauksmu: „Štai dega mano žmona ir mano priešas!", į kurį pasiuntinys atsako tardamas: „Raudokit Lietuvos vyrai, tai dega jūsų valstybė!"

Grįžkime prie veikalo struktūros. Kaip matėme, Ziverto supratimu visi įvykiai po didžiosios scenos turi būti jos tiesioginės pasėkos; šitai vykdoma, nežiūrint komplikacijų, iškylančių iš Mortos neapykantos išvirtimo į meilę, betgi Ziverts yra nuoseklus ne vien tik veiksmo, bet ir kitoje plotmėje: visi įvykiai po didžiosios scenos išplaukia iš Mindaugo teisės ir ją palaiko. Visi sekantys įvykiai yra Mindaugo jėgos supratimo įrodymai, o čia kaip tik ir glūdi veikalo stiprybė. Netgi šventuolio kunigaikščio Daujoto nužudymas pasirodo bent strategiškai pateisinamas: pradžioje buvo duota suprasti, kad šis epizodas buvo įvestas Mindaugo tuštybei pavaizduoti, tačiau vėliau jis pasitarnauja Mindaugo toliaregiškumo įrodymui, nes paaiškėja, kad totoriai planavo jungtis su juo prieš Mindaugą, jeigu šis nesutiktų su jų pasiūlymais.

Kitų kunigaikščių elgesys įrodo, jog Mindaugas buvo teisus, nusprendamas juos visus besirūpinant vien savo gerove; jei jie ir buvo vieningi tol, kol to reikėjo Mindaugui nužudyti, tuojau pat po to įvyksta žudikiškos tarpusavio piautynės, bet kokių teisių paneigimas, visiška anarchija, keliems balsams pamėgdžiojant Mindaugą, apeliuojant į minias ir pritarimo, tikinant, kad visa tai buvo daroma jų gerovei. Niekas tuo netiki, įskaitant ir juos pačius, kas visiškai priešinga Mindaugui, prieš kurį minios drebėjo, nors jis joms ir nieko nežadėjo.

Tokiu būdu Ziverts įvykdo savo paviršutiniškąją, o taipgi ir vidinę formą tik su paskutiniąja scena. Vaidinimo veiksmas pasiekia savo viršūnę Lietuvos valstybės žlugimu ir Mindaugo teisės paliudijimu. Pats teisingiausias ir verčiausias žmogus dega ant laužo. Elementai reikalingi katarsiui atsiekti, baimė ir gailestis akivaizdžiai pademonstruojami.

Šiek tiek aptarėm veikalo struktūrą bei ideologiją ir kalbėjom apie tai, kaip jos viena kitą papildo. Dabar norėčiau žvilgterėti į būdus ir priemones, kuriuos Ziverts naudoja savo tikslui atsiekti.

(Be kitų dalykų, Ziverto įsitikinimu, veiksmas dramoje yra pati pagrindinė sąlyga, gi tragedijoje veikiantieji asmenys yra daugiau tipai negu individai, ir kad tragedijai reikalingas charakterio monumentalumas negali būti atskiedžiamas perdideliu dėmesiu pavienėms charakteristikoms. Net aktoriai turi būti „prilaikomi" taip, kad jie savo roles ne tiek pilnai išvaidintų, kiek savotiškai „išguldytų". Faktinai Ziverts mano, jog drama nėra literatūra ir kad rašytojai ar literatai perdaug dažnai neturi „dramatinio pajutimo", taip reikalingo ne vien dramai rašyti, bet ir veikalui scenoje stebėti.)

Ziverto kaip dramaturgo meistriškumas išplaukia iš to, kad savo tikslo jis pasiekia pačiomis ekonomiškiausiomis priemonėmis. Sudariau jums įspūdį didžiai komplikuoto siužeto, su daugybe įvykių ir pagalbinių priemonių. Turėčiau pastebėti, kad Ziverts visą aplinkos ar fono informaciją pristato pačiu vaidinimu, kuriame ilgesnė tėra tik Mindaugo kalba, skirta jo paties vidaus pasauliui atskleisti. Nors ir negalint tikėtis, kad didžioji latviškosios publikos dalis būtų plačiau susipažinusi su istorinėmis karaliaus Mindaugo laikų aplinkybėmis, Ziverto veikalų programose vieta ir laikas tėra nusakomi tik vienu sakiniu. Taigi, kaip minėjau, Ziverts turi visą, kitą atskleisti pačiame vaidinime, apribotame laiko, vietos ir veiksmo vienumais, o vis dėlto tenka pripažinti, kad jam tai ypatingai gerai sekasi. Kiekvieną veiksmą ar įvykį jis padaro nepakeičiamu; dar daugiau: beveik viskas turi dvigubą reikšmę, viskas perkainuojama veikalo eigoje (kaip, pavyzdžiui, kunigaikščio Daujoto nužudymas), intriga stiprėja, neišvengiamumo jausmas auga su kiekviena scena.

Visos kalbos yra trumpos, sakytum nuskustos ligi kaulo, netgi būdvardžius sąmoningai išleidžiant. Nesakoma nieko, kas pirmykščiu veiksmu ar žodžiu jau buvo implikuota. O vis dėl to, nežiūrint intrigos komplikuotumo, žiūrovas niekada nesijaučia pasimetęs. Taipgi ir veikėjai išeina stiprūs, nors Ziverts niekur negaišina laiko specialiai jiems išryškinti. Taip, kad ir vienintele kalbine charakteristika, retkartine nereguliaria sakinio struktūra apdovanotam turkų pasiuntiniui jo svetimumas išeina aiškus ir šviežias. Su kiekviena trumpa scena Ziverts atlieka neįtikėtinai daug. Sakykim, kad ir scena, kurioje nusigėrę sargybiniai taiklumo varžybomis sprendžia, kuriam iš jų atiteks pasigrobtoji tarnaitė, savo taikiniu pasirinkdami bajorą su geltonu apsiaustu kiemo gilumoje. Ši scena tetrunka gal vieną, kitą minutę, bet jį taikliai pavaizduoja ir sargybinių būdą ir chaotišką padėtį pilies viduje. Norėčiau paminėti ir kitą sceną, matomai skirtą atremti argumentams, kad Mindaugo motyvų atidengimas įvyksta perdaug netikėtai, be jokio tinkamo dirvos paruošimo. Iš tikrųjų, vos vai-

HENRIKAS RADAUSKAS

(1910.IV.23 — 1970.VIII.27)



Nebeišsiųsiu jau Henrikui Radauskui savo paskutinės knygos **Apie prasmę**. Kam jam jinai? O jau ir dedikaciją buvau parinkęs, visą nežinios savaitę, jam mirus, ją su savimi nešiojausi. Tai ištrauka iš Babilono Talmudo:

— Jei aš neatsakau už save, kas atsakys už mane?
— Tačiau, jei aš teatsakau tik už save, ar ar aš dar lieku aš?

———

Henriko Radausko poezija — atsakingumo poezija. Tai atsakymas į vienintelį klausimą, kuriuo, pagal Mallarmé, rūpinasi poezija, į klausimą, kurį žmogui stato mirtis:

— Mirties nėra. Diena ateis.
Ir juokas angelo.

Kalbėti apie mirtį, kurios nėra: tai, žinoma, neigti ir gyvenimą. Tik mirtis užbaigia, išbaigia gyvenimą ir duoda jam prasmę. Henrikas Radauskas buvo riteriškos Albert Camus generacijos žmogus, ir jo pasirinktas stilius: **gyventi, tartum...**

— Pasauliu netikiu, o pasaka tikiu.

Gyventi, tartum ir gyvenimas, ir mirtis būtų tik pasaka. Džiaugtis, kaip vaikui, kitų pasakomis, rašyti pačiam gražias pasakas. Rimtai žiūrėti į pasakas.

Radausko poezija rimta, išbaigta. Po jo bus dar daug poetų, jie rašys kitaip, bet ne geriau už jį. Kad šis Baltijos pakrančio augintinis įstengė XX-jo amžiaus viduryje duoti savo kraštui tobulus viduržemio klasicizmo objektus, tai stebuklas, sutinkamas tik pasakose. Henriko Radausko poezija atsakinga dar ir dėl to, kad jis ja atsakė ne tik už save, bet už savo tautos kultūrinių formų vystymąsi: visą lietuviškos poezijos istoriją — nuo Maironio iki Mackaus — galima išskaityti kiekviename jo eilėraštyje.

Nes kultūra yra forma, ji reiškia tik tai, ką sako jos forma, jos prasmė — formų turtingumas.

Supratęs ir pasirinkęs gyvenimą, kaip vieną, ištisą, didžiulę metaforą, Henrikas Radauskas jį vystė lygiagrečiai dviem planais: žodžio ir elgsenos planais. Jo šiokiadienis estetizmas buvo taip pat nuoseklus ir reiklus, kaip ir jo poezija. Jis bandė elgtis pagal tą patį principą: **gyventi, tartum** gyvenimas būtų gražus.

Jo sprendimai buvo griežti: ir sau, ir kitiems. Jis buvo mylimas ir nemėgstamas: kas, jo netekus, atstovaus šiandien mūsų kultūrinę sąžinę? Kiekvienas rašantysis turi keletą savo idealių skaitytojų, kuriems — ir tik jiems — jis rašo. Henrikas Radauskas buvo tokiu skaitytoju, nenoromis keliančiu mūsų rašysenos lygmenį. Bet šitaip jis suprato savo atsakingumą už kitus.

———

Henriko Radausko gyvenimas, prasidėjęs kaip truputį keista keturiasdešimtšešių chromozomų kombinacija, dviguba metafora išsivystęs meilės ir cinizmo gėlėmis, pamažu baigiasi ramia srove, kur nyksta figuratyviniai atstumai, kur poezija pasiveja žmogų, kur forma atranda turinį, pagimdydama tiesos išjautimą:

— Man prailgsta lėtas žemės laikas.

Nebeatrinksi tada nei skirtingų pasakų, nei nevienodu tikėjimų į pasakas. Kuo skiriasi šventas Pranciškus iš Asyžiaus, švelniai besikalbantis su sesute mirtimi, nuo Henriko Radausko, kai jis sako:

— Aš ieškau šypsančios mirties.
Kas rojun kelią man nuties,
Ateiti laimei įsakys,
Užmerks nustebusias akis?

Nebent angelo juokas. Bet angelas juk irgi tik Henriko Radausko pasakos personažas.

A. J. Greimas

Paryžius, 1970 m. rugsėjo mėn. 7 d.

---

dinimui prasidėjus taikliai nusakomas Mindaugo būdas, tačiau tasai nusakymas, padarytas jo paties jauno sūnaus lūpomis, skamba daugiau kaip įdomi diversija, pusiau vaikiškas, pusiau žiaurus jo karaliaus vaidmens supratimas. Rupeikis, būsimasis karalius, nužudys savo brolį jeigu šis jo nepaklausys, nes:

Karaliai neturi brolių
Karaliai neturi gailesčio
Karaliams leidžiama mylėti, bet jie neturi to parodyti
Karaliai nėra mylimi

Taip turi būti. Bet už tai karalių bijoma ir tai jau reiškia žymiai daugiau. Kiekvienas dreba prieš karalių, bet jo klauso nelaimių metu, nes jis tėra vienintelis, kuris gali visus išgelbėti.

Baigiant norėtųsi tarti, kad čia turime reikalo su tradicine tragedija, klasiškuosius nuostatus daugiau išryškinančia negu juos skleidžiančia ar jais besivadovaujančia (ir vienumai, pavyzdžiui, ne visada buvo paisomi net pačių graikų, o jie dargi vartojo chorą įvykiams nupasakoti ar dialogui su protagonistais užmegsti; Ziverts nei monologo nevartoja) — gi tuo pačiu metu koncepciniai tai yra modernus veikalas tuo, kad tikrasis konfliktas nevyksta tarp žmogaus ir įnoringų dievų, bet tarp dviejų tiesų, gilesniu požiūriu tarp žmogaus vertumo ir jėgos (ar galios) poveikio. O tai jau tikrai viršlaikinė problema.

Ilze Škipsna

Referatas skaitytas Pirmojoje Pabaltijo literatūrų konferencijoje, Ohio State Universitete.

MINDAUGAS LIETUVIŲ DRAMATURGIJOJE

Vinco Krėvės drama „Mindaugo mirtis“, išleista 1935 metais, ir, aktoriaus Stasio Pilkos pasakojimu, parašyta pagal valstybinio Kauno Dramos teatro užsakymą. Veikalas Lietuvos profesionaliniuose teatruose niekada nebuvęs vaidintas. Paprašytas kai ką pataisyti, V. Krėvė tada atsakęs maždaug taip: „Užsakymą atlikau, honorarą gavau, o dabar jūs žinokitės..“

Veiksmas vyksta naujojoje Mindaugo pilyje, „ant dešiniojo Nemuno kranto“, Mindaugui jau pasenus ir neseniai palaidojus savo žmoną Mortą, kurią savo laiku jis buvo iš kunigaikščio Bulevičiaus pasiveržęs. Jo vaikus, Ruklį ir Repekį, dabar prižiūri jaunoji žmonos sesuo Aldona, Kernavės kunigaikščio Daumanto žmona, tam tikslui atsikviesta į pilį ir čia jau ilgokai laikoma. Mindaugui Aldona didžiai primena Mortą jos jaunystėje, todėl jis juokaudamas prasitaria paimsiąs ją „per žmoną“, betgi, anot senojo dainiaus Aidžiaus, „gerai žinoma, kad Mindaugo juokai kruvinas dažnai gimdo ašaras“.

(Beje. Pirmojo veiksmo pradžioje tarp Ruklio ir Repekio įvyksta scena labai panaši į tą, kurią I. Škipsna iškelia nagrinėdama M. Ziverto veikalą.

...*(Repekis, papynęs koją Rukliui, parverčia jį ant žemės)*.

RUKLYS *(pasikeldamas)*. Apgaule mane nugalėjai! Taip nedera karžygiui.

REPEKIS. Nugalėjau, nes stipresnis, nors tu už mane esi amžium vyresnis. *(Skirmantui, kuris prie jų prieina)*. Ar ne tiesa, kad aš būsiu didesnis karžygis, negu mano brolis?

RUKLYS *(su ašaromis)*. Niekados nebūsi, sakau tau! Kai tik aš tapsiu tikru karaliumi, tuojau paliepsiu tau galvą nukirsti.

REPEKIS. O aš tave pasmaugsiu dabar, niekše tu vienas! Neteks tau karalium būti. *(Puola jį su kumščiais)*.

Kažin, ar M. Ziverts buvo skaitęs V. Krėvės dramą, ar jo scenos panašumas atsirado vien atsitiktinumo dėka).

Mindaugas į pilį atsikvietęs vyriausią savo sūnų stačiatikių vienuolį Vaišvilką ir jį, tiesiog, maldauja mesti vienuolyną ir ruoštis užimti sostą. Vaišvilką atlydėję dvasiškiai riejasi su Mindaugo pilies įnamiu vyskupu Kristijonu.

Mindaugui težinomais tikslais pilyje laikytas sūnėnas, žemaičių kunigaikštis Skirmantas (irgi, atrodo, besimeilinąs kunigaikštienei Aldonai) išleidžiamas namo ruoštis į žygį prieš gudus, kad ir gerokai iš kelio pasukęs, sustoja Daumanto pily ir praneša apie Mindaugo kėslus į Aldoną. Daumantas, iki tol Mindaugui ištikimiausias kunigaikštis, savo pilyje priiminėjąs abiejų ordinų, o taipgi rusų ir gudų pasiuntinius pakeliui pas karalių, prieš Mindaugo valią, Skirmanto sukurstytas, dabar, kartu su pasiuntiniais vyksta į jo pilį.

Pasiuntinių tarpe yra ir buvęs ordino magistras, dabar vienuolis, Andreas, kadaise su Mindaugu susitaikęs ir juo pasitikįs, nuoširdžiai trokštąs taikos ir pasitarnavimo bažnyčiai, kuriam už nugaros kiti pasiuntiniai kursto žemaičių kunigaikščius prieš Mindaugą, taipgi siūlydami pagalbą rusams ir gudams.

Mindaugo pusę derybose dar palaiko ir vyskupas Kristijonas ir Tėvas Adolfas.

Deryboms su ordinais pasibaigus, žemaičių kunigaikščiai su Treniota priešaky, vokiečių pasiuntinių ir senojo vaidilos Aidžiaus sukurstyti, atsisako vykti į žygį prieš gudus. Atsisako ir Daumantas, kuris ginčo įkarštyje Mindaugą ir nužudo. Scena yra sekanti:

MINDAUGAS. Ai, Daumante! Vyksi, kad pasakiau. O tavo žmona pasiliks čia, kol aš norėsiu, kad ji čia būtų.

DAUMANTAS. Aš — ne senas Bulevičius, ir tu manęs neapgausi, žilasis paleistuvi!

MINDAUGAS *(atsikėlęs ir žengęs prie Daumanto)*. Tu!.. Tu man drįsti taip kalbėti! *(sustojęs grasindamas pirštu)*. Rūsy sudrūpėsi!.. Ir žmoną tavo gulove sau padarysiu!.. *(supliauškinęs delnais)*. Ei, karžygiai mano! Čionai!..

DAUMANTAS *(puldamas karalių su durklu rankoje)*. Neišgelbės tavęs budeliai tavo! *(Smogia jam krūtinėn durklu)*.

TRENIOTA *(griebdamas Daumantą už rankos ir tuo būdu sulaikydamas smūgį)*. Daumante!.. *(Menėn įsiveržia Remeika su kariais)*.

(nukelta į 10 psl.)

Kai lietuviškieji getai, besitenkiną atsitiktiniais spektakliais, jau išbraukė iš kasdienybės net pačią teatro sąvoką, pastovios lietuvių kalba scenos laukti, berods, jau nebetenka. Belieka ir nustot svajoti apie nuolatinę, nekintančią teatrinę, bent Čikagoje, patalpą. Pasitenkinama prieinamomis salėmis.

Lietuviškų scenų repertuaras, ypač Čikagoje, laiks nuo laiko suko ir į naujoviškumą. Be Beckett'o ir Ionesco, gavome susipažinti ir su K. Škėmos, A. Landsbergio bei K. Ostrausko dramaturgijos pastangomis.

Modernioji dramaturgija mūsuose buvo perteikiama, sakyčiau, įsigyvenusiomis priemonėmis, netgi realistiškai. Žiūrovų reakcija į tuos vaidinimus nebuvo nei palanki, nei entuziastinga. Publika pasirodė labiau linkusi suprantamoms bei iš seno pamėgtoms repertuaro atrakcijoms. Dramaturgijos naujybės sutiktos kaip keistumai; skirtingos pastatymų interpretacijos sulaukė pritarimo tik auditorijos mažumoje.

Anskstyvesniosios emigracijos, kad ir energinga įvairių sričių teatrinė veikla tenkindavosi paskirais spektakliais. Pastovų teatrą bandė įgyvendinti tik iš Lietuvos menininkai Aleksandras Vitkauskas bei Juozas Vaičkus. Judviejų pastangos tebuvo laikino pobūdžio.

Sudėtingiems vaidinimams buvo nuomojamos vokiečių, čekų salės, vidurmiesčių techniškai įrengtos teatrinės patalpos. Savose scenose nebuvo netgi apšvietimo reostatų! (Šiuo atveju skyrėsi vien A. Olšausko Čikagoje statytas profesiniams tikslams *Mildos* teatras.)

GIEDRAITIS, MACKUVIENĖ

NUGALIMI LABIRINTAI

Pastangos išugdyti pastovų sceninį vienetą lietuvių kalba tapo sėkmingos vien operos spektakliuose. Dramos teatras, Vokietijos stovyklinių nuotaikų atraja, vos dar besiformuojąs Amerikoje, buvo sutiktas, jei ne su įtarimu, tai bent su abejone. Galima pabrėžti, kad ir patys tos scenos darbuotojai nuolatiniam teatrui neparodė ypatingo entuziazmo.

Ekskursiją į praeitį reikalinga kontrastui pabrėžti. Arnoldas Giedraitis Čikagoje jau yra įrengęs du techniškai tobulesnius teatrėlius. Anksčiau — pietuose, dabar šiaurėje. Ypač pastarasis turi visus scenai būtinus įrengimus.

Arnoldas Giedraitis yra autentiškas teatro vyras. Talentingas organizatorius, neabejotino gabumo režisierius, scenovaizdžių ir apšvietimo sudarytojas. Jo vardą verta atsiminti, jo darbais tenka domėtis.

Jis bėga iš lietuviško geto smulkmių, abuojumo, siaurumos. Bando anglų kalbos pagalba save atskleisti, prasiveržti ir kūrybinį srautą sutvirtinti, nors, kiek stebėjau, režisūroje yra tauriai „lietuviškas", lyrinis, santūrus. Būdamas moderniosios dramaturgijos adeptas, jungiasi į naujoviškumus teatre. Tokia, matyt, lemtis ir dalia.

Arnoldo Giedraičio *The Playhouse Theater* jau antrą mėnesį, iki rugpiūčio pradžios, kas penktadienį ir šeštadienį po du sykius rodė Arrabalio „Labirintą". Žaviu teatrališkumu patraukiantį veikalą. (Du sykius žiūrėjęs, mielai stebėčiau dar du kartus.)

Fernando Arrabal, prancūziškai rašąs ispanas, gimęs 1932 metais, plačiai populiarus ne tik Prancūzijoje, bet ir Anglijoje, Vokietijoje, JAV-ėse. Jo teorija: nūdienos menininkų darbai turi padėti palaidoti šių dienų visuomenę ir paguldyti ją į pelnytą kapą, pagreitinant jos disorientaciją, — retai atsispindi praktikoje. Arrabalui labiau būdingas vadinamas *panikos, siaubo sceninis veiksmas*. Jis seka absurdo dramaturgus, netik bandė absurdo stiliuje parodyti bežodę „Teatrinę orkestraciją", tačiau jo stiprybė scenos veikalai „Grand guignol" stiliuje, — išradingi, nelaukto veiksmo, sukelią išgąsti ir lydimi tiesiog neįsivaizduojamų situacijų. Dažniausiai vaidinami yra *Pique-nique en campagne* (Piknikas karo žygyje), *Le cimetière des voitures* (Automobilių kapinės). Haliucinacija, besipinanti su iliuzija ir panika, atsispindi ir *Labirinte* Pastarasis veikalas labai teatriškas, sukaustąs žiūrovų dėmesį, bet nevarginąs, o atnešąs smagų įspūdį.

Labirintas A. Giedraičio režisūroje virsta stipriu sceniniu įvykiu. Skoningai susilpninti siaubo momentai, iškeltas aktoriškas meistriškumas, išradingas scenovaizdis, gaivus ritmas. Viskas tai prašneka vaidinimo naudai.

Vaidina penki asmenys. Vieninteleje, sunkioje moteriškoje Micaelos rolėje — Dalia Mackus (Juknevičiūtė), pasirodanti jau iš seniau amerikinėje scenoje prigijusiu vardu. Puikia tarsena, subtiliu, o kartu ir kruopščiai sukurtu vaidmens piešiniu charakterio spalvingumu ir drąsiais niuansais pasirodo retoje talento stiprybėje.

Prisimenu: Dalią Juknevičiūtę pirmą sykį pamačiau lietuviškam spektaklyje New Yorke. Tuoj pagavo dėmesį. Pašnabždėjau greta sėdinčiai solistei Vincei Jonuškaitei: „O kas gi čia tokia?" „Nagi, ar Dalios Juknevičiūtės nebepažįsti?" — tokiu pat šnabždėsiu atsakė kaimynė. Dievaž, iš karto nepažinau: toks buvo persikūnijimas.

Ir *Labirinte* Dalia Mackus persimaino į vaizduojamą Micaelą — jos neatpažinsi! Vaidmuo gal ir nėra numatomų galimumų skalėje, tačiau talentas ir darbas kliūčių neturi, aktorė iš padėties išėjo didelė laimėtoja. Akiračiuose nematau panašios vaidintojos mūsų lietuviškuose spektakliuose.

Rašinys neturi tikslo vaidintojų interpretacijas kvalifikuoti ar vertinti. Spektaklis yra ansamblinis. Tame yra jo stiprybė.

Vaidybiniai išsiskiria Yuri Rasovsky sunkioje Bruno rolėje ir John Starrs teisėjo vaidmeny. Patyręs yra Kris Martin, naujokišku užsidegimu pasirodo Terrance Holmes. O sunkiausią bene apkrovą tenka kelti Daliai Mackus.

Arnoldo Giedraičio ir Dalios Mackus talentai bei atsiekimai verti atskiro dėmesio. Betgi, kartu gerai nuteikia ir skirtingos tematikos, nuojėgaus, išradingo veikalo — *Labirinto* pastatymo mūsų čikaginėje padangėje.

St. Meringis

. . . DRAMATURGIJOJE

(atkelta iš 9 psl.)

MINDAUGAS (*puldamas prie Remeikos*).
Sužeidė mane... Nudėti norėjo...
(*Apkabina Remeiką ranka už kaklo*).
Suimkite jį... (*Atsigręžęs rodo ranka Daumantą. Bet pastebėjęs, kad kiti kunigai kalavijus iš makštų išsitraukė*). Ir juos visus... Nudėkite...
(*Garsiau, sielodamasis*). Vaišvilką!..
Vaišvilką čion... Mano sūnų!.. Karalių... (*Sudrimba ant Remeikos rankų. Kariai puola kunigus, kurie ginasi. Daumantas sutrimituoja ragu, duodamas ženklą savo kariams skubėti į pagalbą...*)

V. Krėvės dramoje veikia 27 asmenys, įskaitant ir porą jaunų mergų Kernavės pilyje, daugiau reikalingų „dekoracijai" bei papročių išryškinimui. Mindaugas (visur pabrėžiąs savo senatvę) — tiesus ar net stačiokiškas savo pavaldiniams bei silpnesniems priešams, diplomatiškas ar mandagus su stipresniaisiais, perdėm jautrus ir tėviškas savo vaikams ir artimiesiems. Jis didžiai įtikėjęs Lietuvos suvienijimo idėja ir jai viską, be skrupulų aukoja.

Savo širdį jis atveria tik sūnui Vaišvilkui (kurį beveik prikalba būti sosto įpėdiniu) ir, bent dalinai, Andrejui.

Stipriausiu ir įtakingiausiu žemaičių kunigaikščiu pristatomas Treniota, irgi Mindaugo sūnėnas, kurio palankumą ir Daumantas pirmiausiai stengiasi įsigyti. V. Krėvė dramoje Mindaugo nužudymas pavaizduojamas daugiau kaip atsitiktinis, išprovokuoto pasikarščiavimo padarinys, negu iš anksto ruoštas ir planuotas sąmokslas.

Justino Marcinkevičiaus dviejų dalių drama-poema „Mindaugas" parašyta 1968 metais ir sekančiais metais laimėjusi respublikinę premiją. Su didžiausiu pasisekimu vaidinta (ir tebevaidinama) keliuose teatruose. O ir knygos iki šiol pasirodė bent dvi laidos.

J. Marcinkevičiaus „Mindaugas" apima laikotarpį nuo 1219 metų. Pašaliniams ir tarpveiksminiams įvykiams nupasakoti į šį veikalą autorius įveda Juodąjį ir Baltąjį metraštininkus, kurių pirmasis yra ciniškas istorijos faktų registratorius, kai antrajam daugiau rūpi pats žmogus. (Beje! Juodasis metraštininkas veikalo gale Baltąjį nuduria).

Veiksmas prasideda, kada būrys lietuvių kunigaikščių, pasirašę taikos sutartį su rytiniais kaimynais, grįždami namo sustoja Vismanto pilyje. Čia pranešama, kad vieno jų — Knitibuto — pilį sudeginę ir žmones belaisviais išsivarę kryžiuočiai. Nutariama jungtis į kovą prieš juos ir vadovu išrenkamas Mindaugas.

Čia taip pat paaiškėja, kad Mindaugas nuo seno myli pilies šeimininko kupriaus Vismanto žmoną Mortą.

Vėliau Mindaugas jau rodomas įsitvirtinęs savo — vyriausio kunigaikščio — padėtyje. Norėdamas Mortą turėti arčiau savęs, Vismantą jis paskiria patarėju ir apgyvendina savo pilyje. Vyresnį brolį, dievobaimingą taikos apaštalą žemdirbį Dausprungą Mindaugas skiria vyriausiuoju kriviu. Jaunutę dukterį Ramunę politiniais sumetimais išleidžia už Galičo kunigaikščio Švarno Danilovičiaus. Kunigaikštį Velikailą, įtaręs su Daumantu sąmokslaujant prieš jį, siunčia valdytoju į tolimą Slonimą, kas, Mindaugo žodžiais, reiškia „paaukštinimą, o ne ištrėmimą". Gi toksai „paaukštinimas" Mindaugo planuose, atrodo, nėra nei pirmas, nei paskutinis.

Mortai gimsta sūnus, kuris pavadinamas Rukliu. Vismantas, sužinojęs, kad tai ne jo, o Mindaugo vaikas, nusižudo. Po kurio laiko Mindaugas veda Mortą. Vedyboms pasipriešinę Vismanto broliai patogiai žūsta medžioklėje.

Mindaugas karūnuojamas. Dabar net ir žemaičiai, taip dar neseniai Vykinto vadovaujami, netgi su kryžiuočių pagalba kovoję prieš Mindaugą atsiunčia pasiuntinius prašyti jo pagalbos. Atrodo, kad visos Lietuvos suvienijimo svajonės išsipildė ir Mindaugas atsiekė to, ko norėjo.

Tuo metu Morta, naujojo tikėjimo skleidėjo Zyverto žadinama, atgailai už praeities klaidas, besikankindama dėl savo neištikimybės nusižudžiusiam vyrui, išprotėja. Netrukus Daumantas savo svainį Mindaugą nužudo. Tai įvyksta pilies keramikos dirbtuvėje, kur dirba Senis puodžius, Mindaugo vaikystės dienų mokytojas ir draugas, pas kurį Mindaugas lankosi sunkiomis gyvenimo valandomis ir kur jis ieško išminties ar patarimo. Toje dirbtuvėje taipgi yra Mindaugo nulipdytas molinis Lietuvos žemėlapis, prie kurio jis kasdieną prilipdo savo užimtas naujas žemes. Tuo žemėlapiu, tartum skydu jis ir ginasi nuo Daumanto kardo smūgio.



R. Adomaitis — vienas iš 3-jų Mindaugų Lietuvos scenose.

MINDAUGAS. ...A, Daumantas! Toksai ankstyvas, svaini?
Džiaugiuos tave matydamas... Bet kaipgi...
Tu čia atsiradai? Juk rodos vakar
Tu išvykai į karą su visais
Prieš Romaną, prieš Briansko kunigaikštį?
DAUMANTAS. Aš atvykau į karą prieš tave,
Prakeiktas puodžiau! Šiandien arba niekad...
(*Užsimoja sunkiu kirviu. Mindaugas lyg skydu prisidengia „Lietuva". Nuo smūgio ji sudūžta, subyra. Mirtinai sužeistas krinta Mindaugas*).
MINDAUGAS. O mano Lietuva! (*seniui*). Seni, bėk!
Vaikus... vaikus išgelbėk! Šauk sargybą!
DAUMANTAS (*saviškiams*):
Greičiau! Vaikų ieškokit! Ir iškirskit
Jo visą padermę... Pasiųskit žmogų!
Pasiųskite žygūną pas Treniotą!
Tegu pasako jam, kad sostas laisvas.
(115)

Dar seka Mindaugo išpažintis Baltajam metraštininkui, bet jis tuoj miršta.

Justino Marcinkevičiaus poemoj Mindaugas yra žymiai romantiškesnė figūra negu V. Krėvės dramoj. Tokiu ji didele dalimi padaro skirtingo žanro reikalaujama pakili kalba. O ir savo dievo — suvienytos Lietuvos — idėją Mindaugas čia turi progos iškelti ir pabrėžti įvairiomis aplinkybėmis. Jis čia turi daugiau progų parodyti ir savo žmogiškąją pusę, širdį atverdamas ir broliui Dausprungui, ir mylimajai (vėliau žmonai) Mortai, ir Seniui puodžiui...

Veikalas, parašytas baltomis eilėmis, pasižymi itin sklandžia kalba, saikingomis, bet efektingai naudojamomis poetinėmis priemonėmis (pvz.: pakartojimai, kaip Ramunės refrenu aidintis skundas „Tėveli, tu mamytės nemylėjai", arba „Tu apie šitą, ar apie tikrą Lietuvą kalbi" Senio ir Mindaugo dialoge), vaisingomis pastangomis charakterius stipriau psichologiniai paremti.

Tačiau ne šių pastabų tikslas vertinti veikalus literatūriniu ar sceniniu požiūriu.

Kaip matėme Mindaugo nužudymo situacija kiekviename veikale yra skirtinga. Skirtingi ne tik šalutiniai veikėjai, ne tik pagrindiniųjų giminystės ryšiai, bet ir nužudymo motyvai. Kuriame veikale teisingiausiai atsispindi istoriniai faktai? Tegul žodį tars istorikai. Dramaturgai, atrodo, daug kur turėjo remtis baltaisiais metraštininkais, kurių parašytas knygas juodieji suplėšė...

METRIKA: Vincas Krėvė, RAŠTAI V. Išleido Lietuvių Enciklopedijos Leidykla, 1958.

Justinas Marcinkevičius, MINDAUGAS. Antras leidimas. Vaga. Vilnius, 1970.

(-at)

IŠ TABOR FARMOS

Kasmet rugsėjo mėnesį Tabor Farm vasarvietėje įvykstą Santaros-Šviesos federacijcs suvažiavimai per eilę metų patraukdavo JAV lietuvių visuomenės dėmesį kaip neeiliniai, o kartais net išskirtinai įdomūs išeivijos lietuvių kultūrinio gyvenimo įvykiai. Lyginant su kitais grupiniais visuomenės pasireiškimais ir šių metų suvažiavimas buvo įdomus, bei aktualus. Lyginant tačiau su kitų metų Santaros-Šviesos suvažiavimais, šis buvo palyginti silpnas, nuobodus ir nepavykęs.

Beveik tradicija buvo virtęs šio suvažiavimo programos perkrovimas. Užtai šįmet ypač jautėsi programos trūkumas ir nepasiruošusių paskaitininkų pastangos užpildyti spragas. Rengėjai tikėjosi svečių iš Lietuvos — Panevežio teatro režisieriaus J. Miltinio ir aktoriaus D. Banionio, kurie deja negalėjo atvykti. Atkrito ir dar pora įdomesnių žmonių bei aktualesnių pokalbių. Nelabai pasisekė nei dviejų dalių diskusijos apie tai, kas šiuo metu dedasi JAV universitetuose. Jei studentams šia tema diskusijas pavyko išlaikyti bent pusėtinai įdomias, tai profesorių mintys kartais pasiekdavo skandalingai žemą lygį.

Iš stipresnių ir originalesnių momentų suvažiavime paminėtina V. Trumpos paskaita apie J. Tumą-Vaižgantą kaipo gyvenimo ir visuomenės kritiką. Aktualus ir įdomus, nors ir ne kontroversinis šį kartą buvo V. Kavolis, palietęs skirtingus visuomenės tipus vakarų civilizacijos literatūroje. Įdomus ir nekasdieniškas buvo neseniai mirusio poeto H. Radausko minėjimas (R. Šilbajorio mintys apie jo kūrybą, A. J. Greimo laiškas ir A. Mackaus Chapel-B, atliktas L. Barausko, D. Juknevičiūtės ir J. Kelečiaus). Literatūros vakare dominavo jauni vardai ir talentai. Jauni vardai klausytojų visada mielai laukiami, tačiau nevisada jauni vardai reiškia talentą. Norint neprarasti avangardinių pozicijų tarp išeivijos literatų ir klausytojų (bei skaitytojų) ir čia galbūt ateityje reikėtų daugiau atsargos, ar atrankos.

Nesitikėta ir labai įdomi staigmena suvažiavimo programoje buvo svečias iš Kauno, Oktavos orkestro ir Gintarėlių jaunų gitaristų vadovas M. Tamošiūnas. Magnetofono juostos pagalba jis supažindino klausytojus su šiandienine Lietuvos pramogine muzika, nuo „bigbyto" iki moderniame ritme perrašytų liaudies dainų. Paprastai, trumpi ir taiklūs jo komentarai gerai parinktiems įvairių žanrų pramoginės muzikos pavyzdžiams klausytojų tarpe susilaukė daug teigiamų atsiliepimų, bei entuziazmo, jei ne *Oktavą* tai bent *Gintarėlius* pasikviesti čia.

Kelios čia spausdinamos foto akimirkos iš suvažiavimo priklauso Algirdo Grigaičio objektyvui ir talentui.

(zvr)



Pečiūraitė



Katiliškis



Juknevičiūtė



Lapinskas



Juodvalkytė



Goštautas



Drunga



Gerulaitis

ATEITININKŲ SUKAKTUVINIS

LITERATŪROS VAKARAS

1970 rugpiūčio 28. Jaunimo Centras Čikagoje. Karšta. Tvanku. Pritemdytoj scenoj šmėkšteli baltai aprengta mergaitės figūra, uždega bažnytinę žvakę ir dingsta. Jono Šoliūno žodžiu prasideda ateitininkų kongreso literatūros vakaras. Mirusį poetą Henriką Radauską susirinkusieji pagerbia minutės tyla. Jonas pamini už metų pramatomą poezijos festivalį ir perduoda tolimesnį programos pravedimą aktorei Karilei Baltrušaitytei-Valaitienei.

Atspausdintos programos nėra, tad visi atidžiai klausos perskaitomų devynių dalyvių pavardžių. Poetė Mirga Girniuvienė pirmoji pasirodo scenoje. Pradedama neįprasta tvarka — nuo modernios poezijos. Ji skaito tris eilėraščius, kuriuose vyrauja kartais neaiški kasdieninio gyvenimo ir melancholijos sintezė.

Kazys Bradūnas, parinkęs tris eilėraščius iš savo naujos knygos „Donelaičio kapas", nusineša vakaro laurus. Jo poezija nauja, eilėraščiai gražūs, ir pats poetas neskuba, leisdamas klausytojams susikaupti, pajusti žodžių prasmę ir turinį.

Seka Danutės Bindokienės novelė. Tema jaunos mergaitės pagunda. Jau po pirmų sakinių pabaiga aiški — sąžinė laimės, nes moralus gyvenimas žada ramybę ir visokeriopą gėrį; nemoralus — nelaimę, nepasitenkinimą, baimę, blogį. Rašytoja plunksną gerai valdo, tik šiek tiek persaldina gyvenimą, novelę versdama į pasaką.

Danguolės Sadūnaitės poeziją skaito Živilė Keliuotytė. Ši poezija išsiskiria tiktai eilėraščių gausumu. Ją skaito gerą pusvalandį.

Bernardas Brazdžionis, užlipęs į sceną iš publikos ir paprašęs auditorijoj šviesos, skaito dešimtį naujų kūrinių, kuriuose girdisi tik duslūs jo ankstyvesnės kūrybos aidai. Dar aiškesnis pasidaro skirtumas, kai, pritrūkęs naujų eilėraščių, jis skaito iš savo išleisto poezijos rinkinio.

Po pertraukos, publikai šiek tiek atsikvėpus, Julija Švabaitė-Gylienė perskaito pluoštą trumpų eilėraščių, o Česlovas Grincevičius paseka su romano ištrauka. Laima Švėgždaitė skaito savo poeziją, ir dar sunku būtų kokią išvadą padaryti apie ją — labai daug įtakų galima pastebėti jos eilėse. Brazdžionis antrą kartą skaito iš savo rinkinio ir Aloyzas Baronas užantspauduoja vakarą, švelniai užkabindamas programos dalyvius bei rengėjus.

Iš užkulisių išnyra jau pažįstama mergaitės figūra ir užpučia aukštą altorinę žvakę. Vakaras baigiasi. Jaučiasi savotiškas nusivylimas — tikėtasi kažko daugiau: trūko atspausdintos programos, vakaro temos pristatymo, tinkamo artistų apšvietimo, apgalvoto programos sustatymo, repeticijos ir panašiai. Kaip dažnai būna, didžiausias priekaištas — ne turiniui, bet formai.

Eglė Juodvalkytė



MŪSŲ POLITIKA IR POLITIKAI

Mūsų politikų sugebėjimas ir nesugebėjimas politikuoti aiškiausiai pasirodo kokių nors svarbesnių įvykių proga. Tada ir iškyla aikštėn faktas, kad pas mus dažnai politikuojama ex promtu, be jokio plano, be jokio pasiruošimo iš anksto. Tai turbūt sena tradicija, paveldėta iš neprikkausomybės laikų, kada buvo svarstoma, kas darytina pavojaus metu, ne tada, kai priešo įgulos atsirado Lietuvoje ar anksčiau, o kai priešas davė paskutinį ultimatumą. Svarstyta gintis ar nesiginti paskutiniame ministerių kabineto posėdy, kai priešo tankai jau riedėjo per Lietuvos žemę. Taigi kai jau buvo post factum.

Panašiai daroma ir išeivijoje. Čia veiksniai savo dekretus irgi dažnai skelbia post factum. Klivelando pareiškimas buvo paskelbtas, kada eiliniai bendravimo su tautiečiais iš tėvynės problemą jau praktiškai buvo išsprendę. Kai kurie veiksniai ir dabar dar, kaip gaisrininkai su švirkštu, bėgioja su pareiškimais paskui įvykius. Tokiu būdu pasukti ratą atgal, žinoma, neįmanoma. Panašiai įvyko ir po lietuvių koplyčios pašventinimo Vatikano bazilikoje. Parapijos ribose subrendę politikai galvojo, kad lietuviai Vatikane galės įsirengti koplyčią tokią, kokios tik norės — ne tik su religiniais bei tautiniais simboliais, bet ir su politiniais atspalviais. Šie pastarieji kaip tik ir davė progos mūsų kai kuriems politikams pasireikšti savo „išmintimi". Pasipylė kaltinimai Vatikanui ir vyskupui Brizgiui, kad koplyčia nepavadinta lietuvių kankinių koplyčia, kaip buvo žadėta, kad nėra pavardžių, kurias norėta įrašyti koplyčioje, ir kt. Mūsų politikai tik post factum tepatyrė, kad oficialiai Bažnyčios pripažintų lietuvių kankinių dar, berods, neturime. Tokiu atveju nėra kaip ir koplyčios tituluoti kankinių vardu. Tačiau kankinystės simbolių koplyčioje, rodos, yra (kankinio skulptūra, Sibiro maldaknygės bareljefai ir kt.) ir su laiku jų gali atsirasti ir daugiau. Yra net ir bronzinė lenta, kurioje užrašyta, kad „pasaulio lietuviai, savo aukomis šią koplyčią įrengę, dedikuoja savo tikėjimą gynusių ir savo krauju ir gyvybe jį paliudijusių atminimui". Tačiau oficialiai koplyčią vadinant Vilniaus Gailestingumo Motinos vardu (Ji ir Kankinių Karalienė), mums praktiškai nedraudžiama ja vadinti vardu, kokiu tik norime. Priešingai, minėti įrašai ir simboliai kaip tik ir įpareigoja ją vadinti kankinių koplyčia, nes ji jų atminimui įrengta ir jų simboliais pažymėta. Kauno Žaliakalny buvome pastatę Prisikėlimo bažnyčią, kuri oficialiai reiškė Kristaus prisikėlimą, bet kartu buvo paminklas ir Lietuvos prisikėlimui. Panašų atvejį turime ir dabar.

Tačiau to, kas Vatikane padaryta, kas esamomis sąlygomis galima buvo padaryti, mūsų kai kuriems laikraštiniams politikams neužtenka. **Dirva** net vedamajame tai pavadino nusikaltimu. **Naujienos**, kaip paprastai, rašė dar gražiau, koplyčios įrengimo organizatorių vysk. Brizgį vadindamos „koegzistentu ir bendradarbiautoju", sau, žinoma, pasiskirdamos didžiausio patriotizmo monopolį.

Politikams, ir ne vien atspalvių, daugiau kovingumo okupanto atžvilgiu ar ko nors panašaus. Bet ar tokia politika būtų pati išmintingiausia, tai kitas klausimas. Yra du pagrindiniai politiniai nusiteikimai — karingasis ir taikingasis. Pirmieji yra jei ne karštų kovų, tai bent kovingų žodžių šalininkai. Pastarieji nemato jokios naudos iš žvanginimo kardais ir dėl to yra santūrūs ir žodžiuose. Kai kurie mūsiškiai laikraštiniai politikai yra karingųjų šalininkai, nes jiems niekas nekliudo „smarkiai" reikštis. Tačiau valstybių, neišskiriant ir Vatikano, vyrai taip elgtis negali. Jie atsako už savo žodžius ir veiksmus, siekdami ne savo malonumo, o naudos tam kraštui, kurio reikalus jie gina. Dėl to skirtis nuo lietuvių išeivių nuomonės, nes Vatikanas daugiau skiria dėmesio (kas yra natūralu ir suprantama) pavergtai Lietuvai nei lietuvių išeivijai. Mes esame linkę išeivijos galvoseną bei nusiteikimus sutapatinti su pavergtų lietuvių galvosena bei nusiteikimais, savo interesus norime laikyti ir jų interesais. Deja, to sutapatinimo negali būti, nes gyvename visiškai skirtingose sąlygose. Dėl to ir Vatikanas kartais turi daugiau atsižvelgti į pavergtų lietuvių reikalus, nei į išeivių nuotaikas, nes nuotaikos — jausmo dalykas, kuris, sprendžiant sunkias problemas, nėra pats geriausias patarėjas.

A. Daugvydas



BIAURI CHALTŪRA „KULTŪRINIUOSE" PUSLAPIUOSE

Aną sekmadienio popietę rašytojas Marius Katiliškis pametė man ant stalo pora **Laisvosios Lietuvos** numerių. (Yra čia Čikagoje toks laikraštėlis, leidžiamas kelių užsispyrusių fanatikų, nuolat tai vienus, tai kitus šmeižiantis ir piktnaudojantis visiems brangų vardą).

—Pasiskaityk, — sako, — gal pasimokysi, kaip recenzijas rašyt...

— Tai tu ir šitą šlamštelį prenumeruoji?

— Neprenumeruoju... Visą laiką veltui siuntinėja. Prieš porą metų prisispyrę kvietė redaktorium, o kada atsisakiau, tai, matyt, įtūžę pradėjo visokias paplavas ant mano galvos kliaukti...

Perskačiau tų dvejų numerių „Kultūriniame puslapyje" (sic!) išdraikytą rašinį, pavadintą „Šventadienis už geležinės uždangos" ir pasirašytą Prasčiokėlio, jau įžangoje skaitytoją įspėjantį:

„Čia tenka aiškiai pasakyti, kad viskas dėstoma šiame rašinyje yra dėstoma ta prielaida, kad autorius sutiko, kad jo knygos būtų leidžiamos Vilniaus leidyklų. (Kalba ir stilius — Prasčiokėlio).

(Rašiniui pretekstą duoda Mariaus Katiliškio romano **Miškais ateina ruduo** pasirodymas gimtajame krašte).

Vadinasi Prasčiokėlis nė nežino ar jo prielaida yra teisinga, tačiau, kaip atrodo, jeigu žinotų — viso to nedėstytų. Ko gi nedėstytų? O gi ne tik, kad „autorius turi iš to materialinę naudą", kad romano spausdinimas „turėtų būti apmokėtas", kad rašytojui „knieti savo talentais pasiskardenti ir okupuotoje tėvynėje", o taipgi ir to, kad tik „švogerys Nagys" (kuriam „leidėjas mokėjo tada už eilutes"!) savo „švogeriškoje litanijoje" iškėlė M. Katiliškį į rašytojus **Lietuvių Enciklopedijos** puslapiuose, kad tik „šviesiečių-sandariečių" (sic!) įvairių spaudimų dėka jis laimėjo Lietuvių Enciklopedijos ir Lietuvių Rašytojų Draugijos premijas, po kurių pateko į savo globėjų bučių „ir buvo užpirktas su dūšia ir kūnu", kad tik **Literatūros lankai** ir **Metmenys** „pūtė visuomenei ir pačiam autoriui apie jo nepalyginamą, pranašiausią talentą" ir taip toliau ir taip be galo... Bjauriausi faktų iškraipymai, kreiviausi jų interpretavimai, šlykščiausi užgauliojimai ne tik rašytojo M. Katiliškio, bet ir kitų asmenų, organizacijų ar institucijų adresais neužmirštant, žinoma, nė **Akiračių**.

Užkliudomas ir Titas Antanaitis (šį kartą ne pikta prasme!), kad jis „drįso paminėti Katiliškio slapyvardę: Albinas Švetela". Iš tikrųjų tam Antanaičiui jokios drąsos nereikėjo. Paklausė ir sužinojo. Ir ko čia rašytojui gintis, kad jis žurnalistinius darbus kitaip pasirašinėja? Būtų Prasčiokėlis paklausęs — būtų irgi gavęs atsakymus į daugelį savo spėliojimų, kuriuos jis šiandien melagingai kelia kaip faktus ar turi duoti kaip prielaidas. Bet tada, žinoma, Prasčiokėlis turėtų pasisakyti tikrą pavardę, „faktai" išvirstų faktais ir nebeliktų medžiagos tai neapykantai, tulžiai ir pagiežai ir visokiausioms insinuacijoms, be kurių ...nebeliktų nė rašinio...

Viename iš tų dviejų numerių panašiais metodais puolama ir „Grandinėlė" ir rašytojas Bronys Raila už savo knygą **Dialogas su lietuviais**. Metodas visiems mums gerai pažįstamas, pasiskolintas iš tų pačių okupantų, prieš kuriuos šis laikraštis tariamai kovoja. Vadinasi: jeigu kas nors ne pagal tavo dūdą šoka — šmeižk, derk, juodink, drabstyk išmatomis — o gal kas nors ir prilips?

Žinomas mūsų rašytojas - laureatas kartą spaudoje skelbėsi užpirkęs mišias už recenzentą, nepalankiai atsiliepusį apie jo kūrybą. Suprask, ydant Šventoji Dvasia apšviestų to recenzento protą laureato raštams palankia prasme. Tokiu pat pretekstu tiek **Laisvosios Lietuvos** redakcijai, tiek ir jos recenzentams gal reikėtų nusiųsti keletą **Tiesos** komplektų iš pačių juodžiausių „asmenybės kulto" laikų. Pasisemtų sau „dvasiai peno". Pasimokyti, žinoma, nebebūtų iš ko: jie tokius šaltinius jau senai pralenkę...

— Mesk, Mariau, į šiukšlių dėžę ir pamiršk. Kaip toj pasakėčioj: „Nusibos jiems loti...".

— Mesk, mesk, bet širdį apkartina taip, kad vemti norisi... Nors nebruktų per prievartą...

Algirdas T. Antanaitis



DAROM, KĄ GALIM

Eina žmogus kaimo keleliu. Žiūri — žvirblis: atsigulęs augštielninkas ir tik kojytėm stypčioja į orą.

— Kas tau žvirbleli? Dvesi, ar ką?

O žvirblis: — Negi negirdėjai, kad šiandien dangus žada griūt?

— Tai ką: manai paremsi tais savo degtukėliais ir sulaikysi?

— Darom, ką galim, tamstele. Darom, ką galim...

Panašų, labai panašų dialogą (šiais dialogų mados žydėjimo laikais), vis ir vis pasikartojantį, lyg Atlanto potvynius ir atoslūgius, girdžiu tarp skeptiškos (kaikada ir ciniškos) mūsų visuomenės ir jos veikėjų. Ne ausimis girdžiu, ne akimis matau (nors kartais ir taip pasitaiko), o turbūt tuo mistiškuoju „šeštu pojūčiu" juntu, nes tokio dialogo pritvinkusi visa mūsų, lietuvių, čionykščio visuomeninio gyvenimo erdvė, persunktas visas mūsų visuomeninio kvėpavimo oras.

Šviežiausias to melancholiško dialogo variantas nubangavo per mintis ką tik pasibaigu-

LKMA SUVAŽIAVIMAS

TRUMPI ĮSPŪDŽIAI IŠ TORONTO

Į Torontą vykau, pakviestas kalbėti Lietuvių katalikų mokslo akademijos VIII-me suvažiavime. Norėčiau iš karto perspėti, kad skaitytojas čia neras ištiso ar chronologinio suvažiavimo aprašymo. Teko išgirsti tik kelių sekcijų pranešimus, o jų būta vienuolika, pradedant teologijos ir baigiant psichologijos sekcijos pranešimais.

Į Torontą atvykome rugsėjo 2 dienos pavakaryje su kolega, dariusiu pranešimą toje pačioje pedagogikos sekcijoje. Už valandos jau sėdėjome prie pranešimo stalo. Pedagogikos sekcijai vadovavo prof. Antanas Ramūnas, Ottawos universiteto Lyginamsios pedagogikos centro direktorius. Savo įvadiniame pranešime prof. Ramūnas padarė Lietuvos švietimo ir pedagogikos periodizaciją, lietė platesnius filosofinius ir visuomeninius klausimus, susijusius su žmogaus auklėjimu. Kun. dr. Jonas Gutauskas analizavo lituanistinio švietimo problemas išeivijoje, bandė surasti silpniausią grandį jaunimo lietuviškos dvasios ugdyme. Jo manymu, šeima, lietuviškos jaunimo organizacijos, parapijos ir bendruomenė nepakankamai išnaudoja lituanistinėse mokyklose įgytas žinias ir patyrimą lietuviškai jauno žmogaus asmenybei išvystyti. Mano pačio pranešimas lietė auklėjimo ir mokymo problemas Lietuvoje. Jos dažnai kyla iš ideologinio sektoriaus persistengimo ir kišimosi ne į savo darbo sferą. Ideologinis sektorius, labai siaurai suprasdamas savo tikslus ir dažnai neturėdamas mokslinio pasiruošimo ar bent pedagoginio takto ir įžvalgumo, apsunkina mokymo ir auklėjimo darbą. Nežiūrint lėto kitimo į geresnę pusę, didelę dalį jauno žmogaus „auklėjimo" Lietuvoje vis dar galima suvesti į šią formulę: „Buržuazinėje Lietuvoje viskas buvo bloga, o dabar tarybinėje santvarkoje viskas gera, gražu, šviesu."

Prof. Jono Račkausko pranešimo tema — Lietuvių įnašas Europos pedagogikon, iš esmės buvo Edukacinės komisijos, veikusios 1773-97 metais Lenkijos-Lietuvos valstybėje, bet labiau pasireiškusios Lietuvoje, įtakų nagrinėjimas, kitų kraštų švietimo sistemoms. Edukacinės komisijos įtaka pasireiškė 19 amžiaus pradžioje Rusijos mokyklų organizacijai ir per vieną komisijos narį pasiekė Tomą Jefferson, kuris, rengdamas Virginijos valstijos švietimo projektą, daug ką pasiskolino iš Edukacinės komisijos mokyklų organizavimo ir patyrimo Lietuvoje. Kiek vėliau per Igną Domeiką, reorganizavusį Čilės mokyklų sistemą, Edukacinės komisijos įtaka pasiekė ir tą kraštą.

Ketvirtadienio vakare (rugsėjo 3) vyko Architektūros ir Meno sekcijos pranešimai. Pirmoje dalyje kalbėjo arch. dr. Alfredas Kulpa-Kulpavičius apie „Proporciją lietuvių bažnyčių statyboje" ir archit. Albertas Kerelis apie „Lietuvių architektūrą išeivijoje". Jei abiejų architektų pranešimuose skaidrių pagalba dominavo vizualinis temų turinio pristatymas ir aiškinimas, tai antroje dalyje dailininkai Telesforas Valius ir Leonas Urbonas dėmesį atkreipė į menininko-kūrėjo vidujinio dvasinio - psichologinio pasaulio atskleidimą. Ypač tas buvo ryšku Leono Urbono pranešime, kuriame jis sugebėjo labai aiškiai išanalizuoti savo kūrybinį vyksmą — vidinę būseną, jausmus, sąmonės ir pasąmonės funkcijas ir, galiausiai, patį kūrybinį aktą, kai kelių klodų vidinis pasaulis susiduria su dailininko vartojama medžiaga ir tampa meniniu objektu.

Telesforas Valius kalbėjo apie mažiau lietuviams pažįstamo Klaipėdos krašte 1880 metais gimusio ir augusio dailininko Prano Domšaičio gyvenimą ir kūrybą. Domšaitis buvo didelio talento dailininkas. Nors ir vėliau pradėjęs formalias meno studijas (maždaug 27 m. amžiaus), 1920-30ais metais jis jau dalyvavo su savo darbais rinktinėse vokiečių dailininkų parodose Berlyne ir kitur. Domšaitis iki savo ilgo amžiaus galo išliko giliai kūrybingas. Save laikė lietuviu (nors lietuviškai menkai kalbėjo), pokario metais dalyvavo keliose rinktinėse lietuvių dailininkų parodose Europoje ir Amerikoje.

Penktadienio vakare (rugsėjo 4) įvyko LKMA suvažiavimo proga surengtas koncertas-literatūros vakaras. Programa įdomi, gerai atlikta. Pirmoje dalyje pianistas Andrius Kuprevičius skambino Beethoveno, Faure, Gaidelio, Liszto ir Chopino darbus. Poetui Henrikui Nagiui įteikta 1969 metų Lietuvių rašytojų draugijos premija. Antroje dalyje savo kūrybą skaitė Antanas Vaičiulaitis, Jonas Aistis, Leonardas Andriekus ir Henrikas Nagys. Vakaro programoje šiltai prisimintas ir pagerbtas rugpiūčio gale miręs poetas Henrikas Radauskas.

Šeštadienio programoje — filosofijos, lietuvių kalbos ir literatūros, sociologijos ir psichologijos sekcijų pranešimai ir suvažiavimo puota-vaišės. Bet šeštadienį iš ryto jau buvau pakeliui į Čikagą. Traukinys turėjo atvykti laiku, kad spėčiau nužingsniuoti į Ateitininkų federacijos Orchestra Hall rengiamą simfoninį koncertą. Dėl Mikalojaus Čiurlionio simfoninės poemos Jūra, praradau, kas aiškiai galėjo būti dar viena įdomi ir maloni diena Toronte. Tačiau ne aš vienas buvau šioje padėtyje. Penktadienio vakare ir šeštadienio ryte eilė žmonių iš Toronto išvyko į Čikagą tuo pačiu tikslu.

Prieš važiuodamas į Torontą, iš vieno asmens girdėjau, kad LKMA rengia plačios programos suvažiavimą ir kviečia nemaža „ne savo žmonių", kad įrodytų nereikalingumą dar vienos naujos Pasaulio lietuvių mokslo draugijos, kas buvo rimtai svarstyta per Mokslo ir kūrybos simpoziumo dienas 1969 metų gale Čikagoje. Būdamas Toronte, to tikrai nepajutau ir nepastebėjau. O jei tokių minčių ir būta pas atskirus LKM akademijos narius ar tuos, kurie su tam tikru nepasitikėjimu žiūri į LKMA, reikia atsiminti, kad lietuvių mokslininkų skaičius užsienyje didėja, jų pakaks ir vienai ir kitai institucijai. Be to, turėtų būti aišku, kad vieni natūraliai jausis geriau vienoje, kiti kitoje institucijoje, o treti, gal galės būti ir vienos, ir kitos organizacijos nariai. Daug svarbiau yra turėti pasirinkimo laisvę ir žmogiškos pagarbos jausmą vieni kitiems, o truputis konkurencijos visuomet išeis į naudą.

G. Procuta

---

sią vasarą, kai išgirdom, kad net Filipinuose steigiama radijo programa, skirta lietuviškai kalbėti **Sibiro lietuviams.**

O varge, vargeli... To Sibiro didybė, to Sibiro platybė, — kas tas žvirblio dangus prieš Sibirą... Kur tau, žvirblaiti, kad ir ne kaimo kelely, apvirtusiam, kad ir sostinėj Maniloj atsilošusiam, kad ir ne degtuko, o radijo antenos stiebų ilgumo kojytes į dangų iškėlusiam, — kur tau, žvirbleli, surasti lietuvius toj platybėj išsklaidytus, jeigu net ir visi šimtai tūkstančių jų tenai tebebūtų gyvi ir žvalūs, ne po ledais, ne po sniegais, ne po taigų ar stepių velėnomis suguldyti, arba nesusenę, nepaliegę, betgi atgal tėvynėn dar negrįžę...

Gal ieškosi jaunuolių, Komsomolską statusių, Bratsko užtvanką pylusių, Igarkos geležinkelį tiesusių, Kazachijos velėnas plėšusių, pasipurčiusios žemės sugriautą Taškentą stačiusių, arba Usurės upės saleles nuo kinų ginančių? O jei rastum, — **ar žinai, ar turi ką t o k i e m s**, nematytiems, nepažįstamiems, tik iš užu jūrų marių patetiškai įsivaizduojamiems pasakyti: pasakyti tą, pasakyti taip, kad būtų svarbu paklausyt, kad juokas neimtų, kad nusispjaut neparūptų pasiklausius...

Vienuoliktą valandą prieš vidurdienį (New Yorko vasaros laiku) įsijungiu trumpabangį ir girdžiu — kalba estiškai. Pusiau dvyliktą — lietuviškai: **čia kalba Amerikos balsas iš Vašingtono!** Dvyliktą pradeda latviškai. Tarpuose ir angliškai pasisako, kad balsas perduodamas iš kažkokios vietovės, esančios šiaurinėj Karolinoj (North Carolina).

Netoli. Turėtų gerai girdėtis. Deja. Kai tik estai užsisėda ant baltiečiams duotosios bangos, tuoj ima kažkas šūkauti ir ant gretimo ilgio bangų, labai arti ir iš abiejų šonų. Iš vieno šono angliškai, iš kito — rusiškai. Tas pats Amerikos balsas rusams visokias „baikas" pasakoja ar net anglų kalbos moko. Ir tik pasislink per pusę plauko nuo mūsiškės bangos ant tos į Rusiją banguojančios, — vaje koks šauksmas, koks riksmas: girdėt taip stipriai, kad net iš gatvės galėtum klausyti. Užmanevruoji vargais negalais vėl ant Lietuvai skirtos bangos. Na, galėtum visam kambary, visam bute girdėt, jei ne tie kaimynai-rėksniai. Jų negali nė čia atsikratyt: čerkšt, šerkšt ir čerkšt, — kone kas antrą trečią žodį nulaužia, o dažnai net kelis sakinius iš eilės sutraiško. Ar ir Lietuvoj taip girdi lietuviškai kalbantį Amerikos balsą? Na, jie ten papratę per trukdytuvus „čiulpti", tai gal geriau ir nesitiki. O gal ten geriau išeina?

Visdėlto knieti klausimas, — kodėl Amerikos balsas toks balsingas rusams, ir kodėl toks nupiepęs baltiečiams? Arba, štai, arabams: kad ir nesupranti, bet miela klausyt, nes perduoda švariai, stipriai. Gal todėl, kad rusų, taip pat ir arabų, daug daugiau, tai jiems apsimoka stipriau šūkauti, o mums žvirbleliams — trupinėliai, atliekėlės...

Bet vistiek, ką tik paklausk iš Lietuvos (arba, kaip sako, ir Lietuvoj), visi neabejodami sakosi girdėję lietuviškai kalbantį Amerikos balsą. Ir įrodo, kad ne tuščiai giriasi, nes kaikurie net kalbėtojų tareną gana tiksliai pamėgdžioja... Ar girdi kitus, — Vatikaną, Romą, Madridą? Neaišku. Dažniausia nežino, kad tokios programos lietuviškai yra. O gal ir girdėjo, tik viską užskaito Amerikos balso sąskaiton? Kaip bebūtų, apie Amerikos balsą visi paklaustieji žino, tik... niekas jo negiria. Atvirai kalbant, peikia. Sako, — drungnas, nuobodus, atitolęs... Kodėl, sako, jūs Amerikoj pasidarėt mums toki svetimi, arba kodėl kalbat į mus, kaip visiškai svetimi? Nusiramina, net nudžiunga, kai paaiškini, kad čia gi **Amerikos valstybės**, o ne Amerikos lietuvių balsas.

Pats paklausydamas to kasdien lietuviškai prabylančio Amerikos balso, įsitikinu, kad jis ne toks jau blogas, kaip tie peikėjai iš Lietuvos sako; dažnai netgi atidžiai klausytinas, žinotinų dalykų papasakojąs. Palyginu jį pavakariais su „tarybiniu" balsu, irgi lietuviškai kalbančiu, bet Amerikos lietuviams iš Vilniaus (perduodamu greičiausia nuo Šiaurės vandenyno pakrantės). Irgi traška, švilpia, trūksta, dingsta, bet suprast galima bent tiek, kiek ir iš Karolinos siunčiamąjį balsą. Ir kas gi? Pompastiškai pilstomas nusivadėjęs limonadas. Informacinis ir net propagandinis krūvis nepalyginti skystesnis už to „šalto, neutralaus, nuošalaus" Amerikos balso. Jeigu jie ten Vilniuj ar Kaune turėtų progos palygint Amerikos balsą su „savuoju", tai gal gi Amerikos balsą santūriau bepeiktų...

Ir gal tai mūsų laimikis, kad visas bėdas galim taip lengvai suversti Dėdei Samui ant galvos, kai kas nors mums papriekaištauja dėl to balso kokybės. Jei tai būtų tikrai mūsų, lietuvių balsas — **ar sugebėtumėm, ar tesėtumėm** geriau, įdomiau, turiningiau pakalbėt? Galgi atsakymas į tokį klausimą ateis iš Filipinų?

Ten žodin apie Filipinus ir Sibirą, prisimena E. Salisburio pasakojimas, kas dedas tame Sibiro patvoryje, pro kurį turi ateiti balsas iš Filipinų. Jis ten buvo pernai ir knygoj apie karą tarp Sovietijos ir Kinijos tarp kita ko mini, kad visame ilgitėliausiame Sibiro-Kinijos pasienyje vyksta neregėtas **radijo karas.** Keliolika dešimčių siųstuvų iš vienos ir kitos pusės dieną naktį plūsta vieni kitus, o apie tiek pat trukdytuvų stengiasi vieni kitų plūdimus sutriuškinti tokiu žviegimu ir staugimu, kaip anąmet mūsų himną Montrealy triuškino. Ištisoje Sibiro pasienio erdvėje, sako, viešpatauja kurtinanti keiksmažodžių ir spiegalų kakofonija. Tai kažin, kaip gi tas žvirblelio ar vieversėlio čirenimas iš Manilos prasiskverbs... Atsakymas tebėr tas pats: „Darom, ką galim, tamstele. Darom, ką galim"...

V. Rastenis

NAUJAS A. KURŠAIČIO ŽODYNO TOMAS

Šiais metais pasirodė antras tomas žodyno, kurio pirmas tomas išėjo 1968 metais. Bus dar trečias ir paskutinis tomas. Tai ypatingas žodynas, kaip ir jo autorius. Aleksandras Kuršaitis yra žymus Prūsų Lietuvos kalbininko Fridricho Kuršaičio, didžiausių 19 a. žodynų autoriaus, brolėnas. A. Kuršaitis irgi mažlietuvis, gimęs 1857 m. ir miręs 1944 m. Jis buvo mokytojas Tilžės gimnazijoj, kurioj vadovavo lietuvių kalbos seminarui. Tam reikalui jis išleido Lietuvių kalbos gramatiką, Lietuviškus skaitymus, Lietuviškas pasakėčias ir kitus veikalus. 1898 m. A. Kuršaitis buvo išrinktas Lietuvių Literatūros Draugijos Tilžėje (Litauische Literarische Gesellschaft) pirmininku ir juo išbuvo iki tos draugijos susilikvidavimo 1925 metais.

Kadangi Fr. Kuršaičio abu žodynai (lietuviškai vokiškas ir vokiškai lietuviškas) jau seniai buvo išparduoti, tai A. Kuršaitis nutarė išleisti naują savo mirusio dėdės žodyno laidą, gerokai papildytą ir pataisytą. Tam darbui jis skyrė daugiau nei 30 metų. Tas didžiulis žodynas yra, kaip minėta, ypatingas tuo, kad jame sudėti ne tik dabartinės literatūrinės bei gyvosios kalbos žodžiai, bet ir nemaža istorinės bei tarminės medžiagos. Kaip žinoma, mūsų literatūrinė kalba, kaip ir kiekviena literatūrinė ar neliteratūrinė kalba, visą laiką vystėsi ir tebesivysto. Tai kaip tik ir atsispindi A. Kuršaičio žodyne. Štai turime šiandien įprastą žodį *mokykla*, bet praeity mūsų raštuose buvo vartojami ir kiti žodžiai tam reikalui. Kalbamasis žodynas parodo, kad dar buvo vartojami ir *mokinyčia, mokintuvė, mokįtuvė* ir kt. Vietoj šiandienio *mokytojo* seniau buvo vartojamas ir *mokintojas, mokįtojis*; šalia *vykdyti* — *vykdinti, vykinti*; šalia *kaimas* — *kaima, kaimė*; šalia *karas* — *karė, karyba, karionė* ir t. t. Tas žodynas atspindi taip pat ir neseniai vartotus, bet dabar nebevartojamus vertinius. Pvz. seniau buvo rašoma: *laikraščio išdavimas, laikraščio išdavikas* (= laikraščio leidimas, 1. leidėjas), *išdavinys* (=leidinys), *neprigulmybė, neprigulmystė* (=nepriklausomybė) ir kt. Visa tai suteikia šiam žodynui istorinio žodyno pobūdį. Bet kadangi žodynui sunaudota visa Mažosios Lietuvos žodynų medžiaga, tai ji čia sudaro žymią to žodyno dalį ir suteikia jam ypatingą mažlietuvių kalbos atspalvį. Be to, čia yra ir seniau vartotų barbarizmų (klapatas, lantrotas, liūbyti, macnus), vietovardžių bei asmenvardžių, ir visa tai sudaro minėtą to žodyno ypatingumą. Tuo jis išsiskiria iš kitų mūsų žodynų. Tarp žodyno pliusų reikia paminėti ir tai, kad jame pateikiama nemaža frazeologijos (posakių) su įvairiais žodžiais, pvz. *mano laikais, savu laiku, pačiu laiku, iki laikui, laikui bėgant, laiks nuo laiko.*

Tarp žodyno minusų reikia pažymėti tai, jog visa jo medžiaga nėra sutvarkyta taip, kad būtų aišku, kas šiandien yra bendrinės kalbos norma, o kas tik istorinis ar tarminis faktas. Dėl to žodynas daugiau tiks mokslininkams nei praktikams, norintiems su žodyno pagelba pasimokyti šių dienų literatūrinės kalbos. Mat, žodžiai šiame žodyne daugeliu atžvilgiu (rašybos, kirčiavimo, formų) įvairuoja — jie rašomi taip, kaip buvo rasti įvairiuose šaltiniuose. Dėl to čia, pavyzdžiui, rašoma *mašinà, mašynà, mašina* (su kirčiu galūnėje ir priešpaskutiniame skiemenyje), *įspėjimas* ir *įspėjimas* (kirtis antrame ir trečiame skiemenyje), *mašinėlė* ir *mašinelė* ir t. t. Tačiau nepaisant minėtų ir kitų trūkumų, šis žodynas, be abejo, yra reikšmingas įnašas lietuvių leksikografijoj. Autorius tuo būdu pasistatė sau puikų paminklą, o žodyno redaktoriai bei leidėjai nusipelnė visų mūsų dėkingumą.

Aleksandras Kuršaitis, Lietuviškai-Vokiškas Žodynas *(Thesaurus Linguae Lituanicae Tomas II). Redagavo Wilhelm Wissmann ir Erlich Hofmann, bendradarbiaujant Arminui Kuršaičiui ir Hertai Krick. 896 p. Goettingen — Vandenhoeck-Ruprecht leidykla, 1970.*

... MANO MEILĖ

(atkelta iš 16 psl.)

—Sakoma, kad yra nemažai prirašyta ir guli stalčiuose. Apie tokią nieko gero nė blogo negalėčiau pasakyti. Viešumoj labai mažai teko girdėt. O juk negali, sakysim, J. Gaidelio kūrybos vertinti vien „Danos" operą čia Čikagoje matęs. Ji juk buvo rašyta pagal specifinį užsakymą, turint galvoje išpildytojų pajėgumą. O tai jau kompromisai... Negali J. Kačinsko vertinti iš vieno ar kito kamerinio veikalo, ar Vl. Jakubėno iš „Miško šventės" ištraukų... Turėtų kas nors rūpintis suorganizuoti nors po vieną lietuviškos simfoninės muzikos koncertą ir po keletą kamerinių į metus. Šitokio pobūdžio kūriniai jau rašomi be kompromisų, žinant, kad bus profesionalų išpildomi.

— Koks yra muzikos stovis gimtajame krašte? Esate, berods, akompanavęs čia koncertavusiems tenykščiams solistams, taigi ir apie „bendradarbiavimą" šioje srityje, beabejo, turite savo nuomonę.

— Tik maža tenykštės muzikinės kūrybos dalis čia mus pasiekia plokštelėmis ar gaidomis. Į plokštelės paprastai įrašomi labiau prasišovusių, taigi vyresniųjų kompozitorių kūriniai, nes juk modernesnė muzika ten dar taip neseniai iš viso nebuvo pageidaujama. Atrodo, kad jaunieji kompozitoriai labiau koncentruojasi į kamerinę ar simfoninę muzikos sritį, nes, sakysim, naujų operų jau kuris laikas nesigirdi.

Modernieji kompozitoriai operų gal nerašo ir dėl to, kad sunku tikėtis pakankamai tinkamų interpretatorių joms atlikti. Tokie iš nieko staiga neatsiranda...

— Solistams čia pakoncertuot, atrodo, problemos nėra, taigi šitokio pobūdžio „bendradarbiavimas", atrodo, galimas, nors iki šiol jis tebuvo perdėm vienapusiškas. Iš dalies — tenykščiams solistams yra lengviau tai atlikti, sakykim, kad ir iš finansinės pusės: jie gauna reguliarias algas, nežiūrint, kur jie bebūtų ar bekoncertuotų. Mūsų menininkui nuvykti į gimtąjį kraštą jau reikštų bent laikinai (o gal ir iš viso) atsisakyti uždarbio čia. Jeigu ten kas už koncertus ar pasirodymus ir mokėtų — to uždarbio čia juk neatsiveši... Privatiškai buvo kalbama, kad koks nors iškilesnis dirigentas atvyktų čia ar mūsiškis nuvažiuotų ten. Visi žinom, kaip sunkiai simfoniniai koncertai sekasi organizuoti šiame krašte, vien dėl to, kad unijai užmokesčiai instrumentalistams yra beveik nepakeliami. Jiems krašte šitokias galimybes sudaryti būtų lengviau. Sakysim, kad ir man pačiam nuvažiuot su pora būtiniausių solistų ir su vietinių jėgų pagalba pastatyti savo „Marą" ar „Amadar". Kaip tik tokie pasikeitimai būtų patys prasmingiausi... Bet konkrečiai niekas jų dar nedaro...

— Jūs neseniai užsiminėt apie modernios muzikos reikalavimus... Gal galėtumėt būti specifiškesnis. Kokioj padėtyj iš viso šiandien muzika stovi?

— Žmonės išaugę klasikinės muzikos poveikyje galvoja, kad muzikos menas dabar yra atsidūręs akligatvyje. Aš galvoju atvirkščiai. Muzika išgyvena didžiausių stimuliacijų sukeliantį laikotarpį. Didžiausia šiandieninio kompozitoriaus dilema yra kaip užrašyti savo muziką atgyvenusiais simboliais. Ir sena dirigavimo technika nebėra pakankama naujiems kūriniams išpildyti. Dvylikatonė sistema ir elektroninė muzika atidarė daug naujų kelių. Muzikos menas išgyvena vieną iškiliausių laikotarpių. Reikia naujų abėcėlių... Bet ir jos jau pradeda klijuotis. Judėjimas šioje srityje yra itin gyvas...

— Baigiant aš dar norėčiau porą žodžių ir apie jaunimą, su kuriuo dirbti jums atrodo, ypatingai sekasi...

— Taigi: apie jaunimą... Šių laikų jaunimas yra labai idealistiniai nusiteikęs, domisi visais gyvenimo klausimais ir į juos aktyviai reaguoja. O tai jau labai daug... Praktiškai — Jaunimo teatro ir mano studijos nariai su entuziazmu atlieka visus jiems užkrautus darbus... Kitaip su jais nė nedirbčiau. Trūksta nebent tinkamų lietuviškų veikalų ar laiko tankesniems ir stambesniems pasirodymams. Ne man vienam — visiems trūksta...

— Vyresnioji karta šiandieninį jaunimą perdaug nuvertina, įžiūri jame perdaug nebūtų ydų ir nuodėmių. Kiek ilgesniais plaukais ir platesnėm kelnėm jaunuolis jiems jau reiškia hipį ar komunistą. Jie jau spėjo pamiršt, kad neseniai patys iš Europos atvažiavo ne ką trumpesniais plaukais ir ne ką siauresnėm kelnėm... Vyresnioji karta, daug ko netekusi ir daug ką praradusi, tenori čia tik ramiai užmigti, ir kada tas jaunimas jiems jų (gal ir užsitarnautą?) ramybę nors truputį sudrumsčia, jie pasijunta nebesaugūs... O lietuviai, tai iš viso labai nejautrūs kitų problemoms. O vis dėlto, jeigu jie nori šiandien susirasti draugų, kurie į jų problemas reaguotų, pirmiausiai turės išmokti pažinti, suprasti ir atjausti kitus... Bet čia jau, dovanokit, nebe muzikos sritis...

MOKYTOJŲ STUDIJŲ SAVAITĖ

LIETUVIŲ KALBOS KURSAI DAINAVOJE

Šiemetė mokytojų studijų savaitė Dainavoje, įvykusi rugpiūčio 16-23 dienomis, buvo jau ketvirtoji ir daugeliu atžvilgiu panaši į ankstesniąsias, išskyrus tai, kad ji buvo bene gausiausia dalyvių skaičium. Šiaipjau vyko viskas įprastine tvarka — paskaitos, simpoziumai, diskusijos. Ir paskaitų šiemet buvo bene daugiausia. Visą eilę jų skaitė prof. A. Salys įvairiais kalbos klausimais; Faustas Strolia kalbėjo ir muzika bei dainomis iliustravo, kurios dainos mūsų jaunimui tinka ir kurios patinka. L. Sagys kalbėjo apie jaunimo meninio vieneto išlaikymą, dr.Ilona Gražytė aiškino literatūros dėstymą, o Algirdas Antanaitis priminė senus bei naujus rašytojus, kartu su aktorium Leonu Barausku, kai kuriuos kūrinius padeklamuodamas ir net padainuodamas. Paskaitas dar skaitė J. Vaišnys, S. J., P. Balčiūnas, dr. R. Kriaučiūnas, D. Orantaitė, J. Čeponkutė, o simpoziume, kuriam vadovavo Vyt. Kamantas, buvo nagrinėjamas lietuviškų mokyklų bei jaunimo organizacijų bendradarbiavimo klausimas. Buvo dar ir kitas simpoziumas apie mokyklų pagerinimą, kuriam vadovavo Ram. Plioplytė, o jame dalyvavo L. Grybauskaitė, J. Jasaitytė ir L. Raslavičius.

Be abejo, visa tai buvo naudinga prie mokytojų susirinkimo visai savaitei pabendrauti. Bet kiek iš visų tų paskaitų buvo konkrečios naudos, kiek jomis mokytojai galės pasinaudoti savo praktiniame darbe — tai jau kitas klausimas. Kai kam kilo rimta abejonė, ar jų nebuvo per daug. Mat, juo daugiau klausimų keliama, juo paviršutiniškiau jie gali būti diskutuojami ir sprendžiami. Tad ar ne geriau mažiau aprėpti, bet geriau apdoroti, konkretesnes išvadas pasidaryti. Nors tai ir vadinama studijų savaite, bet iš tikrųjų vasarą ir dar gražios gamtos aplinkoj sunkoka susikaupti rimtoms studijoms. Tad kažin, ar ne geriau būtų toms studijoms skirti tik priešpietį, o visą popietį palikti laisvą.

Beje, šių metų studijų savaitės programoj buvo dar lyg ir pašalinių „studijų". Kaip visuose suvažiavimuose dabar įprasta, buvo ir paskaita apie „bendravimą", o atskiras būrelis svarstė vieną rašybos klausimą — didžiųjų raidžių vartojimą tikriniuose varduose. Nutarta tam reikalui sudaryti komisiją, kuri paruoštų geresnį projektą nei esamasis.

Šiais metais buvo dar ir ta naujovė, kad kartu su mokytojų studijų dienomis vyko ir lietuvių kalbos kursai jaunimui. Jų, rodos, buvo pageidaujama viename jaunimo susirinkime Čikagoje, todėl Švietimo taryba juos ir suruošė. Dėstė žinomi kalbininkai — prof. A. Salys, St. Barzdukas ir L. Dambriūnas. Kaip mokytojams buvo keliolika paskaitų, taip jaunimui buvo keliolika pamokų, kuriose buvo kalbama apie tartį, kirčiavimą, žodyno gausinimą, buvo bandoma versti iš vienos kalbos į kitą, rašyti rašinius. Į kursus buvo atvažiavę apie 30 klausytojų, kurių pusę sudarė studentai, o kita pusė — daugiausia bebaigią ar baigę vidurines mokyklas moksleiviai. Dauguma tuos kursus lankė sąžiningai, nors tai padaryti ir nebuvo lengva. Mat, pamokos kartais vykdavo tuo pat metu, kaip ir mokytojams paskaitos, kurių paklausyti norėdavo ir kursų klausytojai. Vengiant tokio sutapimo, kai kurios pamokos būdavo daromos net po vakarienės, nors toks laikas nebuvo tam tinkamas.

Kyla klausimas, ar daug buvo naudos iš tų kursų. Reikia pasakyti, kad per 5 ar 6 dienas kažin ko išmokti negalima. Per trumpas tam laikas. Antra, klausytojų kalbos mokėjimo lygis buvo nevienodas. Dėl to tai, kas vieniems buvo per lengva, kitiems buvo per sunku. Ateičiai reikėtų gal ką kita planuoti. Tiems, kurie nori daugiau kalbos pasimokyti, reikėtų įsirašyti į lituanistikos vasaros semestrą. Tokie semestrai būdavo Fordhamo universitete Niujorke, o dabar gal būtų galima suorganizuoti ir prie Čikagos universiteto. Per šešias savaites jau galima žymiai daugiau išmokti, nei per vieną savaitę. Bet organizuojant vienos savaitės kursus, reikėtų iš anksto žinoti, kokie bus klausytojai. Jei būtų nevienodi, reikėtų gal skirstyti į grupes. Tada ir lektoriai galėtų iš anksto atitinkamai pasiruošti. Tačiau svarbiausia kursų pasisekimo sąlyga yra klausytojų nuoširdus noras pasimokyti. Tam neužtenka pasyvaus pasiklausymo, reikia ir aktyvaus bei nuolatinio darbo. Paprasčiausias kalbos mokymosi metodas yra skaitymas. Jeigu kursų klausytojai lietuviškai neskaito, tai kursuose jie kalbos neišmoks. Reikia skaityti ir kiek galint daugiau skaityti. Taip mokomasi kitų kalbų, taip tenka mokytis ir lietuvių kalbos. Kitokio kelio nėra. Vienas iš lektorių nurodė apie porą šimtų retesnių (abstraktinės reikšmės) žodžių, kuriuos praše klausytojus išmokti vartoti iki kitų metų atostogų. Mokantis reikia lietuviškai skaityti ir įsidėmėti, kaip jie vartojami. Jis nurodė ir keliasdešimt specifinių lietuviškų posakių, kuriuos reikėtų gerai įsidėti į galvą. Žodžiu, kursams reikia iš anksto pradėti ruoštis namie. Tik atitinkamai pasiruošus ir nusiteikus būtų galima ir kursuose šio to išmokti, turimą mokėjimą papildyti. Priešingu atveju suvažiavus galima „pabendrauti", bet kitokios naudos iš to būtų nedaug.

L. D.

laiškai

TEISINGUMAS IR TEISĖTUMAS

(AKIRAČIAI, nr. 7/21)

Neturiu A. Daugvydo *Linkmei* dėl LB rinkimų jokių kitų priekaištų, kaip tik vieną, — dėl jo *man* padaryto priekaišto. Natūralu...

Sako, kad LB garbės teismo sprendimas renkant 5-tą LB valdybą buvo visai *teisingas*, ir kad mano abejonė dėl to sprendimo *teisėtumo* atrodanti be pagrindo. Aiškiai nekreipiama dėmesio į skirtumą tarp teisingumo ir teisėtumo sąvokų.

Teismo nuomonė (ne sprendimas), kad senos valdybos nariai, kurie neišrinkti į naują tarybą, neturėtų dalyvauti naujojoj taryboj, t. y., neturėtų naudotis 34 straipsnyje jiems neapdairiai suteikta teise (neapdairiai ypač tuo, kad ten užmiršta paminėti, jog valdybos nariams sprendžiamojo balso teisė duodama tik toj taryboj, kuri juos rinko, o pasakyta *taryboj* ir viskas), ir ypač neturėtų balsuoti naujai tarybai renkant naują valdybą, buvo gera, protinga, atitinkanti *common sense*, taigi nusipelnanti *teisingos* nuomonės vardo.

Bet garbės teismas net ir geriausiomis, teisingiausiomis savo nuomonėmis negali įstatų pakeisti. Tą gali tam tikra tvarka padaryti tik pati taryba, o ji to ne tik tada, *prieš* valdybos rinkimus, bet nei ligšiol to dar nepadarė. Ji anuomet pasirėmė teisinga pažiūra, bet nesusigriebė jos įteisinti.

Berods buvo bandyta aiškintis, kad čia visai nebuvę reikalo keisti 34 straipsnį, kad buvo gana tik išaiškinti, kada baigiasi senos valdybos mandatai. 46 str. sako, kad valdyba išrenkama tarybos „kadencijos metui". Bet net ir tarybos kadencijos metas įstatuose nėra aiškiai kirviu atkirstas. Ar tas metas baigiasi naujos tarybos rinkimus pradėjus, ar baigus balsų skaičiavimą? Ar nuo to momento, kada manome tarybos kadenciją pasibaigus, LB nė valdybos nebeturi? O kada naujos tarybos kadencija prasideda? Ar rinkimų, ar pirmos sesijos dieną? Nuo rinkimų iki sesijos, štai, šiemet bus prabėgęs beveik pusmetis. Ar įstatų leidėja (antroji taryba), nepastatydama reikiamų taškų ant i, norėjo įsteigti tokį ilgą *interregnumą* LB veikime? Jei ne, tai kiek gi laiko po rinkimų senoji valdyba tebesinaudoja savo mandatais?

Beaiškinant žodžių „kadencijos metui" prasmę, teismui derėjo pasižiūrėti, kaip tie žodžiai atrodo ir kitame tų pačių įstatų kontekste. Ir tarybos prezidiumas renkamas tik „kadencijos metui" (39 str.). Bet jis turi šaukti tarybos sesiją. Ne tik tos, kurios jis buvo prezidiumas, bet ir naujos pirmųjų sesiją. Nes kas gi tą naują tarybą sušauktų, jei ne senosios prezidiumas? Kada tas prezidiumas baigia savo mandato vykdymą? Niekaip kitaip, kaip tik tada, kai nauja taryba ne tik susirenka, bet ir išsirenka naują prezidiumą ir kai tas pradeda eiti pareigas. Tai kaip gi tu, žmogau, būdamas bent kiek nuoseklus, gali tuos pačius įstatų žodžius vienaip aiškinti vienu atveju, ir visiškai kitaip kitu. Jeigu prezidiumo mandatai baigiasi tik įpėdiniams atsiradus, tai kodėl valdybai tas kadencijos metas turi būti suprastas kitaip? Tiesa, prezidiumo narių balso teisė senoj taryboj paremta tik jų išrinkimu į tą tarybą. Bet valdybos nariams, kaip ir apygardų pirmininkams bei kitiems institucijų vadovams, balso teisė 34 str. suteikia ne rinkimų pagrindu, o *ex officio* („iš pareigybės", kaip dabar Lietuvoj sako), ir ji suteikta *taryboj*, nenurodžius (gal pražiopsojus nurodyti?), kurioj taryboj. Tai suk, kaip beįmanydamas, vistiek neišsisuksi be įstatų keitimo, jei nori kokią teisingesnę pažiūrą ne tik praktikuoti, bet ją ir įteisinti. Penktoji taryba tą naują ir, pritariu, teisingą pažiūrą praktikavo *de facto*, bet ne *de jure*.

JAV LB įstatuose daug skylių, tad daug ir klaustukų dėl teisėtumo. Pavyzdžiui, ar garbės teismas anąmet teisėtai naudojosi tuo titulu ir aureole, reikšdamas savo nuomonę dėl valdybos narių teisės balsuoti? Jis pats buvo išrinktas ne kokiam „kadencijos metui", o nei mažiau, nei daugiau kaip *trejiems metams* (59 str.) *Jei treji metai jau buvo pasibaigę*, tai pagal įstatų raidę jis, ne taip, kaip prezidiumas, jau turėjo būti nustojęs būti teismu, nors įpėdinių dar ir nebūtų buvę išrinktų. Ir dabartinio garbės teismo galia jau tikrai bus pasibaigusi *prieš* naujosios tarybos sesiją... Dar klausimas, ar ir iš viso JAV LB turi *veikiantį* garbės teismą. Jis, anot 63 str., veikia pagal savo priimtą ir tarybos patvirtintą statutą. Negirdėjom, kad toks statutas būtų buvęs paties teismo priimtas, o jeigu ir būtų, tai negirdėjom, kad taryba būtų tokį statutą patvirtinusi ir mums visiems paskelbusi, kad žinotumėm, kaip tas mūsų teismas veikia. Kol tokio statuto nėra, tai teismas, jeigu ir yra, — vistiek negali *teisėtai* veikti. Yra pagrindo teigti, kad šį pavasarį tas teismas sudrumstė vandenį tarybos rinkimams ir neteisingai, ir neteisėtai...

V. Rastenis

POKALBIO SU SAGIAIS KLAIDOS, NETIKSLUMAI

(AKIRAČIAI, nr. 7 / 21)

Tik Medellin ir Bogota Kolumbijoje buvo „daug aukščiau jūros lygio negu JAV". Venecuela aukščio problemos nesudarė.

Mūsų šokio Kuskinėlio gimtinė yra Šiaulių kraštas, ne Klaipėdos. Nors, palyginamai, ir ne taip toli.

Jaunimo žaidimas yra pats populiariausis Grandinėlės šokis, kuris pritaikytas grupės atlikimui pasiremiant Juozo Lingio kompozicija. Jį atliekant merginos dėvi lengvas sukneles.

Kalbant apie kanadiškių šokėjų grupę, buvusią Prancūzijoje, gal ir Paryžiuje, aš tik lietuviško laikraščio atkarpoje kaičiau müsiškių gyrimą, kad jie visus šokius atliko tik vienais rūbais. Tai yra, žinoma, bėdos reikalas. Tikslu žemaitiškus šokius atlikti dėvint ir žemaitiškus rūbus, aukštaičių — aukštaitiškus ir t. t.

Tad turėtų nesusidaryti įspūdis, kad kanadiškiai šokėjai tą pasigyrimą patys pradėjo.

Sistematingai sceninių lietuviškų šokių srityje dirbu nuo 1938 m. Pedagoginiame institute mokino tik ponia Lapšienė. Liaudies ansamblyje — M. Baronaitė. Vokiečiams Liaudies ansamblį uždarius, suorganizuotame šokių, dainų, muzikos valdybos ansamblyje mokė ponia Marijošienė, J. Lingys, M. Baronaitė. Čiurlionio ansamblyje ir vėl M. Baronaitė, iki patekau pats į mokytojus. „Labiausiai tautinius šokius scenoje išpopuliarino J. Švedo ansamblis". Bet tas atsitiko jau po 1941 metų.

Nepriklausomoje Lietuvoje J. Švedo ansamblio neturėjome. Gaila. Kalbant apie Trečiosios šventės Kepurinę, ten ypatingos „dvasios" nebuvo. Tad isspausdintas sakinys turėtų skambėti „...juo labiau III-ios šokių šventės pristatytos Kepurinės nešoko..."

Kalbėdamas apie Grandinėlės kapelą, prisiminiau ir dirig. V. Marijošių. Jo operos reikalais pašnekesio mintis skaičiau *Dirvoje*, nr. 10, 1970, ir *Darbininke*, nr. 9. Darbininke Vl. Ramjs rašo: „Jo (V. Marijošiaus *L. S.*) gyvenimas Rytuose koncentruojasi tarp amerikiečių. Bet jį nudžiuginę ir kai kurie lietuviški pasirodymai: Grandinėlės, Landsbergio, solistų D. Stankaitytės, St. Baro ir J. Vaznelio, kurie visi kreipę dėmesį į tikrąjį meną". Tad gal *Akiračiuose* nėra tiksliai pakartota mano mintis (pasikalbėjimą darant žodžiu), kur rašoma „Po gastrolių Čikagoje maestro V. Marijošius pasakė: jeigu visi šitokie koncertai būtų — eičiau į kiekvieną lietuvišką parengimą..." Bet visiškai tikra, kad V. Marijošius nebūtų minėjęs Grandinėlės vardo, jei būtų jutęs rusišką muziką, dvasią.

Grandinėlė veikia nuo 1953 metų. Ponų Tamošaičių pagelbos prašėme tada, kada grupė pradėjo atlikti didesnio užsimojimo programas. Gal kokia 10 metų vėliau nuo Grandinėlės darbo pradžios.

L. Sagys

NEBIJO

(AKIRAČIAI aplamai)

...Kadangi mano nuomonę ne laikraščiai, bet aš pats atstovauju, todėl nutariau AKIRAČIŲ nebijoti. Gerbiu Jūsų geras nuomones ir apgalvoju abejotinas, o tai yra galima tik laikraštį skaitant.

Omaha, Nebraska — V. Šarka

Gaivaus vėjo įspūdis, sukeltas *AKIRAČIŲ* pasirodymo, — tebėra gaivinantis.

Lieka tik linkėti Jums ištvermės ir sėkmės!

Weston, Kanada — P. Jaunius

Linkiu žurnalui ir toliau politiniai šviesti mūsų konservatorius, kurie per 26 metus nieko politikoj nepramoko.

Bellmore, Australija — V. Šliogeris

AKIRAČIUOSE randu daug įdomių ir aktualių straipsnių, kurių kitoje lietuviškoje spaudoje sunku rasti. Ypač domina atviresni pasisakymai apie išeivijos lietuvių visuomeninio gyvenimo sekmes ir nesekmes. Daug tiesos pasakyta atsakymais straipsniais į AKIRAČIŲ anketą apie praėjusį dešimtmetį išeivijos gyvenime. AKIRAČIAI mūsų visuomenėje jau yra „veiksnys" — jie kritikuojami, cituojami, barami, giriami; apie juos kituose laikraščiuose vedamieji rašomi; jie paskatino dar vieną žurnalą gimti, kuris tuoj turi pasirodyti; pagaliau jie įvairiomis progomis pastatomi šalia jau seniai einančių lietuviškų dienraščių ir savaitraščių, kaip vienas iš pagrindinių spaudos leidinių!

Norisi palinkėti geros sėkmės, ilgo kultūringo gyvenimo ir daugelio skaitytojų.

Westmont, Ill. — Vytautas Kamantas

Lietuvis supras lietuvį, bet ne Maskva! Dėl pataikavimo — lietuvis nemoka. Tegul apmoka prenumeratoriai, kuriems *Jūs* pataikaujate.

Toronto, Kanada — K. Činčius

...NAUJIENOS NEDĖJO

(atkelta iš 2 psl.)

čiūniene, šiuo atžvilgiu priklauso ypatingas komplimentas, nes Jūs pasikartojimus naudojate daug prasmingiau: suteikti savo kūriniams daugiau įtikinamumo, idant skaitytojams neliktų jokios abejonės, kad tai, ką rašote apie *Grandinėlę*, yra šventa ir nepajudinama tiesa.

Bendrai paėmus, kitų apie *Grandinėlę* rašiusiųjų straipsniai, tai vis daugiau ar mažiau skubos darbai, kai nepavydėtinose tremties sąlygose stengiamasi suspėti ir šen, ir ten. Jūs ne be reikalo į juos žvelgiate su tam tikra šypsena.

Gi Jūsų šios rūšies kūriniai, tai lyg prakilnus pasivaikščiojimas nežemiškom pa lankėm, su begalinio grožio troškuliu širdyje. Ir kai Lingio-Sagio-Breichmanienės atveju Jums su savo partneriu, *Naujienų* įžanginių autorium, vis dėlto pasitaikė įminti į tokią šviežią bandutę, į kokią įsistojęs savo kojas šildydavosi Pulgio Andriušio piemenukas Petrukas šaltais rudens rytais (*Sudiev kvietkeli!* 9 psl.), — tūlas rašeiva Jūsų vietoje būtų sumišęs ir, gal būt, praradęs žadą, bet Jūs sumojote guviai paaiškinti, kad tai būta puikiausio senoviško balzamo.

Tas Jūsų mokėjimas pripuolamą nesėkmę paversti savo galutiniu laimėjimu bus bene labiausiai sužavėjęs skaitytojus. Tačiau tie patys skaitytojai negali Jums atleisti vieno dalyko: kad Jūs, pasišventusi kilnių ir patriotinių straipsnių rašymams apie Grandinėlę, pamirštate pasirūpinti savo sūnumi Jonu, kuris irgi labai nori aiškinti tuos pačius reikalus. Kai niekam, kas skaitė Jūsų straipsnius ir *Naujienų* įžanginius, nebuvo didelių abejonių, kas sumaišė Lingį su Poškaičiu ir paleido burbulą, kad Sagys vežė Lingį į Kanadą, pas Breichmanienę, — tai vargšas Jūsų Jonas, matyti, pats tebeskursta nežinioje, informuodamas kitus, kad „kai kas sumaišė tuos abu iš pavergtos tėvynės atsiųstuosius" (*Naujienos*, gegužės 28 d.).

Su labai gerais linkėjimais
Juozas Pivoriūnas

Clevelandas, 1970.VII.19

AKIRAČIUS galima įsigyti šiose vietose:

PARAMA, 2534 W. 69 St., CHICAGO, Ill., 60629
J. VAZNELIO prekyba, 2624 W. 69 St., CHICAGO, Ill., 60629
J. KARVELIO prek. namai — Gifts International, 2501 W. 71 St., CHICAGO, Ill., 60629
V. PRIŽGINTAS, 1418 Coronado Terr., LOS ANGELES, Calif., 90026
ROMUVA, 84-20 Jamaica Ave., WOODHAVEN, N.Y., 11421
SPAUDA, 10 John St., WATERBURY, Conn., 06702
P. MISEVIČIUS, 32 Hendrick Ave., TORONTO 4, Ont., Canada
P. ALEKNA, 9 Hill St., CABRAMATTA, N.S.W., 2166, Australia

Prašau man siuntinėti AKIRAČIUS / pratęsti prenumeratą.

Vardas ir pavardė: ....

Gatvė: ....

Miestas: .... Valstybė: .... Zip: ....

Prenumerata kitur: $6.00
Prenumerata JAV: $5.00

AKIRAČIAI
6821 So. Maplewood Ave.
Chicago, Illinois 60629

Auka: $ ......

Pridedu čekį: $ ......

ALp 1752

Ant stalo guli pluoštas geltonų lapų, išmargintų raudonomis raidėmis. Tų pačių, kuriuos šiomis dienomis galite rasti Marquette Parko lietuviškose parduotuvėse, užeigose, raštinėse. Tai reklama Margučio rengiamo koncerto, kuris įvyks Marijos aukštesniosios mokyklos salėje 1971 m. vasario 27-28 dienomis ir kuriame, šalia A. Ponchielli operos „Lituani" ir M. K. Čiurlionio simfoninės poemos „Jūra", bus išpildoma ir jauno muziko Dariaus Lapinsko 9 paveikslų opera „Amadar". Jo trečiasis operinio žanro kūrinys.

Pokalbį ir pradedame klausimu: kaip gimė naujoji opera?)

DARIUS LAPINSKAS

SCENA - DIDŽIOJI MANO MEILĖ

— Šiai operai pagrindą davė mūsų poeto Oskaro Milašiaus misterija „Miguel Manara", kurioje, kaip žinote, atvaizduojamas legendarinio Don Žuano atsivertimas ir atgaila. Kodėl operą pavadinau „Amadar"? Ką šis žodis reiškia? Nieko nereiškia nė vienoje kalboje, o man reiškia daug ką. Pats tą žodį „nukaliau". Skaitykite jį nuo pradžios ar atgal. Rasite ir DAMA ir MADA ir AMA (meilę) ir MAD ir DAR (kas, žinoma, yra ir mano vardo pradžia)... Man jis gražiai skamba. Yra ir toks veikėjas operos pabaigoje.. Tiesa, jis veikia nuo pradžios iki galo, bet tik gale pasisako, kas esąs...



— Kaip ši opera gimė? Pirmiausia — panašaus kūrinio norėjo *Margutis* dar prieš porą metų savo jubiliejaus proga. Jis turėjo būti statomas Chicago Auditorium salėje, talpinančioje apie pusketvirto tūkstančio žiūrovų. Tokiam skaičiui lietuviškos publikos patraukti turėjome surasti atrakciją. Buvo numatyta Teresė Žylytė (Teresa Zylis-Gara), tuo metu dainavusi Metropolitano operoje. Su ja susitarėme. Ji buvo sutikusi. Tada kai kurie mūsų tautiečiai pradėjo rašyti laiškus ir jai pačiai, ir jos agentui, ir „Opera News" žurnalui, skelbti insinuacijas, kurių pasėkoje ji atsisakė dainuot. Kaip žinote, kiek vėliau, operos vietoje, *Margutis* savo jubiliejui davė J. Gruodžio baletą „Juratė ir Kastytis", mano pastatytą Marijos aukštesniosios mokyklos salėje ir Birutės Nagienės choreografuotą.

— Tada opera susidomėjo ateitininkai ir norėjo ją statyti savo jubiliejinio kongreso proga. Betgi nei Chicago auditorium, nei Civic Opera patalpų savo programai jie negavo. Orchestra Hall koncertine forma nenorėjau operos statyti. Buvo gaila prastinti visą didelį užsimojimą, nes šiai operai, lygiai kaip muzika, yra svarbi ir visa sceninė pastatymo pusė. Taip ir vėl buvo sugrįžta prie *Margučio* ir dviejų pastatymų Marijos Aukšt. mokyklos salėje...

Dabar kalbamės apie operos libretą, jos išpildytojus ir kitokius pastatymo bei būsimojo koncerto elementus.

— Dainuojamieji tekstai yra parašyti poeto Kazio Bradūno, laisvai sekant jau minėtą O. Milašiaus misteriją. Kalbamoji dalis sudaro kitą šios operos plotmę, vykstančią šiais laikais. Savo turiniu ši plotmė yra paralėlė su dainuojamąja. Taigi parašyta tuo pačiu siužetu. Abi plotmės, sakytum, susijungia paskutiniame paveiksle...

— Kodėl kūrinys, ne šimtaprocentiniai dainuojamas, yra vadinamas opera? Todėl, kad jis artimiausias pirmiesiems operos prototipams (kaip Monteverdi) ir gal tolimiausias romantinei operai (kaip Puccini), į kurią klasiškoji opera degeneravosi. Čia bus kalbamo ir dainuojamo žodžio, visokių sceninių efektų, baleto, etc.; visi šie elementai turės lygiateises paskirtis, vienas kitą papildydami ar išbaigdami. Tai bus totalinis teatras tikrąja prasme, bet šito termino šiandien vengiu vartoti, nes jo sparnu ima dangstytis visokie šarlatanai...

— Opera truks apie pusantros valandos. Išpildyme dalyvaus 15 solistų, 10 aktorių, 10 šokėjų, kalbantis choras ir, žinoma, simfoninis orkestras, kurį aš pats diriguosiu.

— Tame pat koncerte, kaip žinote, bus išpildoma ir M. K. Čiurlionio simfoninė poema *Jūra*.

Darius atneša didelį glėbį gaidų. Jos yra originaliojo kūrinio kopijos, gautos iš Lietuvos. Pirmutiniame lape užrašyta pavadinimas — „Marės" ir, lenkų kalba, dedikacija (?) poniai Bronislavai Wolman. Šį vardą, manau, prisimins skaičiusieji Jurgio Gliaudos romaną „Ikaro sonata" M. K. Čiurlionio gyvenimo ir kūrybos motyvais.

— Čiurlionio muzika bus iliustruojama jo paveikslais, kuriuose sustingusiam judesiui bus bandomas duoti tęstinumas šokio judesiu. Taigi išpildyme dalyvaus grupė šokėjų ir daug techniško personalo.

— „I Lituani" operai libretas yra parašytas pagal Adomo Mickevičiaus „Konradą Valenrodą". Kurį laiką ši opera buvo vadinama „Aldona". Ilgai ji buvo nevaidinama dėl pastatyme reikalaujamo ištaigingumo. Dabar yra atsidūrusi populiariųjų operų šešėlyje. Jokių lietuviškų motyvų operoje nesijaučia, bet kūrinys, kiek iš overtiūros atrodo, yra ir melodingas ir trenksmingas...

— Žinome, kad esate sukūręs ne vien tik operų, bet ir grynosios arba absoliutinės muzikos kūrinių. Kokia sritis jus labiausiai domina?

— Mane domina teatras. Didžiausią pasitenkinimą jaučiu statydamas totalinio teatro pobūdžio veikalus su savo paties parašyta muzika. Šitokių pastatymų ne tiek daug tematom, nes jie pareikalauja tikrai daugelio įvairių sričių menininkų, tiek kūrėjų, tiek ir interpretatorių. Visi mano sukurti ir jūsų Čikagoje matyti dalykai reikalavo atitinkamo sceninio apipavidalinimo. Taip jau išėjo, kad pastatyminė turėjo būti traktuojama kaip lygiateisė ir integrali kūrinio dalis. Gal todėl taip nepasitikėjau kitais statytojais ir pats turėjau visiems pastatymams vadovauti.

— Scena yra mano didžioji meilė. Ji mane imponuoja ir inspiruoja mano muziką. Tokiems kūriniams, kurie nebūtų pilni be tinkamo sceninio apipavidalinimo šiandien turiu skirti pirmenybę. Jei reikia, tai ir absoliutinės muzikos sąskaiton...

— Spėčiau, kad iš tos meilės scenai išplaukia ir veikla su jaunaisiais teatro mėgėjais...

— Spėtumėte teisingai. Su Jaunimo teatru, kurį suorganizavo LB Kultūros fondas, jo pirmininko Anatolijaus Kairio pastangomis, dirbu jau beveik trys metai. Esame pastatę to paties A. Kairio „Curicullum vitae", Algirdo Landsbergio „Penki stulpai turgaus aikštėje" ir „Viva poezija", programą sudarytą iš keleto gabalų. Man arčiausiai širdies buvo „Penki stulpai ir Antano Škėmos „Nakties tyla" (iš „Viva poezija")...

— Vaidintojus tada pramatytai teatro studijai sutelkė A. Kairys. Netrukus paaiškėjo, kad visi jaunieji teatro mylėtojai norėjo ne tiek studijų, kiek jų rezultatų: visi norėjo vaidinti, o ne vaidybos mokytis. Reikėjo surasti formą, kaip juos greičiau į sceną išvesti be didesnių teoretinių studijų... Dabar ne vienas iš jų jau studijuoja dramą universitetuose (Marytė Smilgaitė, Rimas Vasiukevičius); o ir šiaip jau galime didžiuotis išsiugdę neabejotinų talentų, kaip Živilė Bilaišytė, Elena Bradūnaitė, Liucijus Alenskas, Algimantas Viktora ir keletą kitų.

— Aš pats, kaip žinote, turiu ir muzikos studiją, kurią lanko virš trisdešimties jaunų žmonių. Kelinti metai iš eilės surengiame po porą koncertų į metus. Taigi su jaunimu turiu apsčiai progų išsikalbėti. Žinau, kad ne vienas iš jų pasirinktų muzikos ar dramos studijavimą, jeigu mūsų visuomenė duotų kokias nors stipendijas. Kada reikalas priklauso vien nuo tėvų, jie skatina rinktis vadinamuosius „praktiškuosius mokslus". Jaunuoliai taip ir daro, nes kitokiu būdu nesitiki iš tėvų paramos. Pasidarysim inžinierių ir daktarų tauta emigracijoje, bet be dvasinės kultūros. O ji turėtų nemažiau reikšti...

— Dar ir apie tą patį teatrą kalbant: manau, kad nebūtų vėlu kokio fondo pastangomis įsigyti kokį nors pastatą ir pradėti kurti pusiau ar visai profesionalinį teatrą iš pačių pamatų...

— Užsiminėte apie savo studiją. Ar tai ir yra jūsų pragyvenimo šaltinis?

— Ne. Pernai dėsčiau muzikos teorijos dalykus De Paul universitete. Šiais metais dėstysiu tokius pat dalykus ir pianiną American Conservatory. Tai viena iš dviejų konservatorijų čia Čikagoje.

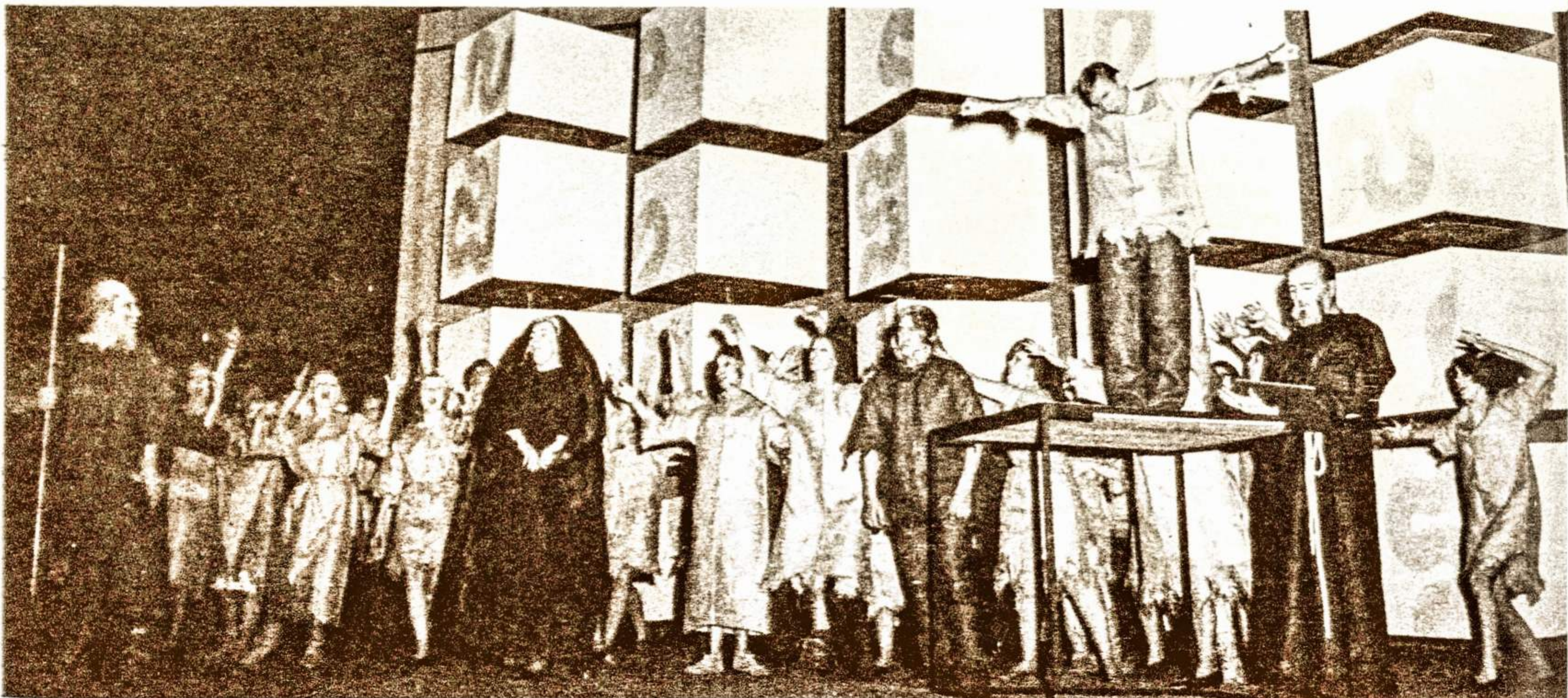
— Esate baigęs muzikos mokslus šiame krašte, studijas gilinęs ir dirbęs muzikos srityje Europoje. Kaip lygintumėte mokslo stovį? Kokios yra muziką studijuojančiųjų perspektyvos?

— Mokslas čia stovi aukštai. Skirtumas gal tas, kad Europoje muzikos dalykus studijuojantieji nesiveržia į diplomus. Čia akademinius diplomus turintiems yra galimybės visur gauti geresnes algas...

— Daugiausia ruošiami muzikos mokytojai mokykloms, ar dėstytojai universitetams. Yra, žinoma, ir balsą ar instrumentus studijuojančių, kurių dauguma gal pateks į profesinius orkestrus ar operas. Kompozicijai pasišventusių žymiai mažiau. Dabartiniu metu vien iš muzikos rašymo čia labai mažai kas duoną valgo. Gal tik tokie konservatyvios krypties geriau žinomi kompozitoriai kaip Aaron Copland, Samuel Baker ar Menotti. Jie gauna užsakymus iš profesinių orkestrų, tiesioginiai ar per privačius fondus. Paskui — gauna vadinamas „royalties" už koncertuose grojamus jų kūrinius, ar išleistas plokšteles... Sakysim, toks Leonard Bernstein dar ir diriguoja, rašo knygas, organizuoja televizijos programas. Bet jis jau gal kiek kitokio žanro kūrėjas, nes yra ir bent vieno populiaraus muzikinio vaidinimo (*West Side Story*) autorius. O šitokie dalykai, kaip žinote, jeigu pasiseka, jau neša milijonus, kaip ir kitokia pramoginė muzika...

— Ką galvojate apie mūsų egzilų kompozitorių kūrybą?

(Nukelta į 14 psl.)



Scena iš operos „Maras"